

Літаратурнае мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 29 (2555)
ПЯТНІЦА
16
ліпеня 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

Выходзіць раз у тыдзень на шаснаццаці старонках

Цана 8 кап.

Ткачыха Вольга ЛУКАШЭВІЧ.
Здымак зроблены фотамастаком Валянцінам Ждановічам у вёсцы Моталь Іванаўскага раёна.
Артыкул аб яго работах чытайце на стар. 14.

ПЛЕНУМ ЦЭНТРАЛЬНАГА КАМІТЭТА КАМУНІСТЫЧНАЙ ПАРТЫІ БЕЛАРУСІ

У Мінску 14 ліпеня 1971 года адбыўся II Пленум Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі.

- На парадку дня пленума:
1. Аб мерапрыемствах ЦК КП Беларусі па выкананні рашэнняў XXIV з'езда КПСС.
 2. Аб правядзенні ўборкі ўраджаю і ходзе нарыхтоўкі кармоў у Магілёўскай і Гродзенскай абласцях.
 3. Інфармацыя аб выкананні даручэння XII пленума ЦК КПБ (снежань 1969 года) па павелічэнні вытворчасці ў рэспубліцы вапнавых матэрыялаў для сельскай гаспадаркі.
 4. Пытанні першай сесіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР восьмага склікання.

З дакладам «Аб мерапрыемствах ЦК КП Беларусі па выкананні рашэнняў XXIV з'езда КПСС» выступіў кандыдат у члены Палітбюро ЦК КПСС, першы сакратар ЦК КПБ П. М. Машэраў.

У абмеркаванні даклада прынялі ўдзел: І. Я. Палякоў — першы сакратар Мінскага абкома КПБ, У. А. Мікуліч — першы сакратар Брэсцкага абкома КПБ, В. В. Прышчэпчык — другі сакратар Магілёўскага абкома КПБ, М. А. Барысевіч — прэзідэнт Акадэміі навук БССР, М. Ц. Архіпец — міністр прамысловага будаўніцтва БССР, Р. С. Жданко — другі сакратар Гомельскага абкома КПБ, А. М. Віташкевіч — рэжысёр Мінскага завода аўтаматычных ліній, Герой Сацыялістычнай Працы, І. Ф. Мікуловіч — першы сакратар Гродзенскага абкома КПБ, В. Ф. Бараноўская — галоўны арганом калгаса імя Леніна Бялыніцкага раёна, П. Я. Рубіс — старшыня выканкома Віцебскага абласнога Савета дэпутатаў працоўных, А. П. Калашын — першы намеснік старшыні Дзяржплана БССР, І. А. Паліўка — старшы машыніст экскаватара Іванаўскага БМУ трэста «Брэстводбуд», Герой Сацыялістычнай Працы, В. І. Шарань — першы сакратар Мінскага гаркома КПБ.

Даклады «Аб правядзенні ўборкі ўраджаю і ходзе нарыхтоўкі кармоў у Магілёўскай і Гродзенскай абласцях» зрабілі першы сакратар Магілёўскага абкома КП Беларусі Г. А. Крыў-

лін і старшыня выканкома Гродзенскага абласнога Савета дэпутатаў працоўных М. П. Малочка.

З паведамленнямі па гэтым пытанні выступілі: Д. В. Цябут — старшыня выканкома Мінскага абласнога Савета дэпутатаў працоўных, У. В. Лашкевіч — старшыня выканкома Гомельскага абласнога Савета дэпутатаў працоўных, І. А. Шыбека — сакратар Віцебскага абкома КПБ, К. В. Мацюшэўскі — старшыня выканкома Брэсцкага абласнога Савета дэпутатаў працоўных, Б. М. Пажарскі — старшыня Рэспубліканскага аб'яднання «Белсельгастэхніка».

У заключэнні спрэчак па другім пытанні з прававой выступіў Старшыня Савета Міністраў Беларускай ССР Ц. Я. Кісялёў.

Па абмеркаванні пытаннях пленум ЦК КПБ прыняў пастановы.

Пленум заслухаў інфармацыю сакратара ЦК КП Беларусі А. А. Смірнова аб выкананні даручэння XII пленума ЦК КПБ (снежань 1969 года) па павелічэнні вытворчасці ў рэспубліцы вапнавых матэрыялаў для сельскай гаспадаркі.

Пленум ЦК КПБ разгледзеў таксама пытанні першай сесіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР восьмага склікання.

У рабоце пленума ЦК КПБ прыняў удзел загадчык сектара аддзела арганізацыйна-партыйнай работы ЦК КПСС П. В. Караткоў.

Удзельнікі пленума мінутай маўчання ўшанавалі памяць члена ЦК КПСС, члена Бюро ЦК КПБ, вядомага партыйнага і дзяржаўнага дзеяча, выдатнага арганізатара партыйнага і савецкага будаўніцтва ў Беларусі, бясстрашнага рэвалюцыянера-падпольчыка Кампартыі Заходняй Беларусі, намесніка Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета ССР, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР Сяргея Осіпавіча Прытыцкага; члена ЦК КПБ, старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па радыёвяшчанні і тэлебачанні Вячаслава Пятровіча Палескага-Станкевіча; члена Рэвізійнай камісіі Кампартыі Беларусі, першага сакратара Уздзенскага райкома партыі Мікалая Захаравіча Ярмольчыка.

ПЕРШАЯ СЕСІЯ ВЯРХОўНАГА САВЕТА БЕЛАРУСКАЙ ССР ВОСЬМАГА СКЛІКАННЯ

Учора, 15 ліпеня, у Мінску ў Доме ўрада пачала работу Першая сесія Вярхоўнага Савета Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі восьмага склікання.

Ва ўрадавых ложах — таварышы Ц. Я. Кісялёў, Л. Г. Кляцкоў, А. Т. Кузьмін, У. Е. Лабанок, П. М. Машэраў, У. Ф. Міцкевіч, І. Я. Палякоў, А. А. Смірнов, Ф. А. Сурганав, У. І. Падраз, намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР І. Ф. Клімаў, намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР, міністры і іншыя члены ўрада.

Сесію Вярхоўнага Савета Беларускай ССР восьмага склікання адкрыў адзінаццацігадышні дэпутат К. К. Атраховіч (Краніва) — народны пісьменнік БССР, віцэ-прэзідэнт Акадэміі навук БССР.

Дэпутаты пачынаюць выбаранне Старшыні Вярхоўнага Савета БССР. Па прапанове дэпутата А. Т. Кузьміна, які выступіў па «даручэнні Савета старэйшын, сесія аднагалосна выбірае Старшыня Вярхоўнага Савета Беларускай ССР І. П. Шамякіна — дэпутата ад Пухавіцкай выбарчай акругі Мінскай вобласці, пісьменніка, першага намесніка старшыні праўлення Саюза пісьменнікаў БССР. І. П. Шамякін шчыра дзякуе за акадэмы гонар і высокае довер'е і запэўнівае, што прыкладзе ўсе сілы, каб апраўдаць гэта высокае довер'е.

І. П. Шамякін прапануе ўшанаваць памяць памершых Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР дэпутата С. О. Прытыцкага і старшыні Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР па тэлебачанні і радыёвяшчанні дэпутата В. П. Палескага.

Намеснікамі Старшыні Вярхоўнага Савета БССР аднагалосна выбіраюцца дэпутаты Р. П. Унук (Маскоўская выбарчая акруга, горад Мінск), У. М. Калачык (Лебедзеўская выбарчая акруга, Мінская вобласць), Л. Я. Талецкая (Альшанская выбарчая акруга, Брэсцкая вобласць), М. Ф. Галалобаў (Віцебская — Ленінская выбарчая акруга, Віцебская вобласць).

Зацвярджаецца наступны парадак дня сесіі:

1. Выбранне Мандатнай камісіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.
2. Аб праектах законаў «Аб раённым Саевце дэпутатаў працоўных Беларускай ССР і «Аб гарадскім, раённым у горадзе Саевце дэпутатаў працоўных Беларускай ССР».

3. Аб утварэнні пастаянных камісій Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

4. Аб мерах па павышэнні ўрадлівасці глебы і паліпшэнні выкарыстання зямель у калгасах і саўгасах Беларускай ССР.

5. Аб праекце папраўч-працоўнага Кодэкса Беларускай ССР.

6. Зацвярджэнне ўказаў Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

7. Выбранне Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

8. Утварэнне Урада Беларускай ССР — Савета Міністраў Беларускай ССР.

Вярхоўны Савет разглядае другое пытанне парадку дня сесіі — «Аб праектах законаў «Аб раённым Саевце дэпутатаў працоўных Беларускай ССР» і «Аб гарадскім, раённым у горадзе Саевце дэпутатаў працоўных Беларускай ССР». Слова для даклада атрымлівае намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР дэпутат І. Ф. Клімаў.

Старшынявуючы — дэпутат І. П. Шамякін паведамляе, што на імя Старшыні Вярхоўнага Савета Беларускай ССР паступіла наступная заява Старшыні Савета Міністраў Беларускай ССР дэпутата Ц. Я. Кісялёва: «У адпаведнасці з Канстытуцыяй Беларускай ССР і ў сувязі з тым, што на разгляд Вярхоўнага Савета Беларускай ССР паставілена пытанне аб стварэнні Урада Беларускай ССР, Савет Міністраў лічыць сваё абавязкі вычарпана і складе свае паўнамоцтвы перад Вярхоўным Саветам».

Савет Міністраў Беларускай ССР просіць Вас дзесці аб гэтым да ведама Вярхоўнага Савета Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі».

Слова атрымлівае першы сакратар

Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Беларусі дэпутат П. М. Машэраў. Па даручэнні Цэнтральнага Камітэта Кампартыі Беларусі ён уносіць прапанову, падтрыманую партыйнай групай і Саветам старэйшын Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, адобрыць дзейнасць урада Беларускай ССР і зноў назначыць Старшыня Савета Міністраў БССР дэпутата Ц. Я. Кісялёва, даручыўшы яму прадставіць на разгляд Вярхоўнага Савета Беларускай ССР прапанову аб саставе Урада—Савета Міністраў Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі.

На вярхоўным пасяджэнні быў заслуханы даклад старшыні Мандатнай камісіі Вярхоўнага Савета Беларускай ССР дэпутата Л. Г. Кляцкова. Вярхоўны Савет аднагалосна прымае пастанову аб прызнанні паўнамоцтваў дэпутатаў Вярхоўнага Савета Беларускай ССР, выбраных па 423 выбарчых акругах.

Затым з заключным словам па другім пытанні парадку дня выступіў намеснік Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларускай ССР дэпутат І. Ф. Клімаў.

Вярхоўны Савет аднагалосна прымае закон «Аб раённым Саевце дэпутатаў працоўных Беларускай ССР» і закон «Аб гарадскім, раённым у горадзе Саевце дэпутатаў працоўных Беларускай ССР». Прымаецца таксама пастанова аб увядзенні ў дзеянне гэтых законаў.

Вярхоўны Савет пераходзіць да ўтварэння пастаянных камісій Вярхоўнага Савета Беларускай ССР. Утвараюцца 15 пастаянных камісій Вярхоўнага Савета Беларускай ССР па галінах дзяржаўнага, гаспадарчага і сацыяльна-культурнага будаўніцтва.

Вярхоўны Савет пераходзіць да абмеркавання наступнага пытання парадку дня — аб мерах па павышэнні ўрадлівасці глебы і паліпшэнні выкарыстання зямель у калгасах і саўгасах Беларускай ССР. З дакладам выступіў міністр сельскай гаспадаркі БССР дэпутат С. Г. Скарапанав.

На гэтым вярхоўным пасяджэнні Вярхоўнага Савета БССР заканчваецца.

Сёння, 16 ліпеня, сесія працягвае работу.

У МАСКВУ З ПЕСНЯМІ

Слава Бароўскага народнага хору, якому нядаўна споўнілася 20 гадоў, перасягнула межы Іўеўскага раёна. Калектыву, якому ўжо выступаць у сталіцы нашай Радзімы. Яго канцэрты адбудуцца ў Маскве — на прадпрыемствах, у ВДНГ.

У рэпертуары хору рускія і беларускія народныя песні, песні савецкіх кампазітараў. Гэта — «Беларусь сінявокая», «Табе, Беларусь», «Быўце здаровы» і многія іншыя.

Кіруе хорам настаўнік мясцовай школы Віктар Канстанцінавіч Шарэцкі.

Цяпер у сельскім клубе калгаса «Зара» гарачыя дні. Ідзе падрыхтоўка да адказных выступленняў.

Я. МАНУСНІ,
заг. аддзела райгазеты,
г. п. 196.
Гродзенская вобласць.

ВЫНІКІ І ЗАДАЧЫ

З АДКРЫТАГА ПАРТЫЙНАГА СХОДУ
САЮЗА ПІСЬМЕНнікаў БССР

13 ліпеня пісьменнікі сталіцы сабраліся на адкрыты партыйны сход, каб абмеркаваць вынікі работы пятага Усесаюзнага з'езда. З дакладам «Вынікі пятага з'езда ЦП СССР і задачы пісьменнікаў Беларусі» выступіў першы намеснік старшыні праўлення ЦП СССР Іван Шамякін.

І. Шамякін коротка ахарактарызаваў творчую атмасферу, у якой праходзіў пісьменніцкі з'езд: вялася вількая і зацікаўленая размова аб праблемах і задачах савецкай шматнацыянальнай літаратуры.

Паводле меркаванняў прамоўцы, у справадзачы Г. Маркава і ў наступных дэлегатаў з'езда звяртаюць на сябе ўвагу тры важныя моманты.

У апошнія гады вельмі паспяхова развівалася літаратура братніх рэспублік. Аб гэтым пераканаўча гаварылі на з'ездзе В. Казачыка, Ч. Айтматаў, Максім Танк, А. Алімжанаў, Р. Эсенаў і многія іншыя. Яны ўзнялі шэраг надзвычайных пытанняў літаратурнага жыцця краіны. Сярод іх — пытанне недастаткова адлюстравання праблем сучаснасці ў творах пісьменнікаў. Датычыць гэта не ў апошняй чаргу і літаратуру нашай рэспублікі — рэспублікі, у якой надзвычай хутка расце прамысловасць, праходзіць працэс вялікага пераўтварэння ў сельскай гаспадарцы. На жаль, у кнігах пісьменнікаў Беларусі яшчэ не знайшла дастойнага адлюстравання тэма стваральнай працы рабочага класа і калгаснага сялянства.

Бясспрэчным фактам з'яўляецца і тое, што стан нашай літаратурнай крыткі незадавальняючы. Не выпадкова на XXIV з'ездзе КПСС ішла гаворка аб ёй, перад ёю былі паставлены новыя задачы: «Адкрыты патрабавання зараз большага ідэяльна і прафесійнага ўзброенасць, большага чуўнасць да жыцця і мастацтва». Заўвагі, зробленыя на пятым Усесаюзным з'ездзе ў адрас крыткі, цалкам стасуюцца і да нашай пісьменніцкай арганізацыі. У прыватнасці, крытыка недаравальна мала праяўляюць цікавасці да новых імён. Крытычныя артыкулы не заўсёды спалучаюць у сабе неабходную прыняцывасць, патрабавальнасць і тактоўнасць. І ў гэтай сувязі нельга не зрабіць напрок нашым перыядычным выданням. Партыйнай арганізацыі ЦП СССР трэба не выпуская з свайго увагі ўсе шматлікія пытанні, праблемы развіцця нашай крыткі, работу крытычных аддзелаў нашых друкаваных органаў.

Выступіўшы ў спрэчках, Л. Прошка падзяліўся ўражаннямі ад з'езда, расказаў пра выступленні на з'ездзе замежных літаратараў, падкрэсліў, што ўсесаюзны пісьменніцкі форум быў адзначаны разнастайным і жывым абменам паміж пісьменнікамі вопытам іх працы і жыцця.

Сакратар бюро партыйнай арганізацыі ЦП СССР А. Кулакоўскі ў сваёй прамове гаварыў аб тым, што паспяховае развіццё літаратуры ў многім звязана з актыўнасцю і прыняцывасцю крыткі. На яго погляд, недаравальным з'яўляецца адсутнасць на старонках часопісаў літаратурных аглядаў за пэўны перыяд. А хіба правільна, калі некаторыя крытычныя зноўкі ўхільваюцца ад рэцензавання малых форм прозы (апаਵяданне, кароткая аповесць) і чакаюць... пакуль з'явіцца ў друку нейкі «раман веку»?

Можна таму ў апошні час і знаходзіцца ў занябданні жанр апаਵядання. А не так даўно на старонках часопісаў друкаваліся выдатныя апаਵяданні Я. Брыля, В. Бялькіна, Б. Сачанкі, І. Чыгрынава і іншых. Сёння ж апаਵяданні і старэйшых і маладзейшых празаікаў — гэта вельмі радуюць чытача — лічы «дробнастэмія», часам бесканфліктныя, вылучаюцца нуднай разважлівасцю.

М. Аляксееў у сваім выступленні гаварыў аб узмацненні увагі да ваенна-патрыятычнага выхавання нашай моладзі. Ён заклікаў пісьменнікаў, як мага больш творчых сіл аддаваць гэтай патэчнай справе. Удзельнікі адкрытага партыйнага сходу абмяняліся думкамі і па некаторых іншых надзённых пытаннях літаратурнага жыцця.

Іван НАЗЛОУСКІ,
народны артыст СССР
Вясонца пачаслівы,
што ёсць кампазітары,
які Юген Глебаў, які з
такім высокім майстэр-
ствам надае народнай
музыцы сучасныя му-
зычныя формы і пера-
дае праз іх глыбокія
думкі і пацунці.

Мне здаецца, што
ніякі драматычныя
тэксты не здольны пера-
даць сум, узніслаць,
радаць, філасофскі
змест так прайкінена і
глыбока, як гэта робіць
музыка. У даным вы-
падку музыка Глебава.
Прыемна, што беларускі
кампазітар выкарыстаў
новыя формы тэхнікі
аркестравага п'есма. І
хоць спачатку многае ў
музыцы здаецца няпра-
вільным з пункту гле-
дання агульнапрыня-
тых музычных канонаў,
але калі ўжываешся ў
гэтыя рытмы, мело-
дыі — дык яснава раз-
умееш задачу кампазі-
тара, кампазітара-мы-
сліцеля.

Заслуга балетмай-
стра Атара Дадзінілія-
ні ў тым, што ён здо-
леў мовай мастацкай
абавульнення і воб-
разаў, пазбегнуўшы па-
туралізму, раскрыць
душу народа. У балет-
це ярка вылісаны воб-
разы — у кожнага свой
непаўторны абрыс.
Настановіцкі паказу
сёбе майстар, здоль-
ным данесці да гляда-
ча глыбокую філасоф-
скую думку твора. А
гэта вельмі складана,
бо ў арсенале балетмай-
стра, вядома, адсутні-
чае такі дзейны эле-
мент перадачы думкі,
як слова. Дастойны
саўтар спектакля —
аркестр пад кіраўніц-
твам дырыжора Таця-
ны Каламіцавай. Ла-
каціны і праўдзівы
мастацкі

Пасля спектакля я
наспянаўся на сцэну,
каб надзявацца гэтым
натхнёным чараўнікам,
якія прынеслі мне та-

ОПЕРА І БАЛЕТ БЕЛАРУСІ У МАСКВЕ

ГАВОРАЦЬ ГЛЕДАЧЫ СТАЛІЦЫ

кую вялікую асалоду.
Але, як здаецца ў цу-
доўных казках, іх ужо
не было... Я нарыстаю-
ся магчымацю выка-
заць ім свае самыя
пільныя словы праз га-
зету.

**Ганна ГРАЗНОВА-
ВАЛАСОВІЧ,**
пенсіянерка з Горнага
(стрыечная сястра
Максіма Багдановіча)

Я прыехала спецы-
яльна, каб паслухаць
оперу пра вельмі дара-
гога мне чалавека і лю-
бімага брата, паэта. Не
стрымліваю слёз... Я не
чакала, што праз многа
год зноў сустрэнуся з
Максімам. Не, артыс-
ты, якія выконваюць
партыю Багдановіча
(Аркадзь Саўчанка і
Юрый Вострыкаў)
знешне не падобныя да
яго, але ўсё ж гэта мой
Максім. Якое імясцё,
што ў Беларусі яго не
зубываюць! А цяпер
тысячы масквічоў ма-
юць магчымацю пазна-
ёміцца са старонкамі
кароткага, але надзвы-
чай ярака творчага
жыцця цудоўнага паэта
і грамадзяніна. Неўза-
баве Максіму споўні-
ся 60 гадоў. Опера
«Зорка Венера» — вы-
датны помнік песняру...

Ціхан ХРЭННІКАУ,
першы сакратар
праўлення Саюза
кампазітараў СССР

Прыезд Беларускага
тэатра оперы і балета
ў Маскву — гэта свя-
та. Свята і для тэатра,
і для нас, масквічоў.
Пасля апошніх гастро-
ляў прайшло сем год.
Тэрміны немалы ў жыц-
ці творчага калектыву.
Таму масквічы, уся му-
зычныя грамадасць

сталіцы, з вялікай ці-
кавацю чакалі і гас-
роляў мінчан, якія ад-
крыліся нацыянальным
спектаклем «Зорка Ве-
нера». Мы, рады ба-
чыць цывілыя работы тэ-
атра, з цікавасцю знаё-
міся з пакаленнем ар-
тыстаў, якое вырасла
за апошнія гады. Пры-
емна адзначыць дася-
ненні Беларускага опер-
нага і балетнага ма-
стацтва. Такія гастролі
прыносяць вялікую кар-
ысць, бо ўзаемна
ўзабагачаюць, даюць
магчымацю у сяброў-
скіх сустрэчах і гутар-
ках пацуду водгукі аб
сваёй рабоце, цікавыя
думкі, парады. Для мя-
не ж самае дарагое,
што на афішы — спек-
таклі маіх таленавітых
беларускіх калег, што
тэатр працуе з імі ў
цесным кантакце.

Алена ХАЗАВА,
кантралёр Вялікага
тэатра оперы і балета
Саюза ССР

Я не магу сказаць,
што опера «Зорка Ве-
нера» захапіла мяне
вастрэйшай канфлікту,
насычанасцю музычнай
драматычнай, наогул,
мне здаецца, што гэты
жыццёвы якасцей не хапае
большасці сучасных
опер. Але для мяне,
масквічкі, было вельмі
прыемна пазнаёміцца з
такой цікавай асобай,
як паэт Максім Багдан-
овіч. Я цяпер абавяз-
кова буду шукаць
зборнік яго вершаў.
Мне і малым калегам
вельмі спадабаліся ар-
тысты Аркадзь Саўчан-
ка і выканаўца партыі
Веранікі Святлана Да-
нілюк: яны вельмі ар-
тыстычныя і музычныя.
Мы ім горача апладзі-

равалі і нават крыча-
лі «бравэ». Мне здаец-
ца, што беларускія ар-
тысты не могуць па-
крыўдзіцца — ім вы-
падае многа гарачых
апладысmentaў.

Учора ў балетце «Вы-
бранаца» Я. Глебава
танцавалі сапраўдныя
зоркі — Ала Карэніко-
ва і Кларэ Малішэва
— ярка, тэмперамент-
на, напоўнена. Гэта
па вялікім рахунку —
добра, наверце, я ўжо
ў сваім жыцці нагле-
дзецца. І харэаграфія
ў балетце цікавая, свое-
асаблівая.

Сёння «Лебядзінае
возера» глядзелі і та-
сама за вас парадавалі-
ся: добры кардэбалет і
вельмі прыемныя салі-
сты Людміла Брыжаў-
ская і Юрый Траян.

Раіса СТРУЧКОВА,
народная артыстка
СССР

З задавальненнем
сдухала музыку оперы
Юрыя Семянікі «Зор-
ка Венера». Прыгожая,
меладыйная. Выдатна
гучаць хоры, у іх — ду-
ша народа, нацыяналь-
ны характар. Я не спе-
цыяліст у галіне опер-
нага мастацтва і гавару
ў даным выпадку лі-
звычайны глядач, якога
захапіў, саграў і ўра-
даваў спектакль.

Андрэй ЗОЛАТАУ,
музычны камэнтатар
Маскоўскага
тэлебачання

Беларускі тэатр па-
ставіў перад сабой
складаную задачу —
«спрытаць» геніяль-
ную партытуру оперы
Мусаргскага «Хаван-
шчына» з эстэтычных
пазіцый сучаснасці. І
хоць у пецым можна
наспрачацца з наста-
новіцтвамі, у спектак-
лі ёсць яркі творчы
знаходні, цікавыя ак-
цёрскія работы. Вітаю
тэатр за творчую дзёр-
касць і неўтаймава-
насць.

Інтэр'ю запісала спе-
карэспандант «Літарату-
ры і мастацтва».
І. ПІСЬМЕННАЯ.

**Заўвагі
на палях**

КАМПЕТЭНТНАСЦЬ— ВЕЛІКАСЦЬ КРЫТЫКА

У часе абмеркавання адной дакументальнай
кнігі пра ваіну гучалі галасы захопленых кры-
тыкаў. Яны прыводзілі мноства доказаў на ка-
рысць літаратара, які захаваў сваё дзеянні і
цяпер, апрацаваўшы іх, выдаў. Апанент пры-
хільніку кнігі спыніў увагу калег па пры на
тым, што разгарнуў тыя дзеянні на запісе ад
29 лютага 1945 года... Стоп! Не было 29-га ў
тым лютым, бо год 45-ы не высакосны... Да-
вер да тых дакументальных шчыткаў адразу ж
падарваўся. І да тых, хто курыць фіміям тако-
му летанісцу, таксама...

У часе абмеркавання гастролі аднаго тэатра ў
Мінску выступаў крытык і, як некалі заў-
важыў А. Луначарскі, надта пнуўся «сваю аду-
кванасць паказаць» — яго вуснах былі і «ка-
ціцкія сцэнічнага вобраза», і «звышзадача
спектакля», і «глыбінная плынь падтэксту». Але
эрэты ён стаў называць актэраў па імёнах і...
«Пра каго ён так узнісла гаворыць?» — прай-
шло па зале. Аказваецца, крытык хваліў актры-
су, якая наогул у Мінск не прыехала і ў тым
спектаклі, аб якім гаворыў прамоўца, натураль-
на, не ўдзельнічала. Стоп! Аўдыторыя ўжо са-
зразумелай падаронасцю аднеслася да тэатр-
тычных разважанняў крытыка.

Так, фактычныя памылкі падводзяць кожнага
з нас. Яны выклікаюць недавер і да агульных
эстэтычных ацэнак. Праўда, у іх цяжэй зна-
віць той жа, скажам, «невясакосны год». Тут
ты сам, калі ўзяўся быць судзея мастацкага
твора, сачы за дакладнасцю думкі, будзь кам-
петэнтным у кожным выказванні. Гэтае патра-
баванне асабліва актуальнае цяпер, калі парты-
я зноў і зноў нагадала дзеянчам літаратуры
і мастацтва пра вялікую адказнасць крытычнай
думкі. Чалавек, які атрымлівае трыбуну для
сваіх разважанняў і ацэнак, павінен адчуваць
гэтую вялікую адказнасць. Яму трэба быць
ўзброеным тэарэтычна, мець добры мастацкі
густ, дакладнае вонкі і тонкі слых, валодаць
словам. Інакш можа здарыцца і непрыемнае:
яго выступленне не паслужыць справе, сабе
практычна літаратуры і мастацтва з правіль-
нага шляху, пераблытае арыенціры творчасці.

Такое, на жаль, бывае.
Напрыклад, Рэспубліканскі тэатр юнага гле-
дача імя 50-годдзя камсамола Беларусі паказаў
п'есу «Несцеркі». Тэатразнаўца Сяргей
Пятровіч спяшаецца выказаць сваю ацэ-
нку. І таму, што спяшаецца, трапіла ў ня-
ёмкае становішча. Яго высновы пазбаўлены
таго, што называюць кампетэнтнасцю. Мяркую-
це самі, ён сцвярджае, што камедыя напісана
В. Вольскім цудоўна, лёгка чытаецца ў літар-
турным варыянце, але для тэатра гэтая п'еса,
як кажуць, «каварная». Чаму? Бо цяжка пад-
даецца рэжысёру і выканаўцам пры сцэнічным
увабленні... Як быццам нічога тут псеўдана-
вуковага і няма. А па сутнасці гэты тэзіс ста-
суецца да любога драматычнага твора — да
«Гамлета», і да «Хто смяецца апошнім», і да
«Трыбунала». Далей, кажушы, што глядзель-
ная зала смяецца, бо атрымлівае зарад бадзе-
расці і вяселосці, крытык прымае позу аракула
і абвясчае: «Несцеркі» — радавы спектакль,
якому не суджана (!) доўга жыць... Стоп! Ад-
куль такая ўпэўненасць? Наогул рызыкаўна вы-
ступаць з прароктвам пасля п'есы: прысуд
спектаклю выносіць публіка. Дык жа яна, па-
водле таго ж крытыка, атрымлівае зарад бадзе-
расці і вяселосці, бурна рэагуе на дзеянні
і паводзіны герояў спектакля.

Здаўляе і такі крытычны пасаж. У «Нес-
церкі» нібы нестале нацыянальным афарбоўкі,
не адзначаны спектакль глыбокім прайкінен-
нем у сутнасць народнага характараў. І чорным
па белым напісана: «А без нацыянальнага на-
ларыту цікавалі назва адрозу ж памірае». Ну,
так ужо і адрозу! Тэатр паказуў лічце толькі
якіх пляч прадстаўленняў і, мабыць, варта па-
чакаць з канчатковым прысудам. Але галоў-
нае ў тым, што крытык нічым не даводзіць
свае меркаванні. Бо сам гаворыць пра выдат-
ныя дэнацыі мастака Ю. Тура «у стылі бела-
рускай народнай казкі». Дададзім, што і ка-
цюмы, і бутафорыя, і музыка таксама маюць
у спектаклі акрэслены нацыянальны характар.
Актэры на гэты раз іграюць на добра раскве-
чанай інтанацыйна беларускай мове. Дарчы,
сам крытык адзначае, што адна з актрыс і-
грае «каларытна і размашчана». Іншыя «адчу-
ваюць вялікую сцэнічную свабоду, творчую
асалоду і нават імправізацыю па ходзе дзеян-
ня», а яшчэ адзін — дае вельмі пацешны тып
вучонага-недарэкі... не шкадуе саркастычных
фарбаў». Аднаюм памылку адносна таго, што
выканаўцы адвольна імправізацыю». Бо сам
В. Вольскі як аўтар прапанаваў тэатру юнага
гледача новую редакцыю п'есы і напісаў арыгі-
нальныя рэспіцы. Спытаем лепш С. Пятрові-
ча, чаму ж тады, пасля такіх яго высоніх ацэ-
нак актёрскай ігры на беларускай сцэне ў бела-
рускай наменды, створанай на фальклорных
матывах, ён не бачыць «нацыянальнай афар-
боўкі» спектакля, што наогул мае на увазе,
робячы такі «каварны», калі прытрымлівацца
яго тэрміналогіі, закід?

Мабыць, адказ даць цяжка. Пастышаўся.
Зрабіў мала абгрунтаваных высновы, даў фран-
тастычны праноз і заблытаўся ў сваіх уласных
ацэнках.

Перад тым, як выходзіць на трыбуну або
несці артыкул у редакцыю, варта вельмі патра-
бавальна абдумваць тое, што ты збіраешся
сказаць. Аўтарытэтным слова крытыка бы-
вае толькі тады, калі яно добра ўзвжана,
праверана, каб у ім не было паспешлівай па-
вархоўнасці, каб яно было кампетэнтным!

В. ШЫПЦА.

ГЭТЫ МУЗЕЙ — самы малады ў
рэспубліцы. Ён адкрыўся з-
сім нядаўна, у дзень святка-
вання 27-й гадавіны з дня вызвалена-
ня Беларусі ад нямецка-фашысцкіх
захопнікаў.

І з таго дня сюды ідуць і ідуць
жыхары Любані і навакольных вёсак,
школьнікі і моладзь.

Зойдзем следам за наведвальніка-
мі і мы...

Ужо з першых залаў, з агляду пер-
шых экспазіцый робіш выснову:
шмат, з любоўю і стараннасцю па-
працавалі яго стваральнікі-энтузі-
ясты, мясцовыя краязнаўцы.

Цяпер у нас звыш тысячы экс-
панатаў асноўнага і запаснага фон-
даў, — расказвае дырэктар музея Ле-
анід Федаравіч Сойка. — А пачына-
лі амаль чатыры гады назад, пачы-
налі з малага. Адштурхоўваліся, калі
можна так сказаць, ад гісторыі Лю-
баншчыны, напісанай С. Ісайкам і
Ф. Масейшыным. Потым у пошукі
матэрыялаў уключыліся многія людзі,
некаторыя неслі самі, што мелі.
А непасрэдная работа над экспазі-
цыямі пачалася з кастрычніка міну-
лага года. Добра прапрацавалі і мін-
скія мастакі Анатоля Рыбчынскі і
Віктар Дзідзенка...

Цікавая гісторыя ў музейных экс-
панатаў, вольныя ніхкрылы рэчы асабіста-
га ўжытку. Яны належалі былым ма-
трорам легендарнага крэйсера «Аўро-
ра» Д. Рэшчына з вёскі Касцюкі і
І. Давыдава з Ямінска. У экспазіцыі
змяшчаны і фотаздымкі ўдзельнікаў
кастрычніцкіх падазей: і ўжо назва-
ных аўраораўцаў, і іншых — К. Жура,
Я. Шохана, П. Шашкова, В. Засядыча,
Г. Казлова, В. Рудзко, удзельнікаў
грамадзянскай ваіны Д. Амальчані,
С. Белавуса, П. Грышчэні, А. Лагуна,
Я. Кукрша, У. Безбародзкі. Шмат
тут фотакопій дакументаў, зброі, ну-
мароў газет «Правда», «Беднота»,
«Набато» за 1919 год. Іх захаваў з тых
дзён да нашага часу і прынёс у му-
зей жыхар Любані Раман Раменчык.
Прыцягвае ў гэтым адзеле ўвагу на-
ведвальнікаў і барэльф «Рэвалю-
цыя» скульптара В. Квасова.

І вось пераможна закончана вай-
на, разгромлены інтэрвенты і бела-
гвардзейцы. Народ прыступіў да са-
цыялістычнага будаўніцтва. На Лю-

ПОДЫХ ГЕРАІЧНАЙ ГІСТОРЫІ

баншчыне пачынаецца рух за асае-
нае Мар'інскіх балот. 1926 год — год
рашучага камунарскага наступу на
балоты. Іх, людзей вялікай ідэі і па-
лымянага сэрца, узначаліваў Э. Мо-
дзін. Здымкі таго часу даносяць да
нас подых гераічных дзён, расказ-
ваюць аб буднях камунараў, аб іх
жыцці, працы, адпачынку, вучобе:
«Камунары ідуць абедца», «Земля-
копы (грабары-чарнабыльцы) перад
выходам на працу», «Каля першага
трактара», «Першы хлеб», «Сход ка-
мунараў», «Камунары адпачываюць»
і іншыя. Тут жа і партрэтныя здымкі
першых камунараў — З. Каленчанкі,
П. Міхалені, І. Яскевіча, Ц. Дубовіка,
Ц. Піменова і іншых. Разгляд-
ваеш гэтыя здымкі, твары з рысамі
цвёрдага характара і міжволі ўспа-
мінаеш купалаўскія радкі з пэмы
«Над ракой Арэсай»:

Шум і гоман павакоў,
Як на тым іграшчы.
А лапаты ражучы доў,
А сакера спішча.
Рыць людзі тонкі торф
У вадзе па пахі,
А ў жылах цячэ кроў —
Батва ім не ў страхі.

Хатнія рэчы камунараў, падручнікі
для школы за 1930 год, фотакопія
вокладкі першага выдання пэмы
Я. Купалы... І тут жа афарот пэты,
выкананы пером яго пляменніка
Янікі Раманоўскага... Гадзіннік з над-
пісам: «У дзень 4-годдзя камуны імя
БВА. Лепшаму камунараў-ударніку
трактарысту Шалаеву Р. Н. 7.ІІ.1933»...

Побач з камунай узнікла тады і
другая гаспадарка — саўгас імя 10-
годдзя БССР. Яго арганізатарам быў
удзельнік Кастрычніцкай рэвалюцыі і
грамадзянскай ваіны, член КПСС з
1917 года Цімафей Ягоравіч Смір-
ноў. Каля сямі гадоў узначаліваў ён
гэту гаспадарку, а потым калгас імя
БВА. І ў тым, што абедзве гэтыя гас-
падаркі адзначаны высокімі ўрадавы-
мі ўзнагародамі — ордэнамі Леніна
— вялікая заслуга гэтага выдатна-
га арганізатара, таленавітага кіраўні-
ка. Памяць аб ім любанцы берагуць
свята. У музеі беражліва захоўваецца

яго «Залатая Зорка» Героя Сацыялі-
стычнай Працы, шматлікія ордэны і
медалі, асабістыя рэчы. Гэтую частку
экспазіцыі можна было б назваць
мемарыяльнай.

Любаншчына — цэнтр партызан-
скага краю. У гады Айчынай ваіны на
тэрыторыі раёна дзейнічалі 33
партызанскія атрады. Тут, на востраве
Зыслаў, размешчаліся падпольныя
Мінскі абком партыі, Любанскі рай-
ком партыі і райком камсамола, рай-
выканком. Тут базіраваўся штаб пар-
тызанскага злучэння Мінскай вобла-
сці, якім камандаваў Васіль Іванавіч
Казлоў, выдаваліся газеты «Звязда»,
«Чырвоная змена», раённая газета
«Кліч Радзімы». У экспазіцыі «Вялі-
кая Айчыная ваіна» прадстаўлена
шмат фотаздымкаў кіраўнікоў парты-
занскага руху і падполля, зброя, з
якою ішлі на ворага народныя месці-
цы, рэчы партызан і іх узнагароды.
Але цэнтральным экспанатам у гэтым
адзеле з'яўляецца бюст У. І. Леніна.
Яго ўсю ваіну з рызыкай для жыцця
захоўваў жыхар г. п. Урчэча І. Бага-
вейчык. Заклучае экспазіцыю фота-
мантаж ваінаў вайсковых часцей, якія
удзельнічалі ў вызваленні Любан-
шчыны.

Не менш славуты шлях прайшла
Любаншчына і ў пасляваенны перы-
яд. Любанцам ёсць чым ганарыць-
ца, ёсць што паказаць і расказаць.
Усёй рэспубліцы вядомы назвы гас-
падарак, якія дамагліся выдатных
вынікаў у развіцці ўсіх галін вытвор-
часці, у механізацыі працэміх пра-
цэсаў, у стварэнні новага быту і
культуры вёсак. Шаснаццаці Герояў
Сацыялістычнай Працы нарадзіла і
выхавала любанская зямля! Іх фота-
партрэты прадстаўлены ў экспазі-
цыі — Ф. Статкевіч, А. Шаптыка,
П. Галай, К. Шаптыка, І. Белічонак...

Музей рэвалюцыйнай, баявой і пра-
цоўнай славы Любаншчыны пачынае
сваю працу. І накіраваны яму шлях
вялікі і пачэсны, бо і задачы, якія
стаць перад ім, ганаровыя і адказ-
ныя.

А. ЧАУЛЫТКА.

16.VII.1971

М

3

ШТО СЕННЯ за дзень тая? Сяньня ў мяне юбілей. Так, пятнаццаць гадоў як скончыла Інстытут. Дальбог, сумна нека стада на сэрцы. Пятнаццаць гадоў! А нібы ўчора гэта было. Усё помніцца. І наш «дамскі» клас, і «англійчанка» Рыма Шамілеўна — мы ж не вельмі любілі — мо таму, ледзь не паўкласа пайшло ў Інстытут замежных моў.

Кажуць, калі чалавек пачынае ўспамінаць мінулае, значыць старэе. Не ведаю, толькі сёння ўсё, усё чыста ўспомілася. Размеркаванне ў Інстытуде і рашэнне камісіі, ад якога палыхліва сціснулася сэрца — Кіргізія! Шмат нашых дзяўчат тады рознымі спосабамі засталася ў горадзе пад цёплым крыльцам мамчак. А мы з сяброўкай Вольгай не спалохаліся. Мы ж былі вялікія рамаітыні.

Там, у Кіргізіі, ёй пананцавала больш. Яна трапіла ў рускую школу. А мне выпала кіргізкае сям'годка. Мы радаваліся, што будзем недалёка адна ад адной і зможам бачыцца на канікулах.

Божа літасцівы, як страшна было пачынаць. Кіргізкае дзеці з бронзавымі скульптурнымі тварамі і вочкамі-чылішчамі (ныя спачатку здаваліся мне ўсё на адзін твар). А мая першая школа — нізенькая хатка з саману, з вузкімі акенцамі, маленькімі паноўчыкамі-класамі, у кожным 5—6 парт. І калі я тупала басанож з туплямі ў руках па вузкай стэжычцы паміж высокіх радоў кукурузы і дзеці, убачыўшы мяне, пешта крычалі адзін аднаму па-кіргіску, я шталася ў сабе: куды я трапіла? Прайшло столькі гадоў, а і зараз бываюць хвіліны, калі я ў сабе пытаюся, навошта вучу дзяцей англійскай? Карысць ад гэтага для іх мінімальна. Але пра гэта нека іншым разам.

Успамінаю свае першыя пісьмы дамоў. Колькі было ў іх роспачы. Хацелася ўсё кінуць і бегчы куды вочы глядзяць.

Я хутка прывыкла да дзяцей, але гэтыя доўга заставаліся мне чужыя. І востры, незвычайны пах саману ў класе, і нейкія палахлівыя, плуццаныя твары дзяцей — усё здавалася мне бясконца чужым. Мабыць, дзеці адчувалі мой настрой, і я была для іх тансама чужая.

Праўда, аднойчы настаў перадам. На ўроку ў пятым паказваю гук, вымаўляю яго, тлумачу артыкуляцыю. І раптам, з першай парты:

— А ў маёй мамы брошка така ж, — і кіргізкае тварык, расплываецца ва ўсмешцы. Усмешка такая даверлівая, што ў мяне адразу пацяпела ў грудзях. Я таксама ўсмехаюся і ласкава кажу:

— Вось мы зараз паглядзім, як слова «брошка» гуцьць па-англійску.

У вачынах дзяцей ужо не насцярожанасць, а поўны давер. Салучы, яны агуратна запісваюць у свае сшыткі гэтае слова.

А пасля я ўбачыла, як гэтыя дзеці працуюць у полі, якія скрытныя і моцныя іх маленькія рукі. Я пачала часцей прыходзіць да іх, займалася з тымі, каму цяжкай давалася мова. І

паступова прывыкла да іх. Я і зараз помню іх імёны: Кім, Гульбадан, Майтасар...

Цікава, ці помніць яны мяне? Хацелася б, каб помнілі. Ну, а тыя некалькі дзесяткаў англійскіх слоў, якімі я іх навучыла з такімі вялікімі цяжкасцямі? Наўрад. Тым больш, што ў дзесяцігоддзі, якая была ў суседнім кшылаку, вывучалі нямецкую. Э, ды што казаць...

НАВАЛІЛАСЯ ёй на работу, што няма калі дзяўчыцы. Вось і ўчора прыйшла са школы вечаарам. Прайшла, калі дзеці ўжо спалі. Раніцай такема іх не бачыла, бо пайшла на першы ўрок. Добра, што

— Англійскую, — кажа. — Ведаеце, я ў школе па англійскай на няцёрну ішоў. У Інстытуде безліч знакаў здаваў, а зараз і двух радкоў не перакладу. Грунту, мабыць, патрэбнага няма.

Грунту. І што яма яго, відаць, мы настаўнікі, вінаватыя.

А мо той Інстытудкі выкладчык меў рацыю? Мо наогул веданне замежнай мовы залішняе раскоша, дарэмнае трата сіл, энергіі, мазаваых клетак? Кажуць жа, што дваццаты век — век вузкай спецыялізацыі, што пры такім патоку інфармацыі немагчыма быць энцыклапедычна адукаваным чалавекам. Вунь ужо электронныя машыны перакладаюць з любой мовы...

Без матэматыкі цяжка абыйсціся. Але самая галоўная навука — гэта мова. Калі людзі не будуць разумець адзін аднаго, дык што гэта будзе за людзі?..

Учора разгаварылася з маім аднаго вучня. Сярэднеліт хлопец. Вышэй тройкі па майм прадмеце не падымаецца.

— Дома, — кажу, — ваш Сярожа слаба рыхтуе ўрок.

— Ну, а калі і будзе добра рыхтаваць, хіба ён будзе мову ведаць? Вось некалі... У мяне бабулька была, пры цары яшчэ гімназію скончыла, дык па-французску, як па-руску, гаварыла. А зараз?.. Хіба толькі тыя, што ў спецыяльнай школе вучацца...

Г. КОКАНАВА

Ду ю спік інгліш?

З НАТАТАК НАСТАЎНІЦЫ

зараз са мной мама, якая шкадуе мяне і накарліва нясе ўвесь цяжар хатніх клопатаў, толькі бурчыць трохі, калі позна прыйду. А гэта здараецца часта. Амаль кожны дзень апрама ўрокаў сход або нарада, паслядзёжне або секцыя ці там семінар яшчэ. А калі ты яшчэ класіка кіраўніц, то твайму працоўнаму дню канца няма.

Ды і настрою няма. Нешта ўдарылася ў яе пачуццям. Не, гэта не расчараванне ў прафесію. Не дай бог расчараванне пасля пяцігадовага працягу. Проста ўсё часцей задумваюся над тым, што нешта не ўсё атрымліваецца ў нас, выкладчыкаў замежнай мовы.

Нядаўна была ў мяне размова з адным выкладчыкам Інстытута замежных моў.

— Што, Галіна Міхайлаўна, — кажа, — усё кансультуецеся? А навошта? Усё роўна вашыя вучні прыходзяць перавучаць, калі трапляюць да нас.

Я пакрыўдзілася:

— Асабіста майх? — пытаюся.

— Ды не, — смяецца, — наогул. Была б мая воля, я б ліквідаваў вывучэнне замежнай мовы ў школе. У нас усё роўна пачынаюць з азову.

Я кінулася ў спрэчку:

— Не ўсё ж да вас ідуць, — кажу. — А калі ў іншы Інстытут ці проста на завод, у калгас, дык як інакш без замежнай мовы?

— А вы многа ведаеце, — пытаецца, — рабочых з сярэдняй адукацыяй ці нават інжынераў або медыкаў, якія валодаюць замежнай мовай?

Вось тут я і заціхла. Успоміла, як днём зайшоў да мяне сусед — інжынер аднаго з мінскіх заводаў — і слёзна папрасіў перакладзіць яму артыкул з нейкага англійскага тэхнічнага часопіса. Маўляў, дазаразу патрэбен для работы, а перакладчыца на заводзе захварэла.

— А якую вы мову вывучалі ў Інстытуде?

— Сумеўся мой сусед:

Дарэчы, пра электронныя машыны мне адзін з майх вучняў паказаў.

Я пачала яго, чаму заданне не зрабіў, а ён мне ў адказ: «Даўно хацеў вам сказаць, Галіна Міхайлаўна, навошта мне гэтая англійская, калі я ў Інстытуде замежных моў не збіраюся вучыцца?» «Ну, а для сябе, — кажу, — для сябе хіба гэта не патрэбна? Ты ж адукаваным чалавекам збіраешся стаць, а што гэта за адукаваны чалавек, які не ведае ніводнай замежнай мовы?» «А зараз электронныя машыны добра перакладаюць. Націснуў кнопку і на табліцы лобы пераклад». «Дык мо за цябе электронная машына і чытаць будзе, і думаць?» «Мо і такую вынайдуць...»

Увесь клас сцішыўся, слухае наш дыялог — хто каго? Сказаць па праўдзе, дык я не была падрыхтавана да такой размовы. Успоміла недзе вычытанае, што калі б каму прыйшла фантазія зрабіць электронную машыну, раўназначную аднаму звычайнаму чалавечаму мозгу, з яго мільярдамі клетак, дык памеры гэтай машыны былі б роўныя памерам сярэдняга горада.

Да таго ж, кожнаму чалавеку ўласцівыя такія маральныя катэгорыі, як сумленне, гонар, сорам, якія ніяк машынай не заменіць.

Мой «апанент» на ўсё гэтыя довады толькі лаяўся ільчыма. Клас прамаўчаў і толькі па вачах бачыла, што большасць па майм баку.

Праз некалькі дзён па тэлевізары паказвалі ўрывак з тэлефільма «2X2=X». Вельмі памакадала, што не паглядзеў яго перадтой «дыскусій» у класе. Гэта пра адну з харкаўскіх школ, дзе з першага класа дзяцей вучаць па вельмі ўскладнёнай праграме. Адзін з пераключальнікаў — маленькі худзенькі хлопчык, выказвае на рэдакцыю мудрую думку. Матэматыка — не самая галоўная навука, гаворыць ён. Праўда, калі б не было матэматыкі, не лавалі б караблі, нават парты былі б розныя, не какучы ўжо аб ракетках.

Я ўсміхнулася, мая дачка вучыцца ў шостым класе так званай англійскай школы. Чытае яшчэ так-сяк. А каб сказаць што-небудзь па-англійску — не атрымліваецца. А між тым, прыносіць ляцёрні і цацкёркі.

Мне могуць сказаць, маўляў: «каго ты, настаўніца-англійчанка, винавадзіш? Вучы, каб выхаванцы твае ведалі мову».

Вучым. З усяе сілы. Ды вынікі, на жаль, не радуецца. І ёсць на тое прычыны.

Успамінаю адзін з апошніх педсаветаў, пасля якога я доўга не магла сунавоіцца. Чаму самыя патрэбныя словы, самыя пераканаўчыя доказы прыходзяць да нас пасля?

Але ўсё па парадку. Быў педсавет. Праўда, трохі незвычайны — прысутнічалі на ім прадстаўнікі з Міністэрства асветы і гарана. Абмяркоўвалася пытанне аб паспяхоўнасці вучняў спартыўных класаў. Ох, гэтыя спартыўныя класы. З усіх школ горада сабралі дзяцей, якія займаюцца плаваннем у спартыўных секцыях, і арганізавалі з іх некалькі класаў у нашай школе. Пакуль што наша школа ў гэтым сэнсе адзіная ў дзясубліцы. Такіх класаў, эксперыментаў.

Вучні спартыўных класаў на асабым рэжыме. Яны вызвалены ад уроку спеваў, малывання, дамаводства. Яны ў гэты час плаваюць. Натуральна і іншыя дысцыпліны ў іх кульгаюць на абедзве нагі. Многія з будучых спартсменаў (і ці будучы яны яшчэ спартсменамі?) адносяць па матэматыцы, літаратуры, мовах...

Пра гэта і сказала на педсавете. Ого, як не спадабалася. Госці выказалі ў тым сэнсе, што замежная мова — не самая галоўная, што патрэбна чалавеку.

Зразумела, што ў палемічным запале можна сказаць і лішняе. Але ж, дальбог, гэта нейкая тэндэнцыя. Доказы? За апошнія некалькі гадоў сета-

В. АРЦЕМ'ЕЎ, выкладчык Магілёўскага бібліятэчнага тэхнікума імя А. С. Пушкіна

СПРАВА НЕ ТОЛЬКІ Ў ВІБЛІЯТЭКАРЫ

Мне, выкладчыку бібліятэчнага тэхнікума, былому бібліятэкару, яшчэ няма-ла год працаваў інспектарам абласнога Упраўлення культуры і метадыстам абласной бібліятэкі, блізка клонаты культасветработнікам. Многія сярод нас перакананы, што матэрыяльна-тэхнічная база плюс кадры гарантуюць плён у працы любога дома культуры, любой бібліятэкі. Ці так гэта? Давайце параважам.

У Дырэктывах XXIV з'езда КПСС па дзеяльным пяцігадовым плане сказана: «Палепшыць забеспячэнне кваліфікаванымі кадрамі культурына-асветных устаноў і устаноў мастацтва, павысіць іх ролі ў грамадска-палітычным жыцці і арганізацыі волнага часу пасельніцтва». Думаецца, што ў гэтых словах — аснова нашага заўтрашняга поспеху. У бібліятэках рэспублікі працуе шмат выпускнікоў Мінскага педагагічнага інстытута імя М. Гор-

скага і Магілёўскага бібліятэчнага тэхнікума. Але спецыялістаў яшчэ не хапае. Да таго ж, маладыя спецыялісты не заўсёды затрымліваюцца там, куды накіраваны працаваць. Тут многасе залежыць ад раённых аддзелаў культуры: адны з іх самі клопаюцца, каб займець добрых спецыялістаў, другія чагосьці чакаюць.

Возьмем Бярозаўскі раённы аддзел культуры Брэсцкай вобласці. Ён накіраваў вучыцца на завочнае аддзяленне Магілёўскага бібліятэчнага тэхнікума ў 1969 годзе шэсць і ў 1970 годзе — трох бібліятэкараў. А ў Брэсцкай вобласці гэтай справе надаюць вялікую ўвагу. 17 культасветработнікаў завочна вучацца з Драгіцкага раёна. Ды і ў Гомельскай — не горш. А што робіцца ў Магілёўскай вобласці? З Быхаўскага, Горацкага, Клічаўскага, Касцюковіцкага раёнаў у тэхнікум прыймаў усяго па адным чалавечу. З Глускага, Круглянскага, Чавускага, Хойніцкага, Магілёўскага, Слаўгарадскага раёнаў — ніводнага. І гэта ў

той час, калі яшчэ многія сельскія бібліятэкары называюць раёнаў не маюць спецыяльнай адукацыі.

Цікава было б зрабіць такі падлік і на дзённым аддзяленні тэхнікума. Менавіта з тых раёнаў, дзе бібліятэкі дрэнна забеспячаны спецыялістамі, будзе менш і навучэнцаў. Гэта ідзе ад агульнай няўвагі на месцах да бібліятэчнай справы. Пры накіраванні на работу маладых спецыялістаў вярта аддаваць перавагу раёнам, з якіх яны прыехалі на вучобу. Карыена было б і на вытворчую практыку накіроўваць навучэнцаў у тыя раёны, куды яны потым наведду працаваць.

У рэспубліцы тысячы школьных бібліятэк. З кожным годам шыршыцца сетка дзіцячых бібліятэк. Падрыхтоўка спецыялістаў для іх у Магілёўскім тэхнікуме выдзяляе да той жа праграме, што і для масавых сельскіх устаноў. А было б разумна, каб адкрыць у тэхнікуме асобнае аддзяленне бібліятэкараў школьных і дзіцячых бібліятэк. Лепшай стане якасць падрыхтоўкі спецыялістаў. Разам з тым, безумоўна, і органы пароднай асветы працягнуць большую дзейнасць да падрыхтоўкі прапагандыстаў дзіцячай кнігі.

Дырэктывамі XXIV з'езда КПСС прадугледжана ўзмацаваць сувязі вышэйшых і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў з вытворчасцю. Для выканання такой задачы патрэбна больш пільнай ўвага органаў культуры да бібліятэк — баз вучэбнай практыкі навучэнцаў. Да апошняга часу такія базы падбіраліся з ліку лепшых бібліятэк. Гэта разумна. Але ж карысці будзе болей, калі базы стануць пастаяннымі. Можна было б ступнова ўмацоўваць іх матэры-

яльна — абсталяваннем, інвентаром, тэхнічнымі сродкамі прапаганды літаратуры. Такія бібліятэкі павінны стаць узорнымі ва ўсё адносінах, бібліятэкамі-ніколамі. Зрабіць іх такімі найперш трэба ў Мінску і Магілёве, дзе інтэнсіўна праводзіцца вучэбная практыка студэнтаў.

На жаль, нават адкрыццё Інстытута культуры ў Мінску і павелічэнне колькасці выпускнікоў бібліятэчнага тэхнікума ў Магілёве ў бліжэйшыя гады не вырашаць поўнаснай надравай праблемы. Таму асабліва вялікае значэнне будзе мець павышэнне кваліфікацыі бібліятэкараў. У гэтай справе ёсць багаты вопыт: праводзяцца тэарэтычныя і навукова-практычныя канферэнцыі, месячныя курсы павышэння кваліфікацыі загадчыкаў сельскіх бібліятэк, трохдзённые семінары ў раёнах і гарадах, практычныя пачынаючы бібліятэкараў, працуюць школы перадавога бібліятэчнага вопыту і т. д. Але вопыт тэарэтычна яшчэ не абгрунтаваны па-сапраўднаму, не распрацавана дакладная сістэма вучобы. На трохдзённых семінарах бібліятэкараў адсутнічае дыферэнцыяцыя: адны і тыя ж лекцыі, кансультацыі даюцца як вопытным бібліятэкарам, так і ўчарашнім дзясідзіцяснікам. Такая ж аўдыторыя слухачоў месячных курсаў павышэння кваліфікацыі. Думаецца, што Упраўленне культасветустановаў Міністэрства культуры рэспублікі сумесна з Дзяржаўнай бібліятэкай БССР імя У. І. Леніна патрэбным чынам удасканаліць сістэму павышэння кваліфікацыі работнікаў бібліятэк. Настаў час больш рацыяльна выкарыстоўваць працу бібліятэкараў. Не аднойчы ўжо ўзімалася ў друку пытанне аб уяўдзненні ў штат раённых

на гадзіна па англійскай мове скарацілася ў старэйшых класах на адзін урок у тыдзень, а з гэтага года скарачаецца нават у шостых класах, дзе закладваецца аснова ведаў. У Расійскай Федэрацыі, іншых рэспубліках замежнай мове ў шостых класах адводзіцца чатыры гадзіны ў тыдзень, у нас зараз — дзве.

СЕННЯ прыйшла дамоў зусім у лепшым настроі. На ўроку ў простым класе выкладаў Косця Т. І той раптам заплакаў. Я збянтэжылася, пытаюся: «Што здарылася?» Праз слёзы ляска: «Вучу, вучу, нічога не магу запомніць».

І яго разумею. Англійская ў нас у панядзелак і пятніцу. І вось прыходзіць мой Косця на ўрок у пятніцу і амаль нічога не памятае з таго, што праходзілі ў панядзелак. Асабліва здольнасцяў да замежнай мовы ў яго няма, і ён паспеў ужо забыць новыя словы, што вывучыў у панядзелак. А нагрузка вялікая. Цяпер праграму, разлічаную на 4—5 заняткаў, вымушаны праходзіць за 2 ўрокі. А падручнік ранейшы, які мы, на сутнасць, самаўтулам перакрэсціваем, каб прывесці ў адзаведнасць з праграмай.

Божа, а тыя падручнікі! Не ведаю, хто іх складаў. Некаторыя тэксты, да ібог, разлічаны на дэфектыўных дзяцей. Нейкае сюсюканне. Вось тэкст, які называецца «Гвары»: «Мы намаюем кола, потым паставім дзве кропкі — гэта будзе вочкі, а зараз яшчэ адну рыску — носік...» Прачытала першы раз, самой сорамна стала. Прынесла ў клас звычайны партрэт, растлумачыла, як называюцца па-англійску часткі твару. Дзеці вельмі жыва рэагавалі.

Могучь спытаць, а дзе ж метадычны дапаможнік?

Прыслалі сёлета метадычны дапаможнік і нам. Не ведаю, на кім выпрабавалі гэтую метадыку, відаць, толькі на самых моцных вучнях. Сярэдні вучань не пацягне. Скажам, на тэхніку вымаўлення адвядзца ўсяго 2—3 минуты. Што за дзве минуты можна засвоіць? Да таго ж у нашых школьных слоўніках англійскія словы даюцца без транскрыпцыі. Я на ўроку тлумачу, як вымаўляецца тое ці іншае слова, а дома вучань рытуе па падручніку тэкст і чытае, скажам, слова *proseer* літаральна.

І яшчэ адзін сапраўдны пансеіс. Прычым легалізаваны. У шостым класе малююць павітчы апісавання ў «цяперашнім падоўжаным» часе, але гэты граматычны час вывучаецца толькі ў сёмым класе. І мы вымушаны ўжываць не той граматычны час, які надыходзіць па сэнсе. Аналогіі ў беларускай мове няма, але прыблізна гэта выглядала б так, калі б мы ахарактарызавалі малюнак, на якім дзеці ідуць па лесе, так: «Тут мы бачым, як дзеці будуць ісці па лесе». Вось яам і метадыка.

У тым метадычным указанні шмат гаворыцца пра тэхніку. Што і кажаць, магніфоны, дыктафоны, пласцінкі з запісам адпаведных тэкстаў і музыкі, дыяфільмы — усё гэта дало б магчымасць ўзяць якасць выкладання.

Я шмат чытала пра работу лінгафонных кабінетаў у некаторых маскоўскіх і ленынградскіх школах. Там дабавіюцца фантастычныя вынікі. Дзіва што, — настаўнік можа трымаць пад кантролем адначасова ўвесь клас, а не двух-трох вучняў, якіх ён паспеў выклікаць за ўрок, як гэта робіцца ў нас. Адным словам, якасна новае вучанне. Дарэчы, аб шырокім укараненні лінгафонных кабінетаў гаварылася і ў пастановах Савета Міністраў СССР пра паліяпзіфікацыю выкладання замежных моў у школах.

Год таму назад наш раёна выдаў загад стварыць лінгафонныя кабінеты ў школах раёна. Чыстая магілаўшчына. З чаго такі кабінет рабіць, калі на ўсю школу адзін няспраўны магнітафон? Ды і няспраўны магнітафонную плёнку купіць у магазіне. Так усё і засталася па-ранейшаму... Што тэхніка, калі «Кітгу для настаўніка» — абсалютна неабходны для работы дыпламаці — не знойдзеш у магазінах, наўчымаем адзін у аднаго!

Вось і экзамены прыйшлі. У першы ж дзень у нас непрыемнасць. Інспектар гарана, якая прысутнічала на экзамене ў Лідзі Рысораўны ў 10-м класе, пры разборцы зрабіла ёй такі разнас, што бедная жанчына ледзь не плакала. І гаворыць з вучнямі не па-англійску, і вымаўленне не тое, і правільна тлумачыць блытана.

Шкада Лідзі, якая гадоў дзесяць выкладае англійскую. Але, прызнацца, і напрокі меці грунт. Большасць з нас на ўроку гаворыць па-руску. Якая ў нас размоўная практыка? Шыкая. І настаўнік, які прапрабуў 10—15 гадоў, забывае мову. Аднойчы начальства нас запракнула, што мы, «англічанкі», у школе паміж сабой гаворым не па-англійску. Паглядзелі мы адна на адну і драмаўчалі. Кожнаму было ясна — саромеемся гаварыць — слоўны запас малы, можна памылаць нарабіць.

Некалькі гадоў назад пры Мінскім Інстытуце замежных моў быў арганізаваны практыкум вуснай гаворкі для настаўнікаў сталічных школ. Праіснаваў гэты практыкум толькі год. Цяпер яго ліквідавалі. А патрэбны такі практыкум настаўнікам, як паветра.

Раз у пяць гадоў кожнага з нас насялаюць на курсы павышэння кваліфікацыі. Палавіна часу там адводзіцца лекцыям на розныя грамадскія тэмы. Практычнай дапамогі амаль ніякай. З чым прыйшоў на курсы, з тым і пайшоў.

Ціну гэтыя радзі. І лаўлю сябе на думцы — вось я, скарджуся на нешта, я — настаўніца сталічнай школы. А што, тады гаворыць нашым калегам, якія працуюць на перыферыі?

УЧОРА быў выпускны бал. Толькі тут убачыла, якія лямі дарослі ўжо, мае дарагія хлопчыкі і дзяўчынкі? Хлопцы і дзяўчаты... Музыка. Круціцца пары. Хлопцы ў строгіх чорных гарнітурах, пад галыштукі, дзяўчаты ўсё, як адна, у белых бальных сукенках. Хораша. Спыніла адну пару, жартам спытала: «Ду ю спік інгліш?». Зарагаталі: «Тес, Галіна Міхайлаўна, толькі мы іздём у політэхнічны».

бібліятэк пасады метадыста замест загадчына перасоўнага фонду. Відомы, што ва адрыўцы ў раёнах развітай сеткі сельскіх і клубных бібліятэк адпадае патрэба ў арганізаваных бібліятэк-перасовак ад раённай бібліятэкі. Разумна арганізоўваць іх ад былых сельскіх бібліятэк. Пасада загадчына перасоўнага фонду — стала лішняй, а метадыст у раённай бібліятэцы неабходны.

У кожнай бібліятэцы афармляюцца бібліятэчныя і плакатныя рэкамендацыйныя спісы літаратуры, загалюбі да ліжыных паліц, робяцца кніжныя раздзяляльнікі. Есць і шмат іншай тэхнічнай работы, на якую бібліятэкары трацяць пямала часу. Многія для афармлення картатэк рэжучы на навалі лешыя (менавіта лешыя, таму што горшыя пляма сэнсу прапагандаваць) дзяўчаты кнігі. Некаторыя бібліятэкары здыраюць воклады з кніг, каб рабіць патрэбныя бібліятэчныя плакаты. Справа дайшла да таго, што ў бібліятэчным тэхнікуме і на бібліятэчным факультэце педагагічнага інстытута (гэтага патрабуе вучэбная праграма) распрацаваны спецыяльныя заданні, выканаць якія студэнт і навучэнец зможа толькі з дапамогай лешыя ілюстраванай дзяўчаты і кнігі. Варварства? Так, варварства. І спыніць гэта павінны перш за ўсё выдавецтвы, бо без рэкамендацыйных дапаможнікаў бібліятэкі працаваць не могуць.

Пара паклапаціцца і аб тым, каб кожная сельская бібліятэка мела фільмафон з камплектам дыяфільмаў, радыёлу з наборам грамплацінак, магчыма і тэлевізар. Кожнай раённай і гарадской бібліятэцы неабходны магнітафон. Добра было б забеспечыць бібліятэкі-нумаратарамі для рэгістра-

цыі і іштэмпелявання кніг. Увогуле, трэба больш шырока ўкараніць агульную механізацыю для паскарэння і аблягчэння асобных бібліятэчных працэсаў.

Бібліятэкам памішканні часцей прадастаўляюцца не тыповыя, а прыстасаваныя. У горадзе Магілёве, да прыкладу, масавыя бібліятэкі размяшчаюць у трохпакетных кватэрах, набудаваных на адну сям'ю. На першыя гады і такое выйсцё прымальнае, але ніякія фонды растуць і ў некаторых бібліятэках кнігі пачынаюць выкываць чытачоў.

Праблема бібліятэчнага абсталявання таксама складаная. Дзе бабыць, скажам, стандартныя кніжныя стэлажы, вітрыны, сталы выдачы кніг, іншае спецыяльнае абсталяванне? У друку не раз выказваліся прапановы спецыялізаваць адну дзве мэблявыя фабрыкі рэспублікі для вырабу бібліятэчнага інвентару. Відасць, трэба зрабіць гэта хутчэй.

Упарадкаванне бібліятэк, якое праводзіцца ў нашай рэспубліцы, ўжо дало станоўчыя вынікі. Ліквідаваны месцамі паралелізм у іх размяшчэнні, дзе трэба, створаны новыя бібліятэкі. Але задача поўнасцю не вырашана. Трэба больш актыўна працаваць у кірунку цэнтралізацыі бібліятэчнай сеткі. Мэтазгодна змяніць асобныя перасоўныя бібліятэкі філіяламі стаяцыйных бібліятэк, асабліва ў буйных населеных пунктах.

У рэспубліцы год ад году расце сетка бібліятэк, ліжыны фонд, колькасць чытачоў і прачытаных кніг. Есць магчымасці памножыць дасягнутыя поспехі. Шлях да гэтага — далейшае ўдасканаленне сістэмы бібліятэчнага абслугоўвання.

Ляўчыная паверка

Міхась МАШАРА

Нават сінню вясновага неба не вярнуць маладосці-вясны.

ВАКОЛІЦА

Спявае буйны вецер вольніцу, густым махаючы крылом. Ляжыць раскіданай Ваколіца — у пышной зелені сяло.

Лясы на ўзгорках з пералескамі глядзяць з задумаю кругом. Тут пахне верасам, пралескамі, смаліста-ліпкім сасняком.

Ляжыць сяло — сяло саўгаснае, жыццё прывольнае ідзе, а неба сіняе і яснае над ім спывае кожны дзень.

А па дарозе ў час прызначаны, напрамкам з Мінска на ўсход, прывык аўтобус тут растрываць на ўсіх прыпынках свой народ.

І вецярок лясны сваволіцца, кранае твар крылом мяжкім. Такая вось яна — Ваколіца — на ўзгорках ля Усяжэракі.

Паляцець бы ў сінія далі над зялёнай, прыгожай зямлёю, каб вятры мяне зноў калыхалі каб спаткацца з юнацкай вясною.

Сэрца, сэрца, сучыцца, не трэба адлятаць у юнацкія сны.

Лес жнівеньскі, як модніца-жанчына, і колеры і фарбы пазбіраў.

І хараство раскінну без прычыны на пышнасць красак, зеляніну траў.

Сасняк шуміць задумаю глыбокай.

Не разгадаць дрыготлівасць асін. Бярозы горда, строма і высока, глядзяць здзіўленыя у неба сін.

А недзе там, дзе дрэмле мох шаўковы,

чабор цвіце і ве вецярок,

апаў пажоўклы першы ліст кляновы,

на ледзь зацвіўшы сіні верасок.

Не спіцца мне... А ўжо дванаццаць

Пагас ля лесу аганіць. Спынілі краскі нагінацца, заснуў апошні вецярок.

Акно, адчыненае насцеж. Павіс вячэрні змрок даўно. Мне хочацца зрываць і класць, як слівы, зоры праз акно.

Такая ціш стаіць над лесам! Чуваць, як сее росы ноч.

Мне аднаму папек не звесці знямогаю не сплюшчыць воч

Цяпер бы ў ноч — у ціш нямую, сказаць людзям, як любя

жыць! І песню-клич пусціць такую, каб хоць Ваколіцу збудзіць.

З пошты Ліма

КАЛІ ГАВАРЫЦЬ ШЧЫРА

Хачу выказацца па тых пытаннях культурна-асветнай работы, з якімі мяне, як метадыста раённага Дома культуры, даводзіць у сутнасці даволі часта, калі не штодзень, аб тых цяжкасцях, якія ёсць у падборцы рэпертуару для мастацкай самадзейнасці клубу раёна і раённага Дома культуры. Ціжкія, якія ёсць у Карэліцкім Доме культуры, агульныя для многіх раёнаў.

Нашы прышлі рэпертуару не лёгкія. Шумаш-шумаш, нічога добрага, часам, не знаходзіш, бяраш, што пад руку трапіла: спывае-пераспявае, чытае-перачытае. Вось таму на куставых аглядах мастацкай самадзейнасці многія калектывы выконваюць адны і тыя ж старыя творы. Адчуваю, нехта скажа: няпраўда, новых твораў шмат. Магчыма, але не кожны твор возьмеш для сцэны.

Выходзяць рэпертуарныя зборнікі, але калі мы рытуем сячотнюю канцэртную праграму, ды і яшчэ няма, а да падпісчына яны прыходзяць, як правіла, са спазненнем. Гэта — аднаго боку, а з другога — і ў іх змяшчаюцца творы, якія даўно гукаць па радзі і тэлебачанні. Усе клубы рэспублікі выспяваюць часопісы «Маладзёныя эстрады», «Клуб і художественная самодеятельность», «Культурно-просветительная работа» — часопісы ўсе, саюзныя, рэпертуар, які яны друкуюць, для нашай беларускай сцэны не вельмі возьмеш. А вось падобных беларускіх часопісаў няма!

У Мінску знаходзіцца Рэспубліканскі Дом народнай творчасці і Дом мастацкай самадзейнасці, у абласных цэнтрах — абласныя дамы народнай творчасці і дамы мастацкай самадзейнасці. Што ж выдаюць гэтыя цэнтры культуры? Наш раённы Дом культуры за мінулы год атрымаў з Мінска адну метадычную распрацоўку аб У. І. Леніне, потым яшчэ адну — з Гродзенскага Дома народнай творчасці ды рэкамендацыйныя спісы твораў для мастацкай самадзейнасці. А што могуць даць нам, работнікам культуры, дзве распрацоўкі за год? Мала. Калісьці выдаваўся дадатан да часопі-

са «Маладосць» — «А гармонік грае, грае». Цудоўны дадатан, у ім можна было знайсці новыя вершы, песні, інтэрмедзі, новую музыку. Рэспубліканскі Дом народнай творчасці выпускаў рэпертуарны лісток — таксама патрэбна рэч! А потым гэтых выданняў не стала. Чаму? Без сваіх, беларускіх метадычных распрацовак, рэпертуарных зборнікаў не можна развівацца нашаму мастацкаму самадзейнасці.

Камітэт па фізічнай культуры і спорце пры Саўеце Міністраў БССР практыкуе, напрыклад, такую форму прапаганды дасягненняў фізікультуры і спорту: група буйных і сучасных ўзміненых свету выязджае ў раёны і населеныя пункты, рэспублікі, з імі едуць артысты тэатраў і філармоніі, наладжваюцца паназальныя выступленні, спартыўныя вечары, сустрачкі. А чаму б, цікава, управленніям мастацтваў і культурасвету нашага Міністэрства культуры і Саюзу пісьменнікаў не наладжваць падобныя сумесныя выезды дзячоў мастацтва і літаратуры для прапаганды беларускай культуры? Гэта павышла б адказнасць артыстаў за выкананне нацыянальнага рэпертуару, прывяла б да любові да яго, а ўвогуле прынесла б шмат нарысці.

У газеце «Літаратура і мастацтва» на апошняй старонцы мы з цікавасцю чытаем «Вясёлыя трасяніну». Яна ня мала дае матэрыялу для рэпертуару нашай самадзейнасці. Але хацелася б бачыць на старонках штотыднёвіка палюль інтэрмедый — п'ес малой формы, якія можна было б ставіць у канцэртах. Чаму б «Ліму» не друкаваць аднаактоўні, урыўкі са шматантовых п'ес беларускіх драматургаў?

Міхалай ДУДУБ, метадыст Карэліцкага раённага Дома культуры.

ПАМІЖ нядаўніх летніх дзён, шчодрых на сонца, зеляніну і івонь, дзён святочных і буд- ных, звычайных у сваім харакце, запоў- неных вялікімі і малымі справамі і турботамі, быў і дзень адметны.

22 чэрвеня. У гэты дзень, як звы- чайна, раскашавала лета, спявалі птушкі, палівалася жыта і выспявалі яблыні ў садах. Спакойна спалі і бес- турботна гулялі дзеці. Выпускнікі шло са шчымлівай радасцю і чароў- най туго святкавалі кароткую ноч на мяккіх паўналецця. А людзі стала- га веку...

...Можна, хто з іх спавойна і спаў. Можна нават ці аб чым асаблівым у гэты дзень не думаць. І нічога істот- нага, значнага не зрабіць. І застаўся ў палоне будзёнасці, у яе мітусні і дробных клопатах, не адчуў вялікага шчаслівага і трывожнага зместу вясё- лага гамоні дзяў і птушчых песень, гулу будоўляў і машын, дзіцячага смеху або млага—нядоўгага—плачу з-за нейкай драбязы, што тут жа мі- ненца, змяніўшыся новай радасцю.

Ціе, ўяўляюцца іншыя — многія, многія людзі. У раскашаванні гэтага дня было ім балюча, трывожна, пакутна. У трыццацігадзіннага ад- паўна- ку Вялікай Айчыннай вайны вярта- лася туды, у той самы гэты ж шчод- ры, ясны, невыязна прыгожы дзень, калі пачалося ўсё тое. Усё тое... На адно чалавечы сэрца не хопіць ці па- чуць, ці слоў, каб увабраць у сябе, перажыць і выказаць усё тое—дзі- кенце, пакуты, бамбёжкі, пакары, рас- стрэлы, галадоўні, катаванні і здзекі, руны, попель, канцлагеры, невыно- сныя страты, базмежыка ўсенароднага гора. Потым было вызваленне—вялікі народнага гераізму і стойнасці, муш- насці і ахвярнасці, перамога нашага ладу, нашых прынцыпаў, жыцця, на- шых ідэй, нашай праўды.

Памяць вярталася, не магла не вяр- тацца туды. Не трэба клікаць на да- памогу ўяўленне. Гэта жыве ў нашых сэрцах, гэта ніколі не забудзецца ці ў вялікім, ці ў дробязях.

Няма сёння, на беларускай зямлі вёсак Хатынь, Красніца, Тупічыцы, Віда і больш за сотню іншых коліш- ных мірных і аб'ектных селішчаў. Ня- ма іх—засталіся толькі назвы. А лю- дзей, кожны людзей не дакачалася вы- звалення і перамогі...

Даведка з ВелСЭ: «Усяго за гады акупацыі фашысты знішчылі на Бела- русі больш за 2 мільёны 200 тысяч савецкіх грамадзян і ваеннапалонных, вывезлі ў Германію на катаржныя ра- боты каля 380 тысяч чалавек. Гісторыя сусветнай цывілізацыі не ведае такога масавага і зверскага знішчэння людзей, варварскага разбурэння ма- тэрыяльных, культурных і навуковых каштоўнасцей, якія ўчынілі гітлераў- цы на акупаванай тэрыторыі СССР».

Жак гэтых лічбаў і звестак жыве ў памяці народнай, у памяці сведкаў- іздавоўцаў вострым незагойным бо-

лем—як асабства ўспаміны, як пры- відныя сны, як нешта наймавернае ў цялодэкацы і зверстве. І гэта бача- на, перажытае, востра і назаўсёды запамінае—неадрыўна ад усяго да- лейшага нашага жыцця, забяспечана- га сённяшнім мірам.

«Я не хачу ці аб чым забываць, па- мяць не непатрэбчына і не баласт, памяць—вялікі дар. Не будзь паміці, лёгкім, але пікчэмным было б жыццё чалавека...». — пісаў у 1945 годзе, не ўзабаве пасля перамогі, Ілья Эрэн- бург.

ЗБАЛЕЛАЯ ПАМЯЦЬ

«Так, людзі не хочуць і не могуць за- бываць. І не маюць права—і ў мя- тых, хто загінуў, і ў імя сучаснасці і будучыні. І не забываюць. На міт- нгах, сходах, на сустрэчах былых фран- тавікоў і партызан, вязняў канцлагер- аў, у дні памятных дат і проста ў будні: пры нагодах і без нагоды зноў і зноў вяртае забалелая памяць дні вайны, яе відовішчы, яе суровыя вы- прабаванні».

І таму так многа гаворыцца на стар- онках чэрвеньскіх нумароў нашых часопісаў ад незабытых гадаў і дзяў Вялікай Айчыннай, аб пакутах і ба- рацьбе народнай.

Пра гераічных дзяцей — «Гаўро- наў Брасікаў крэспасці» — піша бы- лы ўдзельнік легендарнай абароны пісьменнік Аляксей Махнач («Бела- русь»).

Пра ганебныя значыствы фашысц- ких разведвальна-дыверсійных і кар- ных службаў, акупацыйных улад расказ- вае ў вялікім публіцыстычным арты- куле падпісаным, начальнік аддзела Цэнтральнага музея Узброеных Сіл СССР А. Крупнік («Неман»).

Паэт Штэпеліч бачыў вайну ва- чыма дзяціства. Сёння ж яго дзіці- чыя ўражання сплятаюцца з роздумам і вопытам сталай адзіннасці за жыц- цё і свет: «...я мару пра мір на зямлі. Павінен жа мір апраўдаць такую ахвяру! На тысячы год у імя яго ахвя- ру далі чалавечтва! Між іншым, і частку сэрца майго. Найлепшую част- ку, здаецца». («Маладосць»).

Усё гэта—выпакутаваныя, пра- чулыя, прасякнутыя гневамі, болем і страцю слова пра вайну. Яны дэна- звязаны з сённяшнімі турботамі і клопатамі чалавечтва, нясуць гумані- стычную службу ў нашай барацьбе з ахвотнікамі «сусветнай бойні». І яны— даніна пашаны, памяці ахвярам фа- шызму, удзячныя словы пра народны подзвіг і гераізм.

Хочацца асобна вылучыць надрука- ваны адначасова ў «Маладосці» і «Немане» (пераклад Д. Кавалёва) на- рыс «Памяць» Алясея Адамовіча, Янкі

Брылі і Уладзіміра Калесніка. Немаг- чыма чытаць гэтыя, яшчэ адно слова пра вайну, без хвалявання. Яно раніць сэрца, яно—у найбольшай, здаецца, блізкасці да зведанага нашым наро- дам вялікага гора. Гэтыя слова трох вядомых пісьменнікаў, былых удзель- нікаў партызанскага змагання, непас- рэдніх сведкаў і відавоўцаў многіх эпопеяў народнай трагедыі,—асаблі- вае. Звычайнае і незвычайнае. Сіцслае і ёмістае. Сціпла будзённае (вось па- ехалі ўтраіх чэрвеньскім днём на бела- рускіх вёсках і вёскачых—пагава-

рыць, наслухаць людзей, якія ўрата- валіся ад вышчэнення) і—узнесеннае да вышніх патэтыкі. Арганічнае і чы- стае па тоне, па сувязі з жыццёвай іс- тасцю, гранічна канкрэтнае і адначас- ова — шырокае, прасторнае ў сваім абагульненні.

Зрэшты, гэта не нарыс, не інтэрв'ю і не артыкул. Гэта пачатак, частка вя- лікай і асаблівай кнігі, задуманай аў- тарамі.

«Лічы і фанты,—тлумачыць яны сваю задуму,—прамаўляюць перш за ўсё да розуму. Да сэрца прамаўляюць жывыя словы ацалелых сведак нечуваных траге- дыяў, якія наш народ перажыў у гады акупацыі. Неабходна, пакуль гэта не позна, ажывіць для сучаснікаў і заха- вальцаў для нашчадкаў успаміны тых про- стых працоўных людзей, ужо старых бачноў і матан, колішніх падлеткаў і дзяцей, якім давалася цудам ацалець, прайшоўшы праз пекла знішчэння. Няхай гэтыя галасы будуць з намі, з нашым народам і з усімі сумленнымі людзьмі, хай яны не толькі напамінаюць пра мінулае, але і клічуць быць пільнымі».

І вось прамаўляюць да сэрца «адна з пакутніц і гераінь, калісьці маці, а цяпер ужо бабуля» Дар'я Баран з вё- скі Байкі на Пружаншчыне; «дзіці вайны», сёння сама ўжо маці Аўдо- ця Ермаловіч з вёскі Святаля Воля; былы падлетак, зараз ужо бацька, 40-гадовы мужчына Мікалай Шабуня; селянін-пенсіянер з Целяханав Андрэй Куратнік; шасцідзяцігадовая Барба- ра Слесарчук з палескай вёскі Баб- ровічы...

«Высока зверху—над светлым паноем калгаснай бібліятэкі, дзе мы слухалі лю- дзей, над новай вялікай вёскай, над усім гэтым азэрнальным нутком Заходняга Палесся, — да самых касмічных арбітаў жыве, бушуе ў сонцы наша перамога, на- сплаваюць новыя небаспекі ідзе змаган- не за тое, каб яны не прыйшлі».

А ўнізе, у глыбінях народнага жыцця, у жыццядайнай прасце яго ірытчаць раны памяці, якія нічым не загоіш...

Мабыць, няма патрэбы гаварыць пра тое, што гэтыя сустрэчы, размо- вы вымагалі ад аўтараў і асаблівай душэўнай далікатнасці і самай высо- кай здольнасці суперажывання. Але нельга не адзначыць той тактоўнасці,

скупой далікатнасці слова, думкі, кожна- га душэўнага жэсту, калі яны да- крапаюцца да чалавечай гора, калі яны, выклікаўшы чалавека на спрэ- ведзь, не пераказваюць яе, а—каб ні фальшывінікі—перадаюць яе так, як павіно ўспаміны і яны даюць словы тое даўняе, незабытае.

Бабуля Дар'я Баран («у памяці на- шай слэзы і словы ле жывуць і заста- нуцца яшчэ больш далікатна».—так прынялі ў душу яе споведзь аўтары нарыса) расказвае светлым апоўднем:

«...Адна мал дзевачка нінулася ўцяпкай, а немец па ёй—з кулямёта. Яна і Упала за мяжу. Немец хлопца паслаў... Ён, той хлопец, і сёнка е... «Заб'ры тое дзеці, што я забіў!» Той пабег. Трасе ле: «Жэ- ня! Жэня!» (Бабуля плача, не могучы гаварыць)... «Я ле,—потым хлопец рас- казваў,—узлі на бярэма, прынес. Немец як зарыўся,—яна і адкрыла вочы. Пад- няў ён ёй плацечка, глядзіць. «Во,—на- ма,—шчаслівае дзеціко—як я яго з куль- мёта не біў, а ўсё жывое...»

Мікалаі Шабуня адбыў дзень у п'я- ні, куды сганалі карнікі ўсіх людзей на расстрэл. Уратаваўся цудам. По- тым, пасля расстрэлу, бачыў маціны вясцоўцаў:

«Тая магіла, дзе мужчыны, паднімалася не шмат, санціметраў на дваццаць. А кроў малая сценкі—фантанам. А дзе жан- чыны... Клінуся... ісціным богам, што на жанчынах не менш, як санціметраў на семдзесят, то паднімецца, то аслэда... Значыць, яны толькі трохі прысыпалі, каб не відно было».

Потым людзей прыганялі, на трэці дзень, дабаўлялі зямлі...

Барбара Адамаўна Слесарчук «га- ворыць з даўняй і сціпнаватай ус- мешкай—нібыта страшную казку, не- звычайна далёкую, перажытую вель- мі даўно». Увесь свет павінен, стаў- шы дыханне, слухаць гэтую «страш- ну казку» пра тое, што перажыла гэта простая жанчына з чатырма дзецьмі («лятым была барэменна») паміж адным і другім і трэцім рас- стрэламі.

...Так, гэта жахліва, гэта і сёння не- выцярпа балюча. Але нам трэба ве- даць і помніць усё. І Асвенцім, і Тра- сцянец, і Хатынь, і пакуты цёткі Бар- бары... Яны паводжаюць нас быць мужчымі, клічуць да грамадзянскай адказнасці за сваю Айчыну, за спакой ва ўсім свеце, за мір у В'етнаме і на Блізкім Усходзе. Яны абавязваюць нас жыць без дробязнай мітусні, зайз- драсці, вышчэрасці, хлусні. Яны гаво- раць, што наша Краіна Сяветаў (і роў- ная між роўных у ёй—наша гераічная пакутніца Беларусь)—увабале тне мі- ру і праўды ва ўсім свеце. Яны абав- язваюць і пісьменніцкае слова быць нароўні з вялікай праўдай часу, ускла- даюць на яго найвышэйшую адка- насць.

І можна не адна толькі кніга «Па- мяць» павіна пабачыць свет. Ма- быць, неабходна шматтомная серыя, якая увабрала б галасы ўсіх людзей, што прайшлі праз пекла вайны.

В. БЕЧЫК.

ХРОНІКА АДНАГО ЗЛАЧЫНСТВА

Часопіс «Неман» надрукаваў у двух нумарах (№№ 4—5) дакументальную аповесць Германа Круглова і Навума Цыпіса «Прыговор прыведзены ў вы- кананне». Дэтэктыў сёння ўжо дака- заў сваё права быць паўнацэнным жанрам мастацкай літаратуры. Пры- намі, лепшыя творы дэтэктыўнага жанру занялі сваё месца ў літарату- ры як сапраўдны мастацкі дасле- дванні жыцця і паводзін людзей. У дэтэктыва свае асаблівасці і свае магчымасці, абумоўленыя спецыфі- кай жыццёвага матэрыялу. Вастрыня сюжэту, незвычайнасць абставін, ня- рэдка — загадкаваасць акалічнас- цей, што вызначаюць развіццё дзеян- ня і ўнутраную напружанасць тва- ра,—усё гэта тыя аднакі дэтэктыву, якія забяспечваюць яму увагу і ці- конасць самых шырокіх колаў чыта- чоў. Павярхоўныя дэтэктывы спеку- лююць на гэтай цікавасці—абы толь- кі пакіраць «закруціць» дзеянне, па- інтрыгаваць чытача, расквэціць пер- санажы каларытнай мовай—і тым са- мым дыскрэдытуюць жанр, збядня- юць псіхалагічны і інтэлектуальны змест, жніцёваю і мастацкую знач- нясць падзей, аддаючы шчодрую да- ніну шаблону.

Аповесць Г. Круглова і Н. Цыпіса «Прыговор прыведзены ў выкананне», здаецца, зацікавіла чытачоў. Маркую

па тым, што нумары часопіса, у якіх надрукавана аповесць, хутка раз- шыліся. Чым зацікавіла? Докумен- тальнай асновай—справой аб забойстве, сюжэтам? Мабыць, і гэтым. Але ці толькі гэтым?

Што ж адбываецца ў аповесці? Зні- каюць двое—маці і дачка. Неўзабаве становіцца ясна, што яны сталі ахвя- рамі злачынства. Крымінальны вы- шук адпрацоўвае адну, другую, трэ- цюю версію—усё дарэмна. І вось вясковыя хлапчукі ў глухім лесе зна- ходзяць астанкі трупцаў. Адсюль сю- жэт «коціцца» да развязкі. Забойца арыштаваны. Суд. Прыговор прыве- дзены ў выкананне. Усё—кропка, скончана аповесць.

«Схема» падзей тыповая для дэтэк- тыву. Можна сказаць, што Г. Круглоў і Н. Цыпіс у пэўнай ступені аддалі да- ніну шаблону, хоць яны і спрабуюць адштурхоўвацца ад штампаў, нават падкрэсліваюць гэта («Адступленне ад правілаў: знаёмцеся—забойца»). Але вярта аддаць і належнае аўтарам: нярэдка яны дамагаюцца мастацкай далікатнасці, умеюць знайсці належ- ную танальнасць расказу, неда- кучліва выказаць свае адносіны да персанажаў і падзей, трапіна акрэ- сліць псіхалагічную сутнасць чалавечых узаемаадносін.

Вось яны пішуць аб двух знішчаных светах—двух галгоўна абарваных жыццях, вось яны раздумваюць аб жыцці, якое магла б прыжыць забітая дзяўчынка,—і вель цікава застацца раўнадушнымі. А вось яны гавораць

аб псіхалогіі і, з дазволу сказаць, «філасофіі» значыцца, аб яго істын- кце самазахавання—і чытач «супера- жывае» разам з аўтарамі пацуюць актыўнай нянавісці да забойцы, у якім абагульнены (нягледзячы на да- кументальнасць) рысы злачыннага свету наогул.

Аповесць з'яўляецца хронікай рас- следвання аднаго злачынства. Але апавяданню пра адно злачынства аў- тары надалі выразную эмацыяналь- ную афарбоўку, змаглі ўзняцца да абагульненняў, і таму яно набыло са- цыяльнае гучанне, вялікі сэнс: у ба- рацьбу са злачынствам кожны з нас абавязаны ўнесці пасільны ўклад— толькі так мы здолеем хутка і канчат- кова ачысціць наша грамадства ад ганебнай спадчыны мінулага.

Па строгіх літаратурных канонах аповесць атрымаўся «безгеройнай». Але ўдумайцеся ў прычтаннае, і вы прыйдзеце да высновы: усё дзеючыя асобы—ад вясковых хлапчукоў, знай- шуюшых астанкі трупцаў, да цудоўнага хлопца таксіста Жэнькі Карнета—усе яны, хто добраахвотна дапамагаў мі- ліцыі шукаць і знайсці забойцу,—са- біральны, калі можна так сказаць, га- лоўны герой аповесці. І ў гэтым вялі- кі сэнс: ахова правапарадка—справа ўсяго народа.

Можна, мабыць, лічыць удачай аў- тараў аповесці вобраз Шорахава, не- бяспечнага злачынцы-рэцыдывіста. Бачыш спустошанага, азіраюлага м'я- зотніка—і ў дачыненні з людзьмі, і праз яго думкі і разважанні (аўтары

выкарыстоўваюць на гэта не толькі ўнутраны маналог; даволі ўдада пад- ківаюць яны і дзеянік Шорахава). Праўда, шлях Шорахава да такога апусцення, перараджэння былога звы- чайнага хлапчука Сашкі ў смяртальна небяспечнага вырадка нават кантурна ў аповесці не прасочваецца.

Цікава змаглі аўтары паказаць і працу работнікаў міліцыі. Нам добра ўяўляюцца спакойны, разважлівы Шаг, стары практык Зотаў, іранічны Малахаў і непасрэдны Пратасеня.

Паколькі я не прафесійны кры- тык і не літаратар, то аб чыста літа- ратурных збудаваннях буду гаварыць асцярожна. Мне, скажам, падабаец- ца, што аповесць нагадае дрэва, ад стала якая адыходзяць шматлікія галіны і галінкі, якія нібы не маюць непасрэдных адносін да падзей, што апісваюцца. Гэта робіць твор шмат- баквым, больш верагодным. Я маю на ўвазе раздзелы «Адступленне ад правілаў», «Гамбіт Муцана», «Дзве гі- сторыі аб Сікстынскай мадонне», «Другая сігнэльная» і многія эпизоды. Мазайка раздзелаў, якія, на першы погляд, далёка адстаюць адзін ад ад- наго, складаюцца ў канчатковым вы- ніку ў цэльнае, яркі малюнак.

Некалькі слоў і аб тым, што «рэза- нула вуха» мне як юрысту. Шорахава неаднаразова выклікаюць на допыты і на кожным даказваюць яму, што ён забойца, хоць усім гэта ўжо ясна. Тым не менш яго ўсякі раз адпуска- юць. Гэта—ўяўна «літаратуршчына». У жыцці такое не магло б мець мес- ца: каб асабліва небяспечны (забой- ца!) злачынца-рэцыдывіст з ведама крымінальнага вышукі спакойна фла- нраваў па гарадскіх бульварам? Гэта не памылка, а неахайнасць аўтараў,

ВЫЙШАЎ У СВЕТ

ШОСТЫ нумар часопіса «Беларусь» я прачытаў уважліва ад першаў да апошняй старонкі. Не бяруся ўсебакова ацэньваць вартасці і недахопы матэрыялаў, змешчаных у нумарах. Хачу сказаць толькі пра культуру мовы. Не думаю, аднак, што такі падыход трэба лічыць зусім лакальным. Ці трэба даводзіць, што пустаслоўе, канцылярчына, грувасткасць моўных канструкцый, стыліявая аднастайнасць, памылкі ў словаўжыванні, «драўляныя», механічныя спалучэнні слоў, — што ўсё гэта заганна адбываецца і на эмісцы матэрыялаў. І наадварот — жывое, выразнае, гнуткае і трапнае слова робіць цікавым прадмет гаворкі, надае часопіснай публікацыі дзейнасць і вагу.

«Беларусь» — часопіс літаратурна-мастацкі. Таму, відаць, можна ставіцца да яго публікацыі з боку мовы без усякай паліэміі.

Муну прызнацца, што засмуціўся я, нізкая перачытваючы старонкі часопіса. Мімаволі неаднойчы звяртаў я ўвагу, як шаблонна, па-канцылярску выказваюцца аўтары, як нядаўна і аб'яваваў аб'яваўца лічы са словам.

Шмат якія артыкулы — сучаснае названне моўных штампаў. Сухая, «аказіненая» мова робіць выклад нецікавым, аднастайным.

Прыводжу прыклады з публіцыстычных матэрыялаў, якія займаюць асноўную плошчу ў часопісе, — артыкулаў, нарысаў, допісаў і патакаў В. Віктарава, М. Досіна, Р. Равіркi, А. Васілюка, Г. Канцэлава, І. Кармы, В. Санько, А. Курловіча і іншых аўтараў. Вось, калі ласка:

«Танім чынам быў зроблены значны крок на шляху ПАВЕЛІЧЭННЯ ПРАДУКТАУ жывёлагадоўлі. Але новая плцігодка, рашэнні... па далейшым развіцці народнай гаспадаркі СССР на 1971—1975 гады патрабавалі ад працаўнікоў сяла новых пошукаў у вырашэнні пытанняў далейшага развіцці сельскай гаспадаркі і, у прыватнасці, ЯГО важнейшай галіны — жывёлагадоўлі».

Не можа аўтар сказаць проста: маўляў, добра працуюць калгаснікі Мішчыны, усё больш здаюць яны малака і мяса. Дык не: «зроблены крок на шляху павелічэння...». І нават: «рашэнні па развіцці патрабавалі пошукаў у вырашэнні пытанняў» і г. д. І такую моваю, у такім вольным кіраванні ўсё выразна В. Віктарава.

Не лепшае ўражанне пакідаюць і тыя мясціны, дзе аўтары залішне расцвячаюць мову, недарэчы ўжываюць апісальныя выразныя звароты. Па сутнасці і тут адбываецца моўная нитампоўка, пры тым неяскага гатунку.

«Паміж гэтымі двума раннімі і запозненымі грыбамі можна смажыць, гата-

коць яны, разумеючы, што так не бывае, спрабуючы апраўдаць гэтакі вольны літаратурны прыём.

Дасведчаны чытач заўважыць і некаторыя дробныя хібы ў перадачы коду расследавання злучнасці. Дарэмна аўтары залішне насычаюць твор жаргоннымі выразамі і слоўцамі. Навошта? Гэта танна, гэта банальна, выклікаюць сумненні і нават прэрэчанні кіткія, хлестка сенсорныя загалоўкі асобных раздзелаў («Двое ў «МАЗе», акрамя сабакі», «Пісталет і логіка», «Другая сігнальная», «Дзве гісторыі аб Сікстынскай мадонне» і г. д.). Есць тут і нейкае літаратурнае какецтва, рашуча несумяшчальнае з востра драматычным матэрыялам аповесці.

Аднак агульнае ўражанне ад аповесці добрае. Востры сюжэт, мноства канфліктных сітуацый, зноск сучаснага і тым больш інтрыгуючага дакументальнасць у выкладанні канкрэтных, меўшых месца ў сапраўднасці фактаў, — усё гэта, так сказаць, працуе на «чытабельнасць»: твор чытаецца з цікавасцю.

Некалькі слоў пра аўтараў аповесці. У Беларускай міліцыі добра ведае Г. Круглова: ён доўгі час працаваў побач з намі і цікава пісаў аб міліцыі, за што ўзнагароджан нядаўна Ганаровай граматай МУС БССР. Г. Круглоў і Н. Цыліс — лаўрэаты леташняга рэспубліканскага літаратурнага конкурсу «Мая міліцыя». Думаецца, гэта дое нам падставы патрабавальна, без паліэміі ацэньваць існуючую творчасць.

Г. ГРАМОВІЧ,

маёр міліцыі, кандыдат юрыдычных навук.

ваць, сушыць, марынаваць мноства іншых цудоўных дароў невычэрпнай лясной кладовіцы».

«Стройным акордам у агульнадзяржаўныя паказчыкі ўліваюцца паказчыкі дасягненняў нашай рэспублікі».

У паказчыкі стройным акордам ўліваюцца паказчыкі... Проста не верыцца, што такое надрукавана ў літаратурна-мастацкім часопісе.

Звяртаем увагу і на тое, як часта сустракаецца ў матэрыялах часопіса ненатуральнае, механічнае спалучэнне моўных сродкаў розных функцыянальных стыляў. Вышэйка ж з гэтага гумарыстычны эффект, якога, безумоўна, не хацелі паводзіць аўтар.

Вось некалькі выпісак.

«Дзякуючы НАПу адпала неабходнасць у электрычным асвятленні, сонечны прамень прыйшоў да рабочага станка»: «Раней гэты шлях (уваход на завод) азмрочваўся доўгай працэдурай прадувавання дакумента. Мы вырашылі механізаваць яго»; «Цяпер лаўсанаўцы жылі адным: пасляховым завяршэннем камбіна-

У СЛОЎНЫМ ШАЛУПІННІ

та»: «На душы ў рабочых лёгка: папрацавалі ў сман, ДА КАНЦА выканалі свой абавязак»; «І там яна панінула аб сабе добрую памяць — сівер ля рэстарана «Залаты колас».

Уяўная навукападобнасць, штучная лікінасць выкладу, канцылярчына безнадзейна псуе многія матэрыялы. Думка пры гэтым выказваецца забыта, цымяна, ды яшчэ — як ці хочацца, але муну шчыра сказаць — непісьменна.

«Старайцеся абмежаваць карыстанне тэлевізарам да 2—3 разоў на тыдні. Пазбягайце глядзець на яркае АСВЯТЛЕННЕ, электразварну, сонца, белы снег, аззяны (?) промяні. Калі гэтага пазбегнуць немагчыма, ужывайце СВЕТААХОЎНЫЯ акуллары».

А чаму не сказаць: не глядзіце тэлевізар часта (часопіс прапануе абмежаваць карыстанне); не глядзіце на святло (чамусьці аўтару больш да спадабы асвятленне); на сядзе неабходныя акуллары (і тут аўтар наслідоўна: ужывайце акуллары)...

Здзіўляюся, чытаючы ў часопісе, што «ў любой справе выйграе той, хто не цураецца новага, заўсёды ў пошуку, хто бачыць у ім будучыя даходы»; «што даходы памнажаюць»; што «хочь аказная задача, але тым не менш яе можна выканаць».

Пра тое, што дзякуючы стараннай працы калгаснікаў у нас стане больш мяса, малака аўтар піша так: «На стала савецкага чалавека будзе куды больш прадуктаў жывёлагадоўлі». Але ж, акрамя ўсяго, паводле правіла, трэба: на стала ў савецкага чалавека.

Танія памылкі не адзінаковыя: «Шмат заслуг ва ўпрыгожванні горада Хаткоўскай». Паспрабуючы разабрацца, дзе тут, як канцэп, суб'ект, аб'ект і прыздыкат.

Увогуле, па старонках часопіса часта можна натрапіць на сказ з тымі ці іншымі стылявымі, лексічнымі або марфалагічнымі хібамі: «У брыгадзе маляроў Ганны Камалёвай БУ-65 іх сустралі звычайна. А праз колькі дзён Міхасям, убацьваючы іх работу, даручылі ўзяць шэфства над навучанцамі».

Як ці даўна, ледзь не на кожнай старонцы сустракаецца (і не аднойчы) няправільнае ўжыванне займеннікаў — накітават таго, што часта здараецца ў школьных сачыненнях.

«Хлопцы лічылі, што для пераходу ёсць сур'езныя прычыны, а яны пачыналі разбіраць іх чарговую гісторыю старонні, часцей за ўсё аказваліся віноўнымі СА-МІ(?)»; «Высокі працоўны НАКАЛ у барахінцаў праяўляецца не ад выпадку да выпадку, а пастаянна, штодзённа. Пра ІХ заварылі ў тэсце»; «У горадзе пабывала дэлегацыя... ЯНЫ наведвалі цэлюлёзна-папяровы камбінат».

Не менш часта граматычнае афармленне наступнага сказа не грунтуецца на будове папярэдняга, лагічны сувязі абрываюцца.

«Усё шырэй распаўсюджваецца і асоба АПРАЦОУКА лісчан — адваранне іх у канцэнтраваным раствору паваранай (!) солі без кіслаты, У ТАКИМ выглядзе гэта прадукцыя ідзе ў замежныя краіны»; «Дырэнтар школы можна бачыць на ферме У ЯНАСЦІ ПРАПАГАНДЫСТА, лентара. Яго прыклад ПЕРАЙМАЮЦЬ педагогі...» (Нават і тут: педагогі, а не настаўнікі).

Выпадкам наймелага карыстання словам у часопісе так многа, што мы не можам усе іх разабраць, прааналізаваць. І ўсё ж падаць яшчэ некаторыя з іх варта, хоць і без каментарыяў.

«Было рэкамендавана кіраўнікам калгасаў і саўгасаў не ЗАМІНАЦЬ насельніцтва... выходзіць у лес»; «З грыбоў пасля папярэдняй ПАДРЫХТОУКІ — абавязковага прапарвання вяртам для знішчэння яду — гатуецца смачныя страва»; «Сонца давала адчуваць сябе»; «Яшчэ ў рашэннях XXIII з'езда КПСБ было запісана аб узвядзенні Луномльскай ДРЭС»; «ПАКОЙЧЫКІ ПА ПРЫЁМУ, сартыроўцы і варцы грыбоў»; «ПРА асаблівае таленту В. Давыдава сказала Лепшынская ў размове ПРА сцэнічнае ўваабленне «Золушкі»; «Кніга адрасавана РАБОТНИКАМ органаў юстыцыі... добраахвотных НАРОДНЫХ ДРУЖЫН, ТАВАРЫСКИХ СУДОУ».

У нумары надрукавана апавяданне Алены Зегерс «Дуэль» (пераклад з нямецкай М. Навіцкага). На вятлі жалы, мова перакладу таксама не вызначаецца асаблівай чысцінёй. Я не бяруся аналізаваць усё хібы перакладу, хоць варта звярнуць увагу на ненатуральнасць моўных канструкцый, выкарыстанне ўсё тых жа шаблонных моўных клішэ («пазбаўлены магчымасці вучыцца»; «пасля вачеры» слухачы адправіліся ў клас заканчваць падрыхтоўку хатніх заданняў і правярыць адзі аднаго»). Пажаку толькі некаторыя моўныя лягусы: «Незадоўга пасля вайны»; «Апошнім прыпыткам у паездцы Бётхера аказаўся невялікі замак, які стаўў наўзбоч ад вятліх дарог»; «І калі яму калі-нікалі ўдалася вырацацца»; «(бацька) яшчэ тады перацэрагаў сыноў ад Гітлера і вайны»; «гэтыя чатыры бедлагі, к прыкладу...».

Нават загаловкі ў нумары заслугуююць заўваг: «Праўда надкупае», «Абаяльны талент», «Друг зялёнага характава»...

Часам аўтары не адчуваюць рознабаковых сувязей усіх кампанентаў сказа і збіваюцца на каламбур: «Складанага тут нічога няма: складзеная з цэргы печка...».

У часопісе часта трапляюцца пеласцівыя беларускай літаратурнай мове словы і формы слоў: водараслі, лужыцы, кашыца, навес, пладажорка, буланая каняка, корак (замест скарыні), незграбны, міжрадзі суіцы, балець за «Дынама» і г. д. Неаднойчы пераблытаны ў часопісе значэнні слоў (арэол і арэал, густ і смак, годнасць і тонар).

Часам парушаюцца нормы ўжывання ступеняў параўнання прыметнікаў. І, нарэшце, зусім ужо прыкра бачыць арфаграфічныя памылкі: колера, зрока, характара, хмызняка, рэалізма, фосфара, дэлкатэс.

Але досыць фактаў. Вывад ужо склаўся: рэдакцыйнаму калектыву «Беларусь» трэба больш даць пра культуру мовы, дамагацца, каб надрукаваныя матэрыялы былі пазбаўлены шаблонаў і шрабці.

Я не думаю, што ў размове пра культуру мовы нашых перыядычных выданняў варта ставіць кропку. Нядаўна ў «Літаратурнай газеце» выступіла група вядомых рускіх пісьменнікаў з артыкулам «Заслон — слоўнаму шалупінню». Гэта выступленне было гораца падтрымана чытачамі і літаратурнай грамадскасцю. Будзе добра, калі «Літаратура і мастацтва» таксама возьме пад заўсёдную ўвагу пытанні культуры мовы, калі пад крытычны абстрэл газеты будучы трапляць многія творы і публікацыі — нават і тыя, што змешчаны на старонках самага шотыднічнага.

Алесь КАУРУС,

кандыдат філалагічных навук.

З *журнала* АІМ

Апладзіруюць Вуячычу

Аматары песні атрымалі сапраўднае задавальненне, пабываючы на канцэрце заслужанага артыста Беларускай ССР Віктара Вуячычу.

Імя гэтага спевака стала папулярным пасля яго паспяховай выступлення на Усеаюзным і Міжнародным конкурсах песні. Вуячычу — высокая грамадзянскасць яго рэпертуару, дасканаласць выканання і, галоўнае, — «свае», непаўторныя адносіны да песні. Гэта адчуў кожны, хто прысутнічаў на канцэрце ў Палацы культуры завода халадзільнага машынабудавання ў г. Чарніску, Карачаева-Чарніскай аўтаномнай вобласці. Танія шырокавядомыя песні, як «Жураўлі» Я. Фрэнкеля або «Вялізнае неба» А. Фельцмана, прагучалі ў выкананні Віктара Вуячычу нечакана па-новаму, арыгінальна і цікава.

Раз-пораз глядзельная зала выбухала апладысмантамі. Так было і пасля выканання Вуячычам песень савецкіх кампазітараў — публіцыстычных і лірычных, і пасля таго, як праучалі рускія народныя песні «Вдоль по Питерской», «Калінка», «Отрада». Сапраўды радасна было сустрацца з такім спеваком. Вось чаму чарніскія глядачы аказалі яму сардэчны прыём.

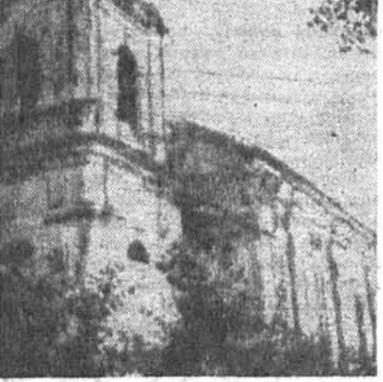
Т. КАНТЭМІРАУ,

г. Чарніск, Карачаева-Чарніск.

ЁСЦЬ У АНУФРЫЕВЕ САБОР...

Калі вы педзеце па старажытных гасцінцы з Крычава на Мсціслаў, то за вёскай Стараселле вашым вачам адрыецца рэдка па прыгажосці пейзаж. З узвышша дарога збягае ўніз да вёскі Ануфрыева. Вялікі будынак школы, новыя дабрабытныя дамы, вуліцы. А над вёскай, якую падзяляе на дзве паловы рэчка Чорная Натоп, што упадае недалёка ў Сож, узвышаецца гмах старажытнага будынка. Будынак вянчае чатырохгранная званіца. Калі б вы падышлі бліжэй да будынка і ўзялі ў руці цагляны, якія валлюцца побач, то вас здзіўліў бы іх памер. Яны шыроўшыя і даўжэйшыя за цяперашнія, а гэта сведчыць, што пабудова некалькі стагоддзяў. Калі двухсот гадоў такіх цаглян ужо ніхто не робіць.

Настаўнікі Ануфрыевскай школы гавораць, што яны бачылі дакументы, якія захавалі дату пачатку будаўніцтва царквы ў Ануфрыеве. Гэта сярэдзіна XVII стагоддзя. Старажытны Крычава і Мсціслава памятаюць, што калі ў Мсціславе ранаіцай у касцёлах і царквах пачынаўся перазон, то яго адразу падхоплівала званіца ў Ануфрыеве, шматлікія званіцы ў Крычаве, у Чэрныаве, у Прапойску.

Палглядзіце на званіцу ануфрыевскай царквы. Яна яна прыгожая. Усе прусы маюць або арчанні дзверы, або круглыя вокны. Між іншым, у 1941 і 1943 гадах тут ішлі жорсткія баі. У ліпені 1941 года варожыя артылерысты стараліся разбурыць званіцу. Здавалася, калі яны пападуць у верхнія прусы хоць бы адным снарадам, старал званіца рухне. Але папаў сюды не адзі снарад, а званіца стаіць і сёння. Толькі знада, што збыта яна рэстаўратарамі і рознымі арганізацыямі, якія ахоўваюць і прапагандаюць помнікі гісторыі.

М. МЕЛЬНИКАУ,

дырэктар Крычаўскага ірапэаэага музея.

СЦЯЖЫНАМІ ЛЯСНЫХ САЛДАТ

Уладзімір Федасеенка быў шаснацігадовым падлеткам, калі грывнула вайна. Юнак — у атрадзе народных мсціўцаў. Партизан-падрыўнік спазнаў нялёгка будзі лясных салдат. Пра тых будні, пра баявыя справы няспораных людзей Ул. Федасеенка расказаў у рамане «Дубовая града». Своеасаблівым яго працягам з'яўляецца новае раман «Віхры на скрыжаваннях».

У віры партызанскай вайны знаходзіцца героі твора. У большасці сваёй гэта юнакі і дзяўчаты, без жыццёвага вопыту, без жыццёвага гарту. З рамантычнымі марамі і ўяўленнямі, з высокім палетам фантазіі. Чэрвень 1941-га прынес іх рамантычным юнацкім душам суровыя выпрабаванні. Дачасна прыйшла сталая адказнасць і дарослы вопыт учынкаў, дзеянняў, спраў.

Вось аб гэтым, аб гартаванні нашай моладзі, яе характары ў тых гады — раман «Віхры на скрыжаваннях».

Аўтар піша пра тое, што добра ведае, што асабіста перажыў, — пра беларускіх на-

родных мсціўцаў, пра іх баі і паходы, іх суровы побыт.

У творы шмат (бадай, залішне шмат) замалёвак, і карцін баявых аперацый лясных салдат і падпольшчыкаў: разгромы варажых гарнізонаў, розныя дыверсіі, спуск пад адхон цяжкію, узрывы мастоў, засады на дарогах... Добра, што пісьменнік імкнецца адзіці адштампу, які сяды-тады спрабуе пусціць карэні ў літаратуры на партызанскую тэматыку. Кожная ж аперацыя нечым вызначалася, была адметнай, па-свойму рыхтавалася, па-свойму праводзілася. Інакш і быць не магло — бязлітасная барацьба вымагала не толькі мужнасці, але і выдумкі, вынаходніцтва.

Напісаныя з жыццёвай пераканальнасцю лепшыя з баявых эпизодаў у рамане хваляюць і чытаюцца з цікавасцю.

Партызанскую вайну аўтар малюе як вайну з моцным і лютым ворагам. Героі рамана з часам добра ўведалі сілу і каварства свайго праціўніка. З крывавымі ранами, з непазбежнымі стратамі вяліся з ім зыцця баі.

Сярод многіх народных мсціўцаў, пра якіх расказаецца ў рамане «Віхры на скры-

жаваннях», вылучаецца дыверсант-падрыўнік Валодзя Байкач. Гэта, па сутнасці, цэнтральная фігура рамана.

Характар юнака выяўляецца ў яго канкрэтных баявых справах. Аўтар пасылае Байкача на адказныя аперацыі і заданні, часам рызыкоўныя, якія патрабуюць адвагі, кемлівасці. Яго знаходлівасці і выдумка ў спэцызначні са смеласцю прынеслі баявыя ўдачы, і ён выходзіў пераможцам у вельмі складаных сітуацыях.

Пісьменнік не ідэалізуе Валодзю, не паказвае яго — сто працэнтна-бясстрашным героем, якому ўсё лёгка і проста даецца. Здараліся моманты, калі было яму болязна і жыццё вісела на валаску.

Цікава разгорнуты ў рамане вобраз Валі. Натуру дзяўчыны добра характарызуе ўжо адзін яе ўчынак, які, уласна, і вызначыў яе лёс у вайну: калі немцы-скапілі Валю і, загнаўшы ў эшалон, везлі ў Германію, яна здолела на хату выскочыць з цягніка і падалася да народных мсціўцаў. З недазвочай цягавітасцю зносіла ўсе нягоды партызанскага жыцця, хадзіла на баявыя аперацыі, на сувязь з падпольшчыкамі. Было і раненне, і смерць не раз глядзе-

ла ў вочы, але характар дзяўчыны быў з тых, што ў выпрабаваннях толькі загартоўваецца.

Дзейнічаюць у рамане Ул. Федасеенкі і іншыя народныя мсціўцы: Верасаў, Булынка, Верабейчык, Бізунк, Ядловец, Пыліла, Вітушка... Але іх, як людзей, мы адрозніваем хіба што па каларытных прозвішчах. Асобныя індывідуальныя рыскі ў іх, вядома, адшукаць можна, але ж такіх эпічных жанр, як раман, патрабуе куды больш поўнага выяўлення чалавечых натур, мастацкага раскрыцця характараў у іх канфліктных узаемаадносінах, у развіцці і дзеяннях.

Асобна стаіць у творы вобраз Шабліна, якому адведзена значнае месца. І гэта, на нашу думку, зусім апраўдана. Складаныя абставіны вайны нараджалі такіх тыпаў, і пра іх, вядома, трэба пісаць.

Мы стракаемся з Шабліным, калі той з'явіўся ў партызанскім лагеры і прыняў камандаванне сапёрнай ротай. Паводле яго слоў, ён перад самай вайной служыў на граніцы палітруком роты. У першыя дні вайны трапіў у акружанне. І вось ён сярод партызан. Прайшоў час, і высветлілася, што Шаблін ніколі не быў палітруком, што ўвогуле ён ніякі не Шаблін, а Капыцік. Крок за крокам раскрывае аўтар сутнасць Шабліна, і перад намі выступае воблік бяздарнага

камандзіра — самаўпэўненага самадура, палахлівага і нягодніка. Скончылася тым, што ён уцёк з лагера і здаўся немцам у палон. Працуючы сярод ваеннапалонных, даведўся, што рыхтуюцца ўцёкі з лагера. Ён данёс аб гэтым. Усе ваеннапалонныя былі расстраляны. Партызанская куля нарэшце абарвала жыццё здрадніка.

Вобраз Шабліна раскрываецца паступова, аўтар увесць час трымае чытача ў напружанні, даючы яму магчымасць задумавацца, што ж гэта за чалавек.

Шаблін быў, так сказаць, унутраным ворагам партызан — чужы сярод сваіх. А вораг адкрыты — гітлераўцы... На жаль, варажы лагер у творы безаблічны — ворагі выпісаны аўтарам шаблонна.

Варта зрабіць і яшчэ заувагу: у рамане неяк не адлюстраваны такі істотны момант партызанскага жыцця, як сувязь з Вялікай зямлёй — нейкі абмінаецца гэта ў творы.

Недахопы рамана «Віхры на скрыжаваннях», вядома, істотныя. Яны, бадай што, непазбежныя — пісьменніку яшчэ бракуе вопыту. Валодаючы багатым жыццёвым матэрыялам, ён часта не можа пераадолець эмпірычнасць у апісанні падзей, знайсці кампазіцыйную адпаведнасць развіцця характараў, паглыбіцца ў псіхалогію герояў, адабраць найбольш характэрнае, істотнае...

І. КУДРАУЦАУ.

Уладзімір Федасеенка. «Віхры на скрыжаваннях». Раман. Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1970.

Малюні мастака Л. Дубара да кнігі Э. Ялугіна «Мсціўцаў у посах». Кніга выходзіць у выдавецтве «Беларусь».

Н ЯДАУНА ў кніжных магазінах з'явілася кніга кіназнаўцы Вольгі Нячай «Экран і мы». Гэта яе першая самастойная выдадзеная работа і адначасова першая кніга ў Беларусі, якая закрывае адну з цікавых і важных праблем у сучасным мастацтве — праблему фарміравання і выхавання эстэтычнага густу гледачоў.

Асноўную задачу сваёй работы В. Нячай вызначае наступным чынам: «Абагуліць тыя

здаецца прамалінейным і спрошчаным, але не трэба забываць, што гэта першая разведка нязведанай тэмы.

З нарыса «Вачыма першых гледачоў» мы даведваемся аб многіх, забытых або паўзабытых фактах, аб самаадданай рабоце першых кінамаханікаў, якія з'яўляліся адначасова і прапагандыстамі кіно ў масах, аб асаблівасцях успрыняцця першых фільмаў жыхарамі некаторых сёл і вёсак. Знаёмчыся з імі, чытачу няцяжка

«гледачы, цёпла сустрэлі» — гучаць мала пераканаўча і не заўсёды пацвярджаюцца арыфметыкай пракату. Да таго ж у практыцы работы кіназатраў ад залішняга эксперыментарства, відаць, здараліся і прыкрыя недарэчнасці (лёгка музыка ў фее,—глыбока псіхалагічны фільм на экране).

Па прыкладах і разважаннях В. Нячай бачыш, што не ўсім гледачам патрэбна якасна аднолькавая форма прапаганды і што работа па ідэіна-эстэтычным выхаванні гледача павінна папярэднічаць працяглай рабоце па дыферэнцыраваным вывучэнні яго. Возьмем, напрыклад, такую форму прапаганды, як уступнае слова перад фільмам. Ці так ужо неабходна яна ўсім гледачам? Мне думецца, што не. Калі частка гледачоў будзе незадаволеная крывіцца ад усведамлення таго, што губляе каштоўныя хвіліны свайго адпачынку, бо ёй не патрэбны каментарыі, а частка будзе слухаць уважліва, такое мерапрыемства нельга лічыць карысным. Акрамя таго, яно патрабуе падаўжэння сеансаў і, значыць, неапраўданага зніжэння касавых збораў...

І ўсё ж, на маю думку, многае, аб чым гаворыць В. Нячай, знойдзе ў будучым прымяненне на практыцы. Перш за ўсё гэта датычыць такой формы культурнай самадзейнасці, як клубы сяброў кіно, якія за апошнія дзесяці гадоў атрымалі ў нас і за рубяжом шырокае распаўсюджанне.

На жаль, у кнізе мала гаворыцца аб характары прапаганды кінамастацтва ў друку, у прыватнасці, у рэкламных выданнях «На экраны Беларусі» і «Кінатэатр Мінска». А варта было б пагаварыць аб тым, каб яны не дубіравалі адзін аднаго, былі б больш разнастайнымі.

Хочацца верыць, што кніга выкліка цікавасць у гледачоў, і тых, хто займаецца прапагандай кінамастацтва.

А. ЧАРНУШЭВІЧ.

ДВА АБЛІЧЧЫ КАТАЛІЦЫЗМУ

Праца гродзенскага гісторыка Я. Мараша прысвечана эканамічнай палітыцы каталіцызму ў Беларусі. Вучоны выкарыстаў багаты гістарычны архіў свайго горада, а таксама архівы Мінска, Вільнюса, Магілёва, Масквы і шматлікія выданні.

У пачатку кнігі аўтар разглядае барацьбу дзюж пануючых цэркваў, прыватна і каталіцкай, у другой палове XVI — пачатку XVII стагоддзю, барацьбу за магчымасць аказаваць духоўны ўплыў на беларускі народ і атрымліваць ад гэтага матэрыяльныя выгоды.

Найбольшую цікавасць выклікае другая палова кнігі, якая прысвечана перарастанню каталіцкай царквы ў Беларусі ў буйнага зямельнага ўладальніка. Аўтар паказвае, што за паўтара стагоддзя (з 1652 па 1790 гг.) каталіцкая царква павялічыла сваё ўладанні больш чым у тры разы.

Каталіцкае духавенства часам нават выступала супраць мясцовай адміністрацыі, забараняла зневажыць і катаваць веруючых. Але пры гэтым, як перамянаўца двадзіці даследчык, яно зыходзіла зусім не з гуманных мэт, а дбала перш за ўсё пра захаванне рабочых рук.

Цікава расказаўца і пра «нядэрэмныя клопаты» касцёла па ўмацаванні сямейнай гаспадаркі. Спраўды, яшчэ У. І. Ленін адзначаў, што «беззямельныя, бясхонны, безгаспадарны селянін — дрэнны аб'ект для прыгонніцкай эксплуатацыі». Таму царкоўнікі дапамагалі збядзелым сям'ям цяглом і насеннем, хоць іх узаемаадносіны базаваліся на класавым антаганізме, а тая матэрыяльная

дапамога, якую царква аказвала прыгонным, выклікалася зноў жа яе вузкагагістычнымі мэтамі — мець працаздольных падданых.

Аўтар не абмежаваўся паказам толькі эканамічнай палітыцы каталіцызму — ён разглядае і яго ідэалагічную экспансію. І спраўды, калі б каталіцкая царква карысталася толькі прапаганды, то наўрад бы яна здолела дасягнуць якога-небудзь поспеху. І толькі выкарыстоўваючы патрэбу беларускага насельніцтва ў лекарах, настаўніках, друкарах, у вучылішчах, шпіталях, існавалі маглі прапагандаваць ідэй каталіцызму і уніі.

Як паказвае даследчык, ідэалагічнае наступленне каталіцкай і унііцкай цэркваў прывяло да таго, што ў 1790 годзе ў беларускіх землях толькі Вялікага княства Літоўскага засталася ўсяго 143 прыватнаўладальніцкіх парафіяў, у той час як у 1690 годзе іх было 1199, ды каталіцкіх — 283, г. зн. разам у дзесяці разоў больш.

Гэта не замінала, як паказвае Я. Мараш, усім жыхарам іраць адчуваць сабе, у адрозненне ад суседзляў паліцаў і літоўцаў — «русінімі», г. зн. беларусамі, і размаўляць на роднай мове.

Чытач атрымаў цікавую магнаграфію аб эканамічнай палітыцы каталіцызму і барацьбе супраць яе ў Беларусі з 1569 па 1795 гг. Хацелася б такую ж кнігу прачытаць і аб эканамічнай і ідэалагічнай палітыцы другога буйнага духоўнага феадала Беларусі — прыватнаўладальніка царквы, Бо выніцы рэалізацыі ролі гэтых двух сімоў, што паразітавалі на целе беларускага народа на працягу стагоддзяў застаецца важнай задачай беларускіх гісторыкаў.

В. ГРЫЦКЕВІЧ.

ДЛЯ КАГО ЗДЫМАЮЦЬ ФІЛЬМЫ?

драбінкі вопыту, формы ідэа-выхаваўчай работы з гледачом, якія знайшлі прымяненне на практыцы, прааналізаваць іх карыснасць і перспектыўнасць, іх магчымасць выкарыстанне ў будучым».

Побач з гэтым у двух апошніх нарысах «На экране — «Баявік» і «Спрэчкі ля экрану» робіцца спроба зразумець таямніцы эстэтычнай асалоды ад мастацтва. Аналізуючы лепшыя фільмы апошніх гадоў — «Ніхто не хацеў паміраць», «Твой сучаснік», «Моцныя духам», «Дажывём да панядзелка», — якія выклікалі цікавасць у шырокага кола гледачоў, В. Нячай хоча выявіць пэўную заканамернасць увагі гледачоў да гэтых стужак. Тыя законы відовішчнасці, сакрэты займальнасці, якія да гэтага часу застаюцца «рэччу ў сабе», непазнанай ісцінай.

Сёе-тое ў гэтых нарысах В. Нячай, «Экран і мы». Выдавецтва «Навука і тэхніка», Мінск, 1971.

ЧВЕРЦЬ стагоддзя прайшло, як з'явіліся на мастацкіх выставах пейзажы Галіны Азгур. Яны адразу звярнулі на сябе ўвагу паслядоўным ускладненнем задач, якія ставіць перад сабой мастацка.

Галіна Азгур не выбірае для сваіх пейзажаў-карцін знешне эфектныя матывы прыроды. Для яе важней прыглядаецца да здавалася б будаўнічага, звычлага, каб прасачыць тэма, часта вопытныя, зрухі ў прыродзе, якія здольны даць удзяленне пра яе жыццё. Праз пейзажную лірыку ідзе мастацка у чалавечасці. Яна перадае адценні настрою, здольныя сказаць пра вельмі істотнае. І тут прафесійная ўзброенасць жывапісца, зразумела, павінна быць вельмі влі-

МЕЛОДЫЯ КРЫШТАЛЬНАЯ І ТРАПЯТКА

лівай. Што ж, Галіна Азгур віртуозна валодае тонам. У яе тонка развіты густ, які дазваляе ёй у межах кожнай канкрэтнай задачы па-мастакоўску абгрунтаваць выдзяленне ў колеравай гаме. Яе прыгожая палітра робіць мастацкі высакародным звычлае для нашага вока. Услед за мастацкай мы спасцігаем інтымнейшыя рухі прыроды, яе таўтаўнішчы настроі. Пейзажы яе не надакучвае доўга разглядаць. Нават больш таго: яны становяцца часцінкаю нашага ўнутранага жыцця на доўга пасля таго, як мы іх бачылі.

Калі Галіна Азгур піша, напрыклад, матыву сакавіцкага веча-ра, — яна піша не толькі сам узлесак, але і **цішыню**, і той міма-лётны, светлы сум, якім так наста суправаджаецца ў душы чалавечай хваляючае па-чуддэ радасці абнаўлення.

Сіняя вясна, блакітныя разлівы беларусіх рэк, серабрыстыя бірозкі, маліўнічыя ўзгоркі ў Галіны Азгур таілі, што міжволі прымушаюць прыгадаць паэзію Максіма Багдановіча. Менавіта па прычыне сугучнасці, роднасці таленту мастацкі характэрным ма-

тывам паэтычнай сты-хія песняра. Так, менавіта сугучнасць, а не простае наследаванне тых ці іншых, адкрытых паэтам матываў.

І яшчэ аднаго паэта прыгадаем ля пейзажаў Галіны Азгур — непаўторнага песняра роднай прыроды Якуба Коласа. Але тут ужо не толькі сугучнасць матываў, а яшчэ і адценне «мемарыяльнасці» ў работах мастацкі. «Ліпень у Каралінчавічах», «Асенні вечар» напісаны ў любімых мясцінах адпачынку вялікага паэта. І з'яўляе крышталінае наветра, і фіялетавыя змроі на дарозе трактаваны таі, што міжволі нагадваюць аб змястоўнай, вельмі чуйнай паэтычнай душы.

Галіна АЗГУР. «Красавіцкія блызы». (Масла).

Большасць пейзажаў напісаны Галінай Азгур як завершаныя карціны непасрэдна на паперы. Замест эцюда яна адразу пакідае эскізы ваарыянт будучай карціны. А ўжо пры распрацоўцы таго ці іншага складанага стану напрызнай, пераменлівай прыроды на дапамогу мастацкі прыходзіць удзяленне, калі так можна сказаць — дысцыплінаваная фантазія, заснаваная на глыбокім спасцігненні жыцця прыроды і чалавечай псіхалогіі.

У Маскоўскім мастацкім вучылішчы імя 1905 года Галіна Азгур вучылася ў выдатнага майстра, чарадзея пейзажнай лірыі Васіля

Мікалаевіча Башпаева. Яна трывала засвоіла яго ўрокі. І пра гэта сведчаць і сённяшнія творы мастацкі. Яны нагадваюць башпаеўскі жывапіс не пэўнымі знешнімі прыкметамі (у Галіны Азгур — выразная творчая індывідуальнасць), а менавіта глыбінёй вобразнага ладу, ступенню тонкасці п'ёма. Так, напрыклад «Старая елка» Галіны Азгур нагадвае пэчыным ілюзійным башпаеўскаю «Парубку». Цяжкая старая елка шуміць аб былым. І да яе быццам прыслухоўваюцца маладыя елачкі. І «размовы» гэтай утвараць мяккія воблакі з прасветамі лімошняй зары. Зялёны понум

прыроды літаральна чуеш у гэтым да здыма поўным гукаў пейзажы.

І яшчэ адзін цудоўны настаўнік быў у Галіны Азгур — яе бацька, выдатны мастак Гаўрыла Мікітавіч Гарэлаў.

Ды ці толькі Башпаеў і Гарэлаў! Калі глядзіш пейзажы мастацкі, уважліва пераконавацца: яна паслядоўна трымаецца прыцыпаў айчыннага рэалістычнага пейзажа. Прыцыпаў, якія выпрацоўвала столыя мастакоў — і рускіх, і беларускіх. І вельмі радуе, што ў магутнай плыні сучаснага пейзажа ў Галіны Азгур — свой голас. Непаўторны. Крышталіны. Трапяткі. **М. СМІРНОУ.**

ПА ПРАВДЗЕ кажуць, тэатр лялек ў Мінску не цешыцца вялікай увагай тэатральнай грамадскасці. Тэатралы і прыткі не перапаўняюць яго залы на «здачах», не сочаць за прэм'ерамі, не спрачаюцца і, натуральна, рэдка пішуць. Быццам лялькі — гэта цешта другараднае. Батлейка ж некалі была папулярнай падзвічай. Але батлеек было многа, і гэта было некалі, а тэатр лялек у Мінску адзін. Адзін з трох у Беларусі, дзе па самай дакладнай статыстыцы ў кожнай два гады ставіцца адзін беларускі спектакль.

Сёлетня адбылася такая прэм'ера — «Янка-цымбаліст». У дасціпнай казачняй форме раскажаецца пра тры праблемы, якія, здаецца, павінны больш цікавіць бацькоў, чым дзяцей. Але нічога. Дзеці часам сутнасць добра і зла больш правільна адчуваюць, чым іх адукаваныя таты і мамы.

«Ой рана на Івана...» — спявае самотны жаночы голас. І знікае вільні жоўтыначны месяц, сінее неба, і новая раніца асвятляе сонцам залацістую салому стрэх. Нерад намі беларуская вёска. Гучыць старая беларуская амаль з паганскіх часоў песня. Так пачынаецца спектакль па сучаснай п'есе-казцы Э. Брука і Б. Луцкіі «Янка-цымбаліст».

Есць на свеце зліты сілы, якія жывуць па іншых законах, выдуманых людзьмі на супер-прыродзе і гармоніі яе з чалавекам. Жывуць яны ў Алавыным царстве, якое расце, як ракавая пухліна, па шырокім на свабодных людзей сваю экспансію, свае алавыныя прыпыткі, ідэалогію, антымараль, уклад, жыццёвую арганізацыю. У Алавыным царстве ўсе матэматычна падпарадкаваны гэтай планаванай экспансіі зла.

Арганізавана гэтая задача па самым высокім узроўні. Пармалыны, спеўны, вясёлы, здаровы і свабодны чалавек, такі, якім ён нараджаецца і павінен жыць, праекцыяецца праз спецыяльную машыну «выбівалячку». У гэтай машыне адбываецца ў людзей паміж. Апрацаваны ў ёй чалавек выходзіць шчыры і ўдзячнаваты, як усе ў Алавыным царстве. У чалавек таго ж пільма ўжо не жадаюць, ні долі. Ён падпарадкаваны і баіцца. А галоўнае — ён нічога не помніць. Не ведае песні, народных, якія хрылі назад, сівяў. Прытым, як пры ўсіх цывілізацыйных тыранічных рэжымах, у Алавыным царстве прынята не адразу налягаць на культ грубай сілы. Спярша выкарыстоўваецца бачнасць добраахвотнасці.

— Ну, Галечка, ну, лезь у «выбівалячку!» — ласкава ўпростае высковую дзяўчыну Лісава Вуха, мі-

ТЭАТР ВЫПАДАК ЦІ ПАЧАТАК РЭПЕРТУАРНЫХ ЗРУХАЎ?

СПЕКТАКЛЬ «ЯНКА-ЦЫМБАЛІСТ» У ДЗЯРЖАУНЫМ ТЭАТРЫ ЛЯЛЕК БССР

ністр усіх спраў. — Ну, паншто табе гэтыя песні народныя? — падштурхоўвае яе, між іншым, міністр. — Пройдзеш праз «выбівалячку» і будзеш жыць у Алавыным царстве.

Абармоты (тайная паліцыя міністра) хапаюць яе і кідаюць у «выбівалячку». Праз хвіліну з «выбівалячкі» выходзіць зусім іншая Гэлія — тая і ўжо не тая, цырая. Зніклі ўсе фарбы з вачэй і апараты дзяўчыны.

— Ну, праспявай нам цяпер свае песні. — з'едліва падкусвае Лісава Вуха.

— Я не помню... не ведаю ніякіх песняў. — замагільным голасам кажа новая рабыня Алавынага царства (арт. Н. Нахомава).

— Вось і добра, вось і добра... — ласкавай гадзюкай спіць міністр (арт. С. Сцефановіч).

Але каб усе працавалі на Цара і кармілі эліту, патрэбна было асобнае дзяржаўнае ўпарадкаванне. Яно ў Алавыным царстве наладжана ідэальна. Вышэй усіх стаіць Цар. Цару падпарадкоўваецца Міністр усіх спраў. Міністру — абармоты. Усе астатнія таксама размеркаваны па прынцыпе строгай субардынацыі, але Цар, Міністр, абармоты — гэта касцяк улады яго страх, сіла і моц. Ніхто нічога не павінен думаць і ведаць. Усе ведае і за ўсіх думае Цар. У Алавыным царстве нават гадзіннік «імя яго алавынай вялікасці ідзе па Цары, а не Цар жыве па гадзінніку. «Прачынуся Цар — і гадзіннік зазваню». Тут усе баіцца. Інакш пельга. Бо, калі не будзе страху, то не стане і падпарадкавання, а таму «хто не баіцца, той чужы, а калі чужы — значыць шпіён».

Усёмае работа мае цанен. У народзе з'яўляецца барацьбіт — Янка-цымбаліст. Яго родную вёску абармоты звеслі ў Алавынае царства, а людзей,

адначасова ў пампезнай лялькі ёсць і свой спецічны характар, угадваецца акрэслены чалавечы тып.

Непрэтрэннае, але доволі цікавае мастацкае вырашэнне спектакля. Асобныя моманты даволі прыгожыя. Гэта адносіцца да Галоўнай п'есы Алавынага царства і асабліва да апартаментаў Цара з гадзіннікам імя яго Алавынай вялікасці і Алавынага царства. У гэтых жа шырэйшых вобразных гадзінніках. На мастыку сядзіць Цар. Гэта і трон яго. Асюль ён правіць. Перад ім вялікая ніга — збор усіх законаў і распарадкаванняў на ўсе выпадкі жыцця, імператрыні і будучы. Перш чым што сказаць, Цар глядзіць у нігу, бо ўсе думкі там. Ён «па-алавынаму» мысліць, не праз галаву, а праз нігу. А пачынаюць у Алавыным царстве думаць, увогуле забаронена і ніга толькі ў Цара, то тут ён і спіць, гайдаючыся на мастыку гадзінніка і звычайна, не адыходзіць ад нігі ні на крок: асюль ён узаагароджанае, гарончы, прамовы, карае і т. д. Выразна ўсё гэта дэкарацыя, з добрымі гуэтамі. На жаль, мастак Л. Быкаў не прадумаў характары лічэных перанакан. І таму невыразным з мастацкага боку атрымаўся Зяц і, асабліва, Янка-цымбаліст. Рахітчыная лялька з пухла-прыдуркаватым тварам Івані і дурачка Іван не адпавядае таму Янку, які выводзіцца ў п'есе. Затое цікава глядзіцца лялька Алавынага царства. Шкадуем толькі, што тыд, хто трапіў у царства праз «выбівалячку», выходзіць адтуль шчырым. Парушыцца свядомасці паміж калібровым комплексам і зрокана-візуальным вобразам усёго стылістычна адзінага Алавынага царства.

Сваім удачам і спектакль «Янка-цымбаліст» у многім абавязаны п'есе Э. Брука і Б. Луцкіі, якая напісана ў добрых традыцыйных міровічавых «Кавалі-вайводы», вядомай «Сярэбранай табакеркі» З. Бядулі і прыёмаў «Батлейні».

Беларускі фальклор настолькі багаты і разнастайны, назаў і легенд столькі, не кажучы ўжо пра драматургію і традыцыі «Батлейні», што нічога не трэба і выдумваць. Бяры ды стаў. Да фальклорных крыніц даўно ўжо звярнуліся нацыянальныя дзяржаўныя тэатры Эстоніі, Латвіі і іншых нашых суседзяў. Спектакль «Янка-цымбаліст» сведчыць, што і наш тэатр мае намер працаваць у такім кірунку. Гэта радуе.

П. ЗЯНЮК.

МАЁ ЗАХАПЛЕННЕ рэжысурай пачалося даўно: яшчэ ў гады студыйнай вучобы ў Маскве і, як ні дзіўна, — на ўроках анцёрскага майстэрства. Акурат у той час Смышляеў ствараў пры студыі клас рэжысуры і падбіраў для яго слухачоў. Ужо былі залічаны М. Міцкевіч, К. Саннікаў, П. Малчанав і Л. Малалеўская. Аднойчы ён прапанаваў мне тансама ўвайсці ў гэтую групу, на што я з радасцю даў згоду. Высонадукаваны чалавек, таленавіты рэжысёр, анцёр і педагог, В. Смышляеў быў не толькі выдатным творчым кіраўніком і выхавателем беларускай тэатральнай студыі ў Маскве, але і заснавальнікам нашага тэатра.

Ствараючы рэжысёрскую групу, Вялікі Сяргей меў на мэце забяспечыць будучага тэатра рэжысёрскімі аднадумцамі са свайго анцёрскага асяроддзя, творчы лёс якіх быў бы, такім чынам, шчыльна звязаны з лёсам усяго калектыву.

І цяпер у маёй памяці жывуць яго словы:

— Што патрабуецца для таго, каб стаць рэжысёрам? Перш за ўсё прызнанне, талент, дасканаласць веданне сваёй справы. Усебакова адукацыя. Шырокі круггляд. Веданне законаў не толькі тэатральнага мастацтва, але і ўсіх сумежных мастацтваў. Кіруючая энергія. Арганізатарскія здольнасці і эрудыцыя. Самастойнасць творчасці. Вобразнае мысленне. Веданне кожнага творцы ў тэатры — яго індывідуальны асаблівасці, імкненні, густ і здольнасці. Умельства выяўляць іх у людзях. Кроўна быць звязаным з лёсам свайго тэатра і яго актёраў.

Танім быў і сам Смышляеў. Наш настаўнік любіў даваць вучням заданні для самастойнай работы і ніяка сачыў за іх выкананнем.

Памятаю, ён склаў для мяне рэкамендацыйны спіс п'ес, з якімі неабходна азнаёміцца ў першую чаргу. Сярод іх аказалася драма С. Найдзёнава «Дзеці Ванюшына». Я прачытаў яе з вялікай асалодай, адным захватам.

Міналі гады. Студыя даўно ператварылася ў тэатр, а студыйцы — у яго актёраў. За гэты час мне давялося сыграць не адзін дзесяткі цікавых роляў і самастойна ажыццявіць некалькі п'янавак. Праўда, п'есы транлялі ў мае рукі пераважна слабыя. Гэта было так званыя службовыя п'янавыні. А хацелася паспрабаваць сілы на паўнацэнным матэрыяле, на п'есе, якая б захапіла цалкам. І тут я ўспомніў найдзёнаўскіх «Дзяцей Ванюшына». Якраз на той час вядомы анцёр і рэжысёр Малаго тэатра К. Зубаў даў згоду паставіць у нас у сезоне 1937—38 года французскую камедыю Л. Вернейля «Маё злачыства», але выехаць у Віцебск на доўгі час не змог. Тады вырашылі паслаць патрэбных актёраў на месца другі ў Маскву, дзе ён даўдэ спектакль да генеральнай, а потым прыедзе ў Віцебск на пару тыдняў і выпусціць яго.

У п'есе роляў не так ужо многа. Труп будзе заняты не ўся. І дырэктар прапанаваў мне паставіць «Дзяцей Ванюшына». Не цяжка агадаць, які быў мой адказ. Я разумеў, што для мяне пытанне стаяла так: або сёння, або ніколі. Рызыкну.

Але ці зацікавіць драма Найдзёнава сучаснага глядача сваёю змрочнаю безнадзейнасцю? Ці не будзе яму нудна глядзець такі спектакль? А можа і актёраў п'еса не спадабаецца?

«З вопыту ведаю — ад першай чыткі п'есы калектыву шмат што залежыць. Яе трэба, як кажуць у нас, падаваць на сподачку.

Разгарнуў п'есу і... нібы апамеў. Доўгая, пакутлівая паўза. За мною сочыць многа пільных вачэй. Яны ўраставалі мяне. Мілганула думка: «Не трэба ніякіх «сподачкаў».

Чыта прайшла добра. П'еса і ролі ўсім спадабаліся. Гэта мяне падбадзёрвала. Стала лгчы на сэрцы яшчэ і таму, што ў часе чыткі перад актёрамі я праз іх адчуў прыблізна настрой і ўспрыманне п'есы будучым глядачом.

За работай непрыкметна знікаюць дзень за днём, нібы сляжыны на цёплай далоні. Мінула тры тыдні пасля першай сустрэчы. За гэты час мы не аднойчы чыталі п'есу па ролях, асэнсоўваючы тэкст. Калі актёры добра азнаёміліся з драматургічным матэрыялам, я прачытаў ім свой п'янавачы план.

Творчыя ўзаемаадносіны ў рабоце рэжысёра з актёрамі тонкія і таму надта слададаныя. Рэжысёр шмат у чым можа дапамагчы актёру, але ж і анцёр — творца, а не вучань.

Давадалася ўвесь час быць напалатоне, працуючы вытрымку, тантоўнасць і вынаходлівасць. Бачыць сваё прызначэнне не ў павучаннях, а ў канкрэтных падказках актёру самага істотнага, самага неабходнага ў ролі. Праводзіць рэпетыцыі так лёгка, цікава і змястоўна, каб актёры забывалі пра час і стомленасць. Дакладней — ператвараць актёрскую працу ў радасную творчасць.

НАСТАЎ ЧАС, калі я мог спакойна даць актёрам некалькі выхадных дзён і скарыстаць сваю творчую камандзіроўку ў Маскву. Да аўтарытэта, да Зубава.

З ролі Алёшы ў «Дзецях Ванюшына» я пачынаў сваю актёрскую

карьеру, — сказаў ён. — Буду рады падзяліцца вопытам. Вядома, п'еса вам падабаецца?

— Вельмі, з усімі яе дадатнымі і адмоўнымі бакамі.

— А як вы вызначаеце жанр п'есы? — ловячы на словы, пытаецца Канстанцін Аляксеевіч.

— Як псіхалагічную сацыяльную драму.

— А куды вы дзенеце быць?

— Мяркую зрабіць строгі адбор самага неабходнага.

— Будзьце ласкавы, Цімафей Мікалаевіч, прачытайце свой п'янавачы план. Хачу высветліць, у чым патрэбна мая дапамога. Зараз мы аднаўляем спектакль «Дзеці Ванюшына» ў Малым тэатры, і мне давялося на гэтым пытанні раіцца з адным кампетэнтным чалавекам. Ён выказаў некаторыя думкі, аналагічныя вашым. Дарэчы, вы яшчэ не распачыталі работы з актёрамі над п'есай?

— Даўно распачаў і ўжо пазнаёміў іх з п'янавачым планам.

— Чаму? — здзіўлена Зубаў. — Лагічнай было б давесці план выканаўцам пасля прыезду з Масквы.

— Шчыра прызнаюся, калі б я не зрабіў гэтага да п'ездкі ў Маскву, яны б падумалі, што план мой не самастойны, а запазычаны.

— А вы, аказваецца, дыпламат, — смеецца Канстанцін Аляксеевіч. — Ну, а калі ў мяне будучы сур'езны карэктывы да вашага плана? Як жа тады?

— Прыеду і сумленна раскажу калектыву пра ўсё, што вы забракавалі. — І адмовіцеся ад свайго плана?

— Такое нечаканае пытанне насцяржыла мяне. Сабраўшыся з думкамі, пасля кароткай паўзы, адказваю:

— Перагледзець змагу... а вось адмовіцца? Мяне вучылі: парайся з адным, другім... падумаў, узваж і зрабі па-свойму, як табе падказвае ўласнае бачанне, розум і сэрца. Толькі ў крайнім выпадку, калі пад напорам неабвержных доказаў сам пераканаешся, што план твой заганны, адмаўляйся ад п'янавыні.

Зубаў паціснуў мне руку.

— Правільна, Цімафей Мікалаевіч. Усім дагадзіць нельга, а страціць сваё творчае «я» такім чынам лёгка. План ваш цалкам ухвалюю!.. А хто ў вас прызначаны на ролю Ванюшына?

— Мне стала няёмка. Перамагаючы сябе, адказваю:

— Я.

Канстанцін Аляксеевіч здзіўлена адгукнуў мяне калючым позірмам, нахмурыўся і пачаў барабаніць пальцамі па сталю. Цень незадаволенасці адбіўся на яго твары. Памаўчаўшы крыху, ён суха сказаў:

— Гэта памылка. Роля Ванюшына не ў вашым плане.

— Чаму? — нясмела пытаюся.

— Проста фізічна не падыходзіце. Як кажуць, не той габарыт.

— Канстанцін Аляксеевіч, нельга ж у тэатры размяркоўваць ролі па прыпынцы тэатра, як у кіно, — гораха запратэставаў я. — Ад такога размеркавання шмат губляе і сам тэатр і яго актёры. Дзе ж тады наша хвалёнае — актёрскае пераўвасабленне?

Замест адказу Зубаў сярдыта запытаў:

— Скажыце, Цімафей Мікалаевіч, толькі шчыра, вы самі зрабілі заўвагу на гэтую ролю, карыстаючыся правам рэжысёра, ці вас прызначылі?

— Ну, вядома, прызначылі. У нас не было каму іграць Ванюшына, а мне вельмі захацелася паставіць п'есу, таму і згадзіўся. Зараз я сапраўды захапіўся гэтай роляю і хачу іграць яе. Хто яго ведае, можа падсвядома і п'еса калісьці спадабалася мне, з-за ролі Ванюшына. Зразумела, гэта я цяпер так мяркую, а тады і ў думках не меў падобнага.

Пасля майго прызнання калючасць Зубава знікла. Ён зноў стаў вельмі і на-сяброўска загаварыў:

— Галубчык, Цімафей Мікалаевіч, вы ўяўляеце, які джар ускладаеце на свае плечы? Такой непамернай нагрукі вы не вытрымаеце.

— Вельмі добра ўяўляю, Канстанцін Аляксеевіч, і вытрымаю, запэўніваю. Ад работы яшчэ ніхто не паміраў. Мяне ж нездарма ў тэатры клічуць двухжылным.

— Давайце гаварыць сур'езна, — мякка перапынае Зубаў. — Зразумейце, нарэшце, што Ванюшына заўсёды іграў выдатны актёры, сталыя майстры сцэны, якія мелі вялікі творчы і жыццёвы вопыт. Вы яшчэ малы і мала спартыкаваны актёр. Вам не сыграць сцэны з Алёшам у канцы трэцяй дзеі, як не сыграць і чацвёртай — калі Ванюшына вырашае скончыць жыццё самагубствам. Тут трэба высокае майстэрства, жывая праўда, прастата, напоўненая гарачым пачуццём і думкай. Гэта яшчэ не ў вашых магчымасцях.

юшана зароў я на ўсё горла, не вытрымаўшы такога ціску, і пачынаючы вырываць хлусню. — У гімназіі сёння не быў. Дырэктар прыслаў па мяне. Па-шанаваў-бы бацьку!

— Зубаў са страху падаецца назад да дзвярэй, каб уцячы. Заўважлівы гэта, загадваю:

— Чакай! — Зубаў спыніўся. Ава-лодаўшы сабою, зноў спрабую пагутарыць з ім шчыра: — Я ж ноч з-за цябе не сплю... Выганяць, што будзены раб-біды? — І не вытрымаўшы, зрываюся на крык: — Бочні з цукрам прыму-шу адкрываць, горш за рабочага зрабілі! — Раптам апамытаўшыся, цяха, з болей у душы пытаюся: — На што ты, дурань, спадзеяеш? Чого зна-каеш? Скажы мне, калі ласка.

— Што казаць... Вы гэтага не зра-зумееце, — безнадзейна махнуўшы рукою, адказвае Зубаў.

Яго словы і асабліва жэст нібы пу-гаю сцебанулі мяне па хворым месцы. «Дажыў на старасці год. Яйцо курьцу вучыць. Усё рушыцца. Стоўпатарэ-не нейкае вавілонскае». Зрабілася

Цімох СЯРГЕЙЧЫК

З ЖЫЦЦЯ

Чытачы добра ведаюць кніжку народнага артыста БССР Цімоха Сяргейчыка «Нататкі актёра», выдадзеныя ў 1966 годзе. Мемуары вядомага дзеяча беларускай драматычнай сцэны, аднаго з заснавальнікаў БДТ-ІІ (цяпер Драматычнага тэатра імя Якуба Коласа), выклікалі цікавасць і зместам, і літаратурнай формай. Да таго ж гэтая кніжка з'яўляецца наогул «першай ластаўкай» і пакуль што адзінай у нас у жанры тэатральных мемуараў. «Нататкі актёра» абрываюцца на падзеях 1944 года. Цяпер Цімох Мікалаевіч закінчае працу над другой часткай кнігі. Прапануем урывак з яе, дзе артыст раскажа пра сваю рэжысуру (я вядома, што ён паставіў на сцэне роднага тэатра «Пінскую шляхту» і «Моднага шляхцюка», «Дзеці Ванюшына», «Прынцу» і іншыя спектаклі). І гэты эпізод творчай біяграфіі Ц. Сяргейчыка паказвае яго дэятлівасць, імкненне да жыццёвай праўды ў сцэнічных вобразах, педагогічны такт і мастацкую смеласць.

маркотна ад такіх думак. З вялікай тужлівасцю і сарказмам адказваю:

— Дзе ўжо там зразумець? Эх ты, д'ябал, д'ябал! Бацьку ты дурней за сябе лічыш. Ты пажыў з маёй папра-дуй... — І тут, нечакана, зноў ахапіла лютасць. Баючыся страціць кантроль над сабою, цяжка дыхаючы, хрыпяю:

— Прэч з маіх вачэй! Зубаў, адчуўшы небяспеку, пусціўся наўцёкі, а я, задыхаючыся, падаю ў крэсла, расшпільваю сарочку і пачынаю расціраць грудзі.

За дзвярзямі пачуліся нейчыя крокі.

— Хто там? — пытаюся.

Не ўбачыўшы нікога і не атрымаўшы адказу, звешваю галаву і паглыб-ляюся ў невясёлыя думкі.

— Дзякую, Цімафей Мікалаевіч, далі мне дыху. Ваш паказ і ваша апантанасць шмат у чым пераканалі мяне і зацікавілі. Абавязкова прый-ду на прэм'еру. Ну, як казалі даўней, дай жа, божа, вам удачы...

ВЯРТАЮСЯ З МАСКВЫ дадо-му. Пасажыраў мала. У купэ, апроч мяне, нікога.

Ноч... Гарыць настольная лампа пад з-лёным абажурам, рытмічна стужаюць колы, ды марна гойдаецца вагон. Ляжу, нібы ў калысцы, на пасце-лі — адпачываю. Зялёны прыдемак хліць на дрымоту. Ні аб чым не хо-чацца думаць. Лянога нават пальцам варухнуць, а ў памяці чамусьці міма-волі ўспываюць малюнкi з мінулага.

Паўстае летні адвечорак у роднай вёсцы. Усе жыхары адпачываюць на вуліцы.

Мы, падлеткі, ашалела носімся па ёй, гуляючы ў гаралкі. Ад смагі пера-сохла ў роце. Вягу ў бліжэйшую ха-ту, каб напіцца, пераступаю парог — і дзіву даюся.

Абняўшы скрыпку, гаспадар жыт-ла сідзіць адзін, як сьці, на лаўцы за сталом і паўзрыд плача.

Шкада зрабілася старога. Хочацца падбегчы да яго, суцешыць, але баю-ся: яшчэ ўзлужаеца. Дарослыя не лю-бляць паказваць людзям свае слёзы.

Разгублены, саджуся на дарозе і не ведаю, што рабіць. А ён пагладуу скрыпку, нібы любімае дзіця, пры-кладу яе да падбародка, узяўшы смычок і стаў іграць. Сам кінуў плакаць. За-мест яго цяпер загадаў плакаць скрыпка.

Неўзабаве стары пачаў дапамагаць ёй — на высокай ноце, чужым, прывіям галасам, зацягнуў працяглае песню:

Адзін, адзін я ў свеце, як былінка ў полі на вятру, Чужы, чужы я дзецім, як ніко трэсачка ў віру...

Песня гаварыла аб бацькоўсім смут-ку і адзіноце, а стары ўсё іграў і спяваў, зноў абліваючыся слезамі, нікога не ба-чачы і нічога не заўважаючы перад са-бою. Яго спеў, падобны на кілет падбі-тай пушкі, халадзіў душу.

Са страху я кінуўся наўцёкі. Дабег да сваёй хаты, улаў на прызуб і расплакаў-ся. З вуліцы ўслед за мной прыбег у тры-возе бацька.

Даведаўшыся аб прычыне слёз, ён — дэманом глянуў на мяне і пачаў супакоіваць:

— Іны, дзеткі, вільгаць разводзіць. Яблыні ад яблыні далёка не падаюць. Прагнасьце да грошай загубіла гэтага старога самадара і скарну. Ён, не пры нас навуцы, і дзяцей сваіх выхаваў такімі ж злыднімі, як і сам. Мучаць яны яго. Вось цяпер і галосіць...

Празрэзліва зароў паравоз. І грукат сусрэчнага цягніка абарваў успаміны. Ідучы, заплалочышы вочы, хачу заснуць, ды дзе там! Вобраз старога не выходзіць з галавы, трывожыць і не дае спакою. Я нібы заварэў па ягоны смутак: ахапіла пачуццё такой адзіноты, што хоць ты ваўком вый.

Устаю з пасцелі і давай крочыць у цесным купе, як той леапарт у клетцы звыраўца.

— Што са мною робіцца? — думаю сабе. — Я ж ніколі не адчуваў падобнай адзіноты? Чаму менавіта зараз у памяці ўсплыў гэты малюнак з мінулага, аб якім я раней ні разу не ўспамінаў?

А ў вухах усё мацней і мацней гучыць песня-сін старога. Першыя сло-

цы яе можна спадзявацца на багаты ўраджай. Зараз усё залежыць ад нас саміх. Давайце ж працаваць з поўным выкарыстаннем сваіх сіл і магчымасцей, жывь і гарць адным жадашнем: узрасціце на гэтай глебе спектакль, варты нашага цудоўнага гледача...

Так пачаўся другі перыяд работы над п'есай. Паміж калектывам і мною ўзнік цесны творчы кантакт, узрасла самадзейнасць, а ў выніку — стварылася неабходная творчая атмосфера.

Праўда, нельга сказаць, што ўсё шло як на масле. Былі, вядома, свае цяжкасці і доволі значныя. Без гэтага не абысцця ў рабоце з жывымі людзьмі, асабліва калі сярод выканаўцаў ёсць некалькі маладых жывопытных актёраў. А яны — народ экспансіўны. Па сабе ведаю: спадабалася роля, захапіў ёю — і адразу ж хочацца хутчэй дасягнуць канчатковых вынікаў, мінуўчы цяжкі і марудны шлях даследванняў.

Асабліва цяжка было з маладым актёрам С. Казловым, выканаўцам адназнач-

што ёй снажучь, зараз жа пачынала апраўдвацца. Адбылося нешта дзіўнае: некалькі з'едлівых слоў, кінутых мімаходзь, зрабілі тое, чаго нельга было дасягнуць на працягу доўгага часу агучанымі намаганнямі. Пасля рэпетыцыі Мар'я Яўстаф'еўна прызнала свае памылкі і папрасіла дапамагчы ёй выправіць іх. Гэта была ўжо размова творчага чалавека.

Пачаліся чарнавыя праганы ўсёй п'есы, а там надышлі мандровачыя і светлавія рэпетыцыі, здача паспаўмаў, грымаў, розных даробкі, папраўкі, ды зноў праганы.

Нарэшце ўсё было гатова. Мы давалі нашу работу над спектаклем да генеральных рэпетыцыяў.

Першую з іх я прагледзеў, сядзячы ў зале за рэжысёрскім сталом. Ролы Ванюшына, замест мяне, чытаў па экзэмпляры памочнік рэжысёра, але я гледзеў на такую перашкоду, акцёры не выбіваліся з вобразаў. Жылі і дзейнічалі мэтаанакіравана, арганічна і жыва праўдзіва, не губляючы патрэбнага рытму і тэмпу...

Такая гатоўнасць выканаўцаў парадвала мяне, і я з лёгкім сэрцам аддаў сваёй актёрскай справе: усе астатнія пількі генеральных іграў сам.

П РЭМЭРА п'есы «Дзеці Ванюшына» адбылася ўвосень 1938 года.

Уразіла мяне ў той вечар пасцярожаная цышыня за кулісамі. Ніводнага гукі. Анцёры грывіруюцца моўчкі. Абслугоўваючы персанал ходзіць ціха, на дыбачках. Толькі глуха ракоча ўдалечыні, за сцэнай, гоман глядзельнай залы.

Трэці званок. Павольна гарне святло, сціхае зала. Нейкі час паваюць цемра і цышыня. Непрыкметна адкрываецца заслона, і перад гледачом у глыбіні сцэны, як у тумале, цямяна ўзнікае куток малельні (ён адначасова служыць і ўваходам у спальню гаспадароў).

Трывожна мігцяць перад бажніцай рознакаляровыя агеычыкі лампадак. Трапяткі водбліск іх асветляе мядзянаю чырванню ліні ікон у пазалочаных і срэбных аправах ды партрэт Ванюшына, што вісіць паблізу на суседняй сцяне.

З правага боку вырысоўваецца контур драўлянай лесвіцы, якая вядзе наверх, над ёю — арачны праём у парэды пакой. На першым плане — каморка пакаёўкі. З левага ледзь бачна падобнае на амбразуру акно, каля яго — масіўная канапа.

Пасярод пакоя — доўгі абедзены стол, акружаны старадаўнімі крэсламі, а за імі, ля сцяны, — грувасткі буфет.

Сем гадзін раніца. Толькі-толькі пачынае світаць. Здаецца, цышыня ды спакой паваюць у гэтым доме. За сцяной чуюцца слабы званок. Пасля паўзы — зноў і лідзь раз, усё там ж слабы і перашучы.

З каморкі выбягае заспаная пакаёўка Акуліна ў доўгай начной сарочцы. Дзвючэнка нейкі час, нібы ў сне, мітусіцца па сцяне, потым, нешта ўспомніўшы, бяжыць да сябе ў каморку і, накінуўшы на худыя плечы коўдру, вобмацам накіроўваецца ў парэды пакой, знікаючы дасяць каля ўваходных дзвярэй.

Неўзабаве адтуль чуюцца прыглушаныя шпэнт:

— Зноў замкнула?
— Магучна загадала. Заўважылі.
Уваходзіць Аляксей.

— А ты не магла пасля адчыніць? Дурніца! — першыя словы па сцэне. Першая маянка. Далей ідзе ўжо вядомая чытачу сустрэча Аляксея з бацькам.

Публіка слухае ўважліва. Перад ёю, нібы на ўрачыстым аглядзе, праходзіць адзін за адным героі п'есы.

З малельні ціха выходзіць панорлівал Арына Іванаўна з надзілінай у руках і запальвае лямпу. Як мядзведзь з бярлогі, вылазіць са спальні вечна незадаволены, чырванашчокі малады чалавек з папярсой і зубач — старэйшы сын Ванюшына Косцін (артыст С. Сталіскі). Неўзабаве адтуль жа выбягае, бліснуў-

шы вочкамі, кірпатай дзвючэнка Алена — пляменніца галавы сям'і. Па'лесціцы сплшаецца да буфета пахмяліцца ананомка Аўдоцця, былая нянька дзяцей Ванюшына, дужа, яшчэ не старая жанчына з юрлівымі вачыма (артыстка Л. Мазалеўская). З'яўляюцца ў сталовую піль чай дзве гімназісткі — пятага класа: бакзлівая Аня, ва ўсім падобная да маці (артыстка Л. Гелнер) і Каця, што па сваім характары больш нагадвае старэйшага брата Косціна. Прыходзіць з'яць Ванюшына Шчоткін — чыноўнік з управы, мяккі, далікатны фронт у залатых акуларах. Салодка-прытарны чалавек, «мамачна», а на справе хам, распуснік і цынік (артыст П. Іванов). А вось і дзве старэйшыя дачкі Ванюшына: гартыстая А. Лалоўская і лёгкадумная прыгажуня Людміла (артыстка Я. Глебаўская). Апошняя, выконваючы волю бацькі, толькі што выйшла замуж за даверанага маскоўскай багатай фірмы, л'яніну і мэрэтонака Ірасавіна (артыст З. Віліні). І ўжо ўцікла ад яго дадому, а ў хуткім часе ён і сам завітае да Ванюшына, каб залучыць з яго пятаццаць тысяч няўстойкі за дачку. Не ідуць, а, нібы павы, выступаюць генеральшы Нукарнікава (артыстка Т. Раман) і яе дачка Іна — нарочная Косціна (артыстка Р. Кашэльнікава).

Не людзі, а нейкая кунсткамера духоўна спустошаных істот. Перад гледачом разгортаецца кашмарнае жыццё гэтай «святой сямейкі». Дакладней кажучы, сям'і якраз і няма. Койны жыць на піпаным закопе: чалавек чалавеку воўк. Разбэшчанаць, прагнасьце, эгаізм ды сябелюства робяць усіх чужымі, адзіночкі і глыбока няшчасным.

Падзеі п'есы разгортаюцца ў наступным нарастанні і ў адведнасці з гэтым, ад дзеі да дзеі, расце і ўзмацняецца цяжкасць гледача. Ён то, затаіўшы дыханне, слухае, то радачна смяецца, а ў драматычных месцах плача.

І налі ў гасціную прыносяць труп Ванюшына, у зале, нібы над полем спеллага жыта ў часе подыху перадавальнічнага ветрыну, — коціцца трывожны шпэнт. А пасля слоў старога ў ламаках: «Застрапіўся... у садзе», публіка, як адзін чалавек, вайнула і ў тэатры запанавала глухая цышыня. Павольна гарне святло, зачыняецца заслона.

Падзеі п'есы як узніклі з цемры далёкага мінулага, так і зноў канулі туды ж — у небыццё. А праз нейкі момант гледачы, нібы прагнуўшыся ад цяжкага сну, раскалоці цышыню бурнымі воплескамі. На сцэне — абдымкі, падалункі, вішаванні. Паспех!

Я ЛЮБЛЮ актёраў. Асабліва ў пасляпрэмерныя хвіліны, калі яны, як малыя дзеці, робяцца такія светлыя, чыстыя, бягразныя, далёкія ад жыццёвых драбязяў. Іх трэба разумець. Агцёрскія радасці кароткія, як жыццё матылька. Дзень-два парадуюцца, а далей зноў будзённая праца.

Горача цалую усіх, абдымаю, віншую з поспехам, шыра дзякую за дружную і плённую работу, а ў самага юнакі скрабуць на сэрцы: над маёй галавой усё яшчэ вісеў, як дамоклаў меч, вышэйшы прысуд К. Зубава. На прэмеры яго чамусьці не было. Праз некаторы час ён прыехаў і ўпотаў з'явіўся на спектакль, прагледзеў непрыкметна ўвесь вечар у локы другога яруса і па сканчэнні ну дысці знік.

Аб гэтым я даведаўся пасля, а пакуль што, нічога не падазраючы, спаконна разгрыміраваўся. Раптам уваходзіць бліцёр тэатра і з таямнічым выглядкам запрашае зайсці ў кабінет дырэктара.

— Чаро? — пытаюся.

— Зубаў вас там чакае. — па-сакрэце шпэпча ён мне.

Сам не свой бягу ў кабінет (малельні пакойчык побач са сцэнай). Канстанцін Аляксеевіч весела падцімаецца з крэсла і са словамі «Здаюся, ва ша ўзяла», жартаўліва ўзімае руні ўтору, віншуе з поспехам:

— Увесь спектакль і створаны вамі вобраз Ванюшына прымаю цалкам без ніякіх агаворак. Гэта Найдзёнаў, гэта Ванюшыны, жывы, канкрэтны, своеасаблівы і пераканаўчы...

ЖЫЦЦЁ і час пацвердзілі, што поспех «Дзяцей Ванюшына» невыпадковы. Спектакль з кожным днём заваўваў усё больш шырокае прызнанне гледача.

НА СЦЭНУ

вы яе сляпцай лезуць у галаву, і нельга ад іх адчэпіцца. Дайшло да таго, што сам цяхенька заспяваў: «Адзін, адзін я ў свеце, як былічка ў полі на вятру».

Спяваю, а з вачэй цякуць слёзы. У такім настроі дастаю п'есу і моўчкі паглыбляюся ў тэкст ролі. І тут адбылося нешта дзіўнае: адразу нібы прасвятлела ў галаве. З вачэй зліло заслона туману абстрактнага бачання. З'явіўся «другі актёрскі зрон». Тэкст стаў гранічна выразным і зразумелым.

Спачатку да канца працываю ролі адзін раз, другі, трэці. Узнік вобраз старога дражэжніка-каршуна з лупатымі вачыма. Ён дражэжнік не таму, што злы па сваёй натуре, а з прычыны таго, што сілкуецца лупатым мясам, без якога не можа жыць. Такі мой Ванюшына...

Якое ж дзіва адбылося са мною? Толькі крэху пазней стала зразумелым, што пачуццё адзіноты, навінае ўспамінамі, дадо мне ў рукі ключ для эмацыянальнага асэнсавання і дзейснага раскрыцця яго характару.

У ВІЦЕБСКУ мяне чакаў мастак А. Марыкс.

Раней мы не былі блізка знаёмы з ім. Я толькі ведаў гэтага чалавека, як таленавітага і своеасаблівага мастака БДТ-1 (Акадэмічны тэатр імя Я. Купалы) і таму запрасіў яго ў наш тэатр на сваю настаноўку. Аскар Пятровіч адразу ж зачароваў мяне ўласцівай яго характару дасціннасцю, абаяльнасцю, заіндэрснай працаздольнасцю і сур'ёзнымі адносінамі да сваіх прафесійных абавязкаў.

Выявілася, што Аскар Пятровіч, атрымаўшы маё запрашэнне, за такі кароткі час здолеў ужо наведаць Казань, сабраць там цікавы матэрыял для п'есы і прывезці з сабою шмат замалёвак з натуры. Сярод іх былі некалькі старадаўніх купецкіх дамоў і кватэр, каля дзесятка асобных пакояў і шмат розных дэталю: лесвіц, дзвярэй, акон, мэблі, посуду. Усе гэтыя малюнкы ён расклаў перада мною на сталі і падлозе. Было вядома, што мастак усур'ёз захапіў п'есай. Гутарка аб ёй вялася паміж намі аж да самага вечара. Пасля мы яшчэ некалькі дзён працавалі разам у мяне на кватэры, шукаючы і абмяркоўваючы розныя варыянты будучага афармлення спектакля.

Заняткі з удзельнікамі спектакля пасля нядоўгага перапынку адбыліся ў памяшканні клуба панчошнай фабрыкі. К таму часу «зубаўская» група актёраў выехала ў Маскву, і тэатр занялі гастролёры.

Расказаўшы калектыву пра сустрэчу з Канстанцінам Аляксеевічам, я пачаў рэпетыцыю наступнай прамаві: — Мне б хацелася ў ходзе развіцця падзей п'есы паказаць нашаму гледачу сацыяльныя прычыны гібельнага Ванюшына, каб фінальны стрэл бацькі прагучаў як бяспітасны прыгавор мяшчанству, як крах усяго грамадскага ладу, носьбітам і выразнікам якога быў Ванюшыны. Раскрываючы сацыяльна-гістарычны карнін мяшчанства, мабілізаваць гледача на барацьбу з рэцывізмамі гэтага мяшчанства ў сваёй свядомасці і дзейнасці. Як былы селянін я ведаў, добрай апрацоўка глебы дае багаты ўраджай. Ведаю і тое, што зямля розная бывае. На ількі, як кажуць, і б'ольш не расце, а на чарназёме ўсё родзіць. Выбар п'есы рэжысёрам падобны на выбар зямлі селяніна. Мы выбралі добрую зямлю. «Дзеці Ванюшына» — чарназёмная п'еса. Пры дбайнай апрацоў-

ролі Аляксея — маладшага сына Ванюшына, Празмернае фізічнае напружанне проста мярцвіла яго. Колькі ні працаваў з ім — нішто не дапамагала. Пад пагрозай зрыву апынуўся ўвесь спектакль. Я быў у роспачы. Што рабіць? Актёр мучыцца, траціць веру ў сябе, а як знайсці патрэбныя сродкі разнаволення яго фізічнага «я» — розуму не прылядж. Няўжо давайцеца зняць з ролі? Але ж для яго гэта творчая смерць. Дый не ў маім характары так вырашаць справу.

Давайце ўжыць крайнія захады: прымуся яго доўгі час рэцывіраваць, лезаць нерухома на канапе, нічога не іграючы, нічога не паказваючы, выконваючы толькі адну задачу — слухаць, разумець партнёраў і адназначы ім па-чалавечы проста, накіратна, праўдзіва. Паступова Сяргей навучыўся на сцэне жыць у вобразе, а не паказваць яго. Дзейнічаць мэтаанакіравана, лагічна і паслядоўна, раскрываючы перад гледачамі, канючы словамі Н. Станіслаўскага, «жывіць чалавечы дух».

Вядома, усё гэта далася абодвум нам цаною ўпартай і цяжкай працы. Затое вынікі такой працы прынеслі многа радасці. Актёр стварыў праўдзівы, па-сапраўднаму найдзёнаўскі вобраз яршыстага маладога гімназіста з чыстай душой. На мой погляд, ролі Аляксея ў «Дзецях Ванюшына» — адна з лепшых работ С. Казлова ў нашым тэатры.

Не менш давялося папрацаваць і з актрысай дапаможкага складу І. Блялай, выканаўцай ролі Алены — пляменніцы Ванюшына. І гэтая праца прынесла свае станоўчыя вынікі.

Акрамя таго, у п'есе былі заняты дзве былыя студыіні — З. Канапелька і М. Маркоўская. Першая выконвала ролі пакаёўкі Акуліны, а другая — пятаццацігадовай дачкі Ванюшына, гімназісткі Каці. Яны ўпершыню атрымалі такі характэрныя ролі і не маглі яшчэ самастойна справіцца з імі. Як рэжысёр спектакля і былы крайнік студыі я не падвойна адказнасць за іх далейшы творчы рост у тэатры. Даводзілася ўвесь час пільна сачыць за сваімі выхаванкамі, трымаць над кантралем, папярэджаць памылкі і накіроўваць іхны творчы пошукі. Абедзве маладыя актрысы стварылі жывыя, вельмі сакавітыя вобразы і арганічна ўвайшлі ў актёрскі ансамбль.

Затое вопытная, спрактыкаваная актрыса М. Стройская, якая выконвала ролі Арыны Іванаўны — жонкі Ванюшына, доўгі час парушала гэты ансамбль. Яна не гаварыла ўласцівай вобразу жывою гутарковай моваю, а бяздумна дэкламавала. На мае заўвагі Мар'я Яўстаф'еўна звычайна адказвала адно і тое ж, толькі ў розных варыяцыях: «Не разумею, чаго вы ад мяне хочаце? Я некалькі год іграла гэтую ролі ў іншых тэатрах, усім падабалася, усе хвалілі, і толькі вам ці я не магу дагадзіць...» Я разумеў, што бескарысна зараз спрачацца з ёю. Мы размаўлялі на розных мовах. Актрыса належала да іншай школы, прывычалася да штампав. Да таго ж хваравітае актёрскае самалюбства ды беспадстаўная саманадзейнасць перашкаджалі ёй разумець свае памылкі.

Адначасу ў час рэпетыцыяў я спыніў актрысу і з наўнай сур'ёзнасцю запытаўся:

— Мар'я Яўстаф'еўна, у якой студыі ваша Арына Іванаўна вучылася мастацтва дэкламацыі? Яна ж простая, непісьменная жанчына.

Усе прысутныя засмяяліся, а збянтэжаная актрыса маўчала, нібы вады ў рот набраўшы. Гэта было ўжо значным дасягненнем, бо раней яна не давала нікому слова вымавіць: пільна не выслушаўшы,

ГРОДЗЕНЦЫ НА БРАТНІЙ УКРАЇНЕ

Цэлы месяц гастраліраваў у горадзе Луцку Гродзенскі абласны драматычны тэатр. Для ўкраінскіх гледачоў гоці з брацкай Беларусі паназалі спектаклі: «Акіян» А. Штэйна, «Амністыя» М. Матукоўскага, «Уступі месца заўтрашніму дню» Віны Дэльмар, «Казкі старога Арбата» А. Арбузава, «Галава сям'і» В. Лаўрэнцава і «Крымінальнае танга» Э. Рамета. З рускай класікі гродзенцы паназалі драму А. Астроўскага «Навальніца».

Выступаючы ў Луцку, калектыву конны дзень выязджаў з настаноўкамі ў сельскія клубы, дэмы культуры Валынскай вобласці. Так, хлебаробы налгасаў «Бальшавік», «Слава» Лакачынскага раёна з цікавасцю прагледзелі камедыю «Казкі старога Арбата». З поспехам прайшла саты-

рычная п'еса «Крымінальнае танга» у калгасах «Шляхам Леніна», імя Багдана Хмяльніцкага і Імя Калініна Горхаўскага раёна. А ў райцэнтры Горхаўе была паказана драматычная аповесць «Акіян».

За месяц гастролі ў Луцку і Валынскай вобласці калектыву Гродзенскага тэатра паказаў 66 спектакляў. Іх прагледзла больш за 20 тысяч гледачоў.

Ул. ДЗЕМІН.

І ДЭЯ тэлевізійных конкурсаў не новая. Удала знойдзеныя некалькі гадоў назад, гэтая форма перадачы трывала заняла сваё месца ў тэлевізійных праграмах. Конкурсы з аднолькавай цікавасцю глядзюць усе — незалежна ад характару, схільнасцей, узросту. Сакрэт гэтай прывабнасці разгадаць не цяжка. Ідэя спаборніцтва, выкароднага суперніцтва, закладзеныя ў аснове ўсякага конкурсу, агітывае глядачоў. Яшчэ зусім нядаўна нашы сімвалы былі цалкам аддадзены «Клубу вясёлых і вясняноўдлівых». Потым з'явіўся конкурс «Але, мы шукаем таленты!». Год назад на ўсесаюзным экране пасляхова дэбютавала перадача «А ну, дзючаты!».

Сёлага маладзёжная рэдакцыя Беларускага тэлебачання арганізавала конкурсны цыкл «Услаўляем молат і песню», прысвечаны 50-годдзю з дня ўтварэння СССР. Як было аб'яўлена ў першай перадачы гэтага цыкла, мета конкурсу — расказаць аб жыцці камсамола нашай рэспублікі, аб захапленнях і інтарэсах маладых людзей. Гэтую задачу арганізатары конкурсу ў лепніх перадачах пасляхова выконваюць. Вялікую дапамогу ў правядзенні перадач аказваюць камсамольскія органы. Прадстаўнікі абласцей прыязджаюць на конкурс вадрыхтавацца, пасяродня на перамогу. Пытанне аб тым, чыя каманда выступася лепш, вырашае журы.

Найбольш удалай была першая перадача гэтага цыкла, якая адбылася ў красавіку перадачы — А. Радуні, рэжысёры — У. Міхарскі, М. Паўлаў). Удзельнікі конкурсу паказалі «хатняе заданне» — расказ аб той галіне, якую яны прадстаўляюць. Прастор для фантазіі тут быў неабмежаваны. У поўнай меры гэта выкарыстаны ў перадачы. Яны разам з героем беларускага фальклору Несперам зрабілі тэлевізійнае падарожжа на дыване-самалёт над Віцебскай вобласцю. Вакам адзіленага Неспера прадстаў абноўлены, пераўтвораны рукамі савецкіх людзей край.

Цікавае на задуме было выступленне гродзенцаў. «Удалыя малайцы», сшытоўны з тэлевізійнага экрану, расказалі аб прыязнасці і характэрных рысах сваёй вобласці. Перадумана асобных дэталю перадачы, не саўбеды роўныя паводзіны саміх «малайцоў», знізілі ўражанне ад цікавай задумкі.

Прадстаўнікі Віцебскай вобласці пабудавалі свой расказ, як эстафету пакаленняў. Камсамолца першых гадоў Савецкай улады (зараз гаворыць грамадзянін Врэды), інжынер-будаўнік, малады праінжынер — расказ кожнага з іх аб сваё стаў часткай расказа аб вобласці.

Дынамічнымі, арыгінальнымі былі і выступленні іншых каманд.

Перадача пакінула добрае ўражанне. Канцэртнасць і дакладнасць задання абумовілі яе поспех. У настраі ўдзельнікаў адчувалася прыўзняццё і ўсхваляванасць лю-

дзей, якія шчыра любяць свой край, сваю зямлю. І гэта адбылася на атмасферы ўсёй перадачы, якая ў поўнай меры адпавядала назве «Услаўляем молат і песню».

Другая перадача цыкла прайшла ў эфіры 15 мая. Выпуск падрыхтавала тая ж творчая брыгада, якая працавала над красавіцкай перадачай. Гэты турнір праводзіўся пад дэвізам «Майстэрства». Задума конкурсных заданняў была такая: калі на сапраўднаму любіш сваю справу, яна ўпрыгожвае цябе, робіць цябе майстрам. Аўтары перадачы вырашылі паказаць шчыры і ўмельства маладых у будаўнічай і

кравецкай справе. Удзельнікі перадачы з'ехаліся з розных канцоў рэспублікі — прадстаўнікі студэнцкіх будаўнічых атрадаў і мадэльеры. Здавалася б, былі ўсе магчымыя масці для таго, каб на экране тэлевізара глядач убачыў цікавы турнір, у якім скрыжваліся б іспраі маладых майстроў. На жаль, гэтага не адбылося.

Перадача кампазіцыйна расналася на дзве пярэдня часткі. Глывіная доля тэлевізійнага часу была аддадзена канцэртнай частцы праграмы. І толькі кімаходзь была закрэпана галоўная — працоўная тэма конкурсу. Перадача трансміравалася з двух месц. У дэманстрацыйнай зале рэспубліканскага Дома мадэляў выконваліся песні і паказваліся мадэлі адзення. Каля Палаца спорту члены студэнцкіх будаўнічых атрадаў узводзілі казачныя церамі для грамадзян дзетсадаўскага ўзросту. Паралельнае правядзенне адразу трох конкурсаў не пайшло на карысць. Работа студэнтаў-будаўнікоў застаўся ў цені. Тэлевізійны экран дэманстраваў манекеншчыц і манекенчыкаў, якія паказвалі сукенкі і касцюмы, створаныя безымяннымі мадэльерамі. Аўтары перадачы чамусьці не падлічылі патрэбным назваць ні іх прозвінчаў, ні месца работы. У перапынках паміж дэманстрацыямі мод сплывалі вавальныя інсамбллі.

Атрымалася знешне прыгожае, але мала падобнае на тэлевізійны конкурс відовішча. Выглядала ўсё так быццам трансляцыю звычайнае эстраднае прадстаўленне, удзельнікі якога даўно і добра адрэцэпіравалі свае ролі.

Хай і надалей маладзёжная рэдакцыя студыі тэлебачання прапанава-

прыгожае адзенне. Магчыма, у такіх перадачах дарэчы абмеркаваць пытанне пра дэмакратыю, сілуэт, пра адпосны да моды наогул. Але, згадзіцеся, што ў маладзёжным конкурсе з пэўнай назвай «Услаўляем молат і песню» такіх размоваў пра сучасную моду гучалі, мінца кажуць, некалькі нечакана. Во глядзючы спадзіваўся стаць як бы ўдзельнікам абшчэнага конкурсу... На гэтым, можа, і не варта так дэталёва спыніцца, калі б справа абмяжоўвалася толькі адной — майскай перадачай цыкла. Дык жа і чэрвеньская праграма пачыналася з таго, што мастацтвазнаўца рэспубліканскага Дома мадэляў Валентіна Кануцінавая падарожжа падарожжа разбірала п'есмы тэлегледачоў, расказвала, як іна стаяцца да сучаснай моды. Зноў узнімаўся пытанне, прапанавае на мінімум конкурсе.

масць арганічна прадоўжыць конкурс спаборніцтвам на спартыўным майстэрстве.

Другая частка конкурсу (заўважым адразу — найбольш цікавая з усяго убачанага) вылілася ў самастойную, адарваную ад папярэдніх перадачы. На беразе Мінскага мора разгарнуўся захапляючы палдынак паміж турыстамі. Пад прадліўным дажджом (надвор'е таісма правярала турыстаў на вынослівасць) пераадольвалі юнакі і дзючаты водныя перашкоды, «мыша-лоўку». Тэлекамеры паказвалі спартсменаў у дзеянні. Зрокавы рад выйграў бы яшчэ больш, па-

КРЫТЭРЫЙ ПОШУКУ

Кажуць, не памыляцца той, хто нічога не робіць. Але калі памыліліся наўтарваюцца, можна гаварыць аб пэўнай тэндэнцыі. Памылілі чэрвеньскай праграмы цыкла «Услаўляем молат і песню» (рэдактар А. Радуні, рэжысёры — У. Міхарскі, У. Цыбулька, асістэнт рэжысёра — Т. Русецкая), як дзве кроплі вады падобныя да памылак майскай. Зноў тая ж кампазіцыйная непрадумаанасць, зноў распад перадачы на дзве часткі. На гэты раз гэтай конкурсу быў расназ ад маладых турыстаў Беларусі. Заданні будаваліся так: каманды павінны былі прапанаваць найлепшы, на іх погляд, турыстыцкі маршрут па рэспубліцы і паказаць сваё спартыўнае майстэрства і падрыхтоўку.

Першая частка конкурсу трансміравалася са студыі. Большасць каманд дэманстравала свае маршруты знятымі на кінаплёнку. Пачаткам маршруту турысты выбралі Кастрычніцкі раён, дзе ў першыя гады Савецкай улады была створана легендарная Рудабельская рэспубліка. Гісторыя рудабельскіх памунараў стала прапогам да расказу аб сёняшнім дні Гомельшчыны.

Вельмі цікавы матэрыял — пошук чырвоных следзатаў 65-й Мінскай шкравы ляхаў у аснове расказу — аб турыстычным маршруце, не быў добра прадуманы, як дарэчы, і каментарый да турысцкага маршруту, прапанаванага прадстаўнікам Гродзенскай вобласці. Думаецца, што намянога цікавей было б перанесці дзеянне «на волю», да турысцкага кастра. У натуральнай, дружалюбнай абстаноўцы расказы аб убачаным у падарожжы, аб пройдзеных дарогах і сцэжках далі б магчы-

лі б уключэнне камер у эфір цалкам адпавядала тэму спаборніцтва. Шкада, што перадача не ўклялася ў адведзены час, і конкурс турыстаў не быў даведзены да канца.

Усякае спаборніцтва цікавае ўзростам, што адразу ж падводзіцца яго вышкі і павышэнца пераможа. Гэтай дэталі не ўлічваюць аўтары цыкла «Услаўляем молат і песню». Гэтак жа, як і ў май, у чэрвеньскай перадачы судзейская катэгорыя зноў не падзяляла пачатковыя вынікі конкурсу. Значыць, у пачатку наступнага выпуску даведзена вяртання да мінулага і зыймаць час, які можна выкарыстаць для правядзення конкурсу.

Тры влікія перадачы, тры месяцы арганізацыйнай і творчай работы маладзёжнай рэдакцыі Беларускага тэлебачання. Але аб поспехах пакуль гаварыць рана. Яны, выдат, з'явіцца назвай, калі конкурсны цыкл «Услаўляем молат і песню» вызначыць свой самастойны кірунак. Зараз гэта — разрозненныя конкурсы, якія не заўсёды аднаўдаюць пазва імя. Зараз гэта — странатая мазанка: трохі ад «КВВ», трохі ад «Але, мы шукаем таленты!», трохі ад «А ну, дзючаты!». А ў апошняй перадачы выразна паказалі настроямі «Клуба кінападарожжаў». Вызначыцца ад уплыў папулярных перадач, якія спадбаліся глядачу, цяжка. Хопіць такіх бы ўжо шкідных, гэты ўплыў? Справа, напэўна, не ў ім. Проста пельга запавяць форму, не прадумаўшы, якім зместам яна напоўніць.

А вось перадачы, якія ў мінулым годзе арганізавала маладзёжная рэдакцыя Гомельскай студыі тэлебачання. (Рэдактар — В. Калічова, рэжысёр — Р. Шпілюк). Называўся гэты цыкл «Абласны камсамольскі турнір, прысвечаны 50-годдзю камсамола рэспублікі». У гэтым турніры прымаі ўдзел камсамольскія і моладзь усіх раёнаў вобласці.

Спаборнічалі артысты-аматары, знаўцы тэхнікі, будаўнікі, работнікі сферы бытавой абслугі.

ЧАЛАВЕНУ ГАВОРАЦЬ ДЗЯКУ

СТАЦЬ ПАД СОСНАМІ КЛУБ...

З ВОКНАУ Каваліцкага сельскага клуба, што ў сасновым бары на краі вёскі, відаць шарэнгі бяроз абалал вузкай лясной дарогі. Яшчэ праглядаюцца палеткі азійскіх і маладых дубкі на ўзгорку. Тут пад шум дрэў у ўпершыню пачуў расказ аб Ганне Дзям'янаўне Кароль, загадчыцы клуба.

Калі дзевяцігадзі годзі працуе яна ў гэтай лясной вёсцы. Прыехала пасля заканчэння культасветвышчышча, тут і выйшла замуж (муж працуе на ферме). Работа, дзеці, розныя вясковыя клопаты забіралі ўсе сілы і час.

А клуб тут — не раўна, скажам, Новадарожскаму, узведзенаму па тыповым праекце, з прасторнай залай, пакоямі для гурткавай работы. У невялікай зале больш ста чалавек збярцаца — і ўжо яблыку няма дзе ўпасці. Затое тут ёсць тое, чаго не маюць іншыя «харомы» — утульнасць, цяпло ў самыя лютыя студзенскія маразы, той «хатні» дух, без якога ў клубе сумна. І вядомы гэты асяродок культуры ў раёне не столькі вугламі, як «пірагамі» — цікавымі вечарамі, дружнім, баявым калектывам мастацкай самадзейнасці, пра які гавораць так: «Прыехалі каваліцкія» — канцэрт будзе хваціць.

Кантора калгаса — па другі бок бярозавога прыбою. Неяк раніцай Ганна Дзям'янаўна пастукала ў дзверы старшынявага кабінета, ступіла цераз парог, прывіталася.

— Пётр Іванавіч, задума ў мяне ёсць. Патрэбна ваша дапамога.

— Што там у цябе? Калі зноў машына для агітбрыгады, то не разлічвай — палачэй задні мост, — адказвае старшыня, не адрываючыся ад нейкіх папер.

— Ды не пра машыну гамонка. Вечар жывёлаводаў з Людзя Кунцэвіч,

бібліятэкаркай, задумалі правесці. Разумеецца — збіром усіх даярак, свінарак, пастухоў, вы цёплае слова скажаце людзям, мы канцэрт пакажам, кветкі паднясем, гульні арганізуем. І не ў зале ўсё гэта будзе, а ў пакой адпачынку, за столікамі, як на «агеньчыку»...

— А раптам нас не зразумеюць палыводы, механізатары? Пачнуцца размовы: жывёлаводаў сабралі, а мы што — не людзі?

— Не бойцеся, Пётр Іванавіч, не скажыце. Прыйдзе час, і для механізатараў зробім сята... Хіба ж не ведаюць людзі, які нялёгкі хлеб у даярак, свінарак? Вы ж самі казалі, што не знайсці падмену, калі якая з жанок у джэрт пойдзе...

— Ну, то глядзі, Дзям'янаўна, — памякчэў, нарэшце, старшыня. — Кажы тады, што трэба, — паможам.

І вылаў той вечар на восьмае сакавіка. Сабралася чалавек пяцьдзсят. Замужнія жанчыны прыйшлі са сваімі гаспадарамі — падцягнутымі, у новых касцюмах, белых кашулях, трохі разгубленымі; бо вось так, усіх разам на «бяседу» іх ніхто ніколі не збіраў, хіба што старшыня з загадчыкам фермы ў чырвоны куток, дзе размовы вяліся аб кармах, кадрах, дысцыпліне. А тут над уваходам заклік: «Стоі! Без усмешкі, выбачайце, уваход сёння забаронены!» Ганна Дзям'янаўна намалывала. А пакой упрыгожылі гірляндамі папярочных кветак, развесілі самаробныя плакаты з мудрымі горкаскімі словамі аб жанчынах-мэці.

На стэлах, засланых белымі абрусамі — горкі пячэныя, цукерак, вазачкі з кветкамі.

І былі цёплыя словы прывітання ад старшыні калгаса П. Хведаровіча, які падвёў вынікі работы жывёлаводаў

за леташні год. Потым перадавым даяркам, свінаркам уручылі граматы, прэміі. А калі скончыў старшыня, слова папрасіла гаспадыня клуба. Чытала ўрывак з «Маладой гвардыі» Фадзеева — пра маці. І радалася, бачачы слёзы на вачах ужо немалых вясковых кабет; сэрцы якіх крапула мастацкае слова.

Затым па заяўках жанчын самадзейных артысты — работніца бухгалтэрыі Рая Валажынская, маладая калгасніца Рая Рымашэўская і бібліятэкарка Люда Кунцэвіч — распявалі «У садзе зялёным», «Колькі ў небе зор», «Мілую маму». Калі ж адзівілі песні, Ганна Дзям'янаўна здзівіла многіх сваім уменнем арганізаваць гульні («Кнігу з спецыяльную купіла, гульні з дваццаць ужо разучыла»). Смех, жарты, танцы зацягнуліся да позняга вечара.

— Пагулялі б і болей, — гаварылі задаволеныя жанчыны, — ды заўтра раненька ўставаць трэба... А за сьвяташчырае табе дзякуй.

Я гляджу на Ганну. Дзям'янаўна, ужо немаладую жанчыну, у просечна-кай сукенцы, у хустачцы пад бараду. Вакол вачэй — вянчык маршчынак. Сустрэў бы такую ў вуліцы — падумаў бы: калгасніца. Але хіба заўсёды па абліччы пазнаеш прафесію чалавека? Хто бачыў Ганну Дзям'янаўна на вечарах, а яны ў клубе праводзяцца не рэдка, ведае, колькі добрага густу, тактоўнасці, культуры павадзін у кожным кроку гэтай жанчыны, як яна ўся ажыўляецца на сцэне.

— Вось вечар нядаўна правялі цікавы: «Зямля — галоўнае багацце чалавека», — прыгадае Ганна Дзям'янаўна. — Баялася, што ніхто не прыйдзе. Як ні кажу, а тэлевізары, і селянчына зрабілі дамасадам, як і гараджаніна.

Не на ўсялякую лекцыю ідуць, і не на кожны фільм. А тут такая праявічая тэма! Але прыйшло людзей — месц свабодных не засталася. І ніхто не пашкадаваў, што прыйшоў. Да чаго ж цікава расказала пра зямлю і яе багацце наш арганом Вера Ігнаўна Пузанова! Ну і я падрыхтавалася, апошнія пісьмы У. І. Леніна перачытала, з працамі вучонага Лук'яненкі пазнаёмілася...

Мы выходзім з клуба. Пахне хвойя. Звіняць-пераклікаюцца наўкола птушкі. Ганна Дзям'янаўна працягвае:

— А выстаўку работ народных умельцаў рабілі, дык прыйшла ледзь не ўся вёска. Я тут усіх ведаю, хто на што здатны. Многія жанчыны ткуць перабіранкі, посцілкі, ручнікі, абрусы. Зімой работы ў калгасе меней, вось і выцягаюць з павецяў дзёдаўскія кросны і ткуць такія рэчы, што заглядацца можна. І рашыла я паказаць іх людзям. Цэлы дзень у клубе не зачынялі дзверы. Усім спадабаліся перабіранкі Кацярыны Рымашэўскай і ручнікі Раі Валажынскай. Гэтых майстрых граматамі адзначылі. Некалькі перабіранка і абрусы ўзялі ў нас для Дома народнай творчасці...

Вядома, адна Ганна Дзям'янаўна нічога не зрабіла б. На дапамогу ёй прыходзяць члены савета клуба, у які ўваходзяць мясцовыя энтузіясты культуры. Нядаўна савет разгледзеў пытанне аб арганізацыі адпачынку дзяцей. Што раней было? Прыязуць фільм, а на рэкламным шчыце прыпіска: «Дзеці да шаснаццаці гадоў...» І на іншыя масавыя вясчэрнія мерапрыемствы ім уваход забаронены. А дзяткі школьнага ўзросту ў вёсцы не так ужо і мала. Выраслі два разы ў месца арганізоўваць для іх дзятчыны сеансы, праводзіць ранішкі. Ужо сёлага Ганна Дзям'янаўна разам з Людзя Кунцэвіч абмеркавалі са школьнікамі маладзёжы класаў кнігу «Рассказы о героях», правялі вечар сустрэчы з ветэранамі Вялікай Айчыннай вайны «Ніхто не забыты, ні-

ЛЯ КАМЕРЫ—ЮРЫЙ МАРУХІН

Усяго было праведзена 12 конкурсаў. І самымі лепшымі перадачамі турніра былі тыя, у якіх конкурсе быў толькі конкурс і нічым больш.

На адной з гарадскіх новабудоваў праходзіў турнір будаўнічых муляраў і тынкоўшчынаў. Трэба было бачыць, як яны працавалі, гэтыя маладыя майстры! Усё патхненне, уся паэзія працы чыталася на іх тварах. Ніякія тэлевізійныя інтэрв'ю і гутаркі не маглі б даць ім лепшай характарыстыкі. Гэта былі тыя рэдкія моманты ўнутрапай раскванасці, калі чалавек як бы застаецца сам-насам са сваёй справай. Адылося самае лепшае, што можа адыцца ў тэлевізійнай перадачы: раскрыццё жывых чалавечых характараў. Калі перадача і грашыла якімі недахопамі, яны цалкам пакрываліся гэтай адной — але якой! — вартасцю.

Іншы конкурс — работніцкай сферы бытавой абслугі. На яго а'ехаліся парыхмакеры, кулінары, мадэляры. Ужо тут, здавалася б, без «хатняга задання» не абыйшліся. Аднак арганізатары перадачы стараліся звесці да мінімуму элементы загадка старанна адрэценраваныя. Працей за ўсё справа абеталя з парыхмакерамі і кулінарамі. Тут жа, у студыі, яны ўзбілі прэмы для «імгненнага» торту і зрабілі выдатныя прычоскі.

На нашых вачах, у лічаны адрэзны час, узніклі «творы» кулінара і парыхмакэрскага мастацтва, міжволі параджаючы ў мужыцкай палаты тэлеглядачоў захваленне спрытам маладых майстрав, а ў жаночай — пацудзіце добрай заўважкі.

Непасрэднасць, пенаўмыснасць, якія адпавядаюць самой прыродзе тэлевізійнага конкурсу, вызначылі асмасферу гэтых перадач.

Танкі якасці і не халае тэлевізійнаму конкурсу «Услаўляем молат і песню». Адрэценраваныя, загады надрыхтаваныя заданні пазбаўляюць конкурсу яго галоўнай рысы — імправізацыйнасці. Таму за рамкамі кадра застаюцца пацудзі і пастрой, якія кіруюць удзельнікамі перадачы.

Між тым, у праграме Беларускага тэлебачання ёсць удалыя перадачы такога характару. Даволі ўспомніць, як напружана праходзіць выпускі «Спартланды» (рэдактар — Н. Шоба, рэжысёр — К. Ежэвіч) або цыкла «Ваша слова, арудзіты» (рэдактар — Л. Ротмілеў, рэжысёр — М. Мішчэвіч). Натуральна і тут справа не абходзіцца без стараннай надрыхтоўкі. Але людзмі і замест конкурсу танаі, што, захопленыя выкананнем заданняў, удзельнікі паводзіць сябе неабыякава, нічара і натуральна.

Наперадзе ў цыкла «Услаўляем молат і песню» яшчэ многа перадач. Будуць спабарнічаць кіна- і фотаамаатары, артысты, прадстаўнікі іншых прафесій. Хацелася б, каб пры надрыхтоўцы гэтых перадач улічвалася перш за ўсё спецыфіка тэлевізійнага конкурсу, каб менш было ў іх «канцэртнасці».

Ніна ФРАЛЬЦОВА.

што не забыта». У клубе на ранішніх дзятэй вучаць танцаваць, развучваюць з імі гульні.

Для Ганны Дзямянаўны кожны выезд агітбрыгады ў навакольныя калгасы — свята. Ад сустрэчы з людзьмі, ад той атмасферы прыязнасці, веселасці, шырокага сяброўства, што заўсёды спадарожнічаюць калектыву. А ён не вялікі — дванаццаць чалавек.

Аднойчы прыехалі ў вёску Горкі, а там напярэдадні выступалі заезджыя сталічныя артысты з гітарамі. Баяніст адразу ў паніку:

— Ганна Дзямянаўна, прывалі! Пасля мінскіх выступаў — толькі сораму набрацца.

— Дарэмна вы панікуеце. Зірніце, як нас сустракаюць...

Гадзіну працягваўся канцэрт і кожны нумар праграмы даводзілася паўтараць.

Вось так і працуе Ганна Дзямянаўна. Шкада, што не заўсёды падтрымліваюць яе кіраўнікі мясцовага калгаса. Забываюць, мусіць, што работнікі культуры выхоўваюць змену калгасу і думаецца, час ужо ацаніць гэты іх уклад. Гарадскі культуротнік, калі ў яго ёсць «іскра божа», можа падзарабіць больш свайго акладу. У сельскага — такога выбару няма, ён прыкаваны да аднаго клуба. І замест таго, каб чытаць, думаць, падтрымліваць кантакты з калегамі, расці духоўна, ён нярэдка вымушаны лезці па вушы ў хатнюю гаспадарку. А чаму б не даплачваць загадчыку клуба, бібліятэкару з калгасных культурфондаў? Сям-там гэта ўжо робіцца. У калгасе «ХХІІ партыйны з'езд» чамусьці не прыжылося такое. Між тым прамы і ўскосны ўклад інтэлігента ў калгасную справу вялікі і бяспрэчны. Хто не лічыцца з гэтым — загады адбівае ў здольнай моладзі жаданне думаць аб прафесіі сельскага культуротніка.

М. БАРЫСЕВІЧ.

Старадарожскі раён.

ГЛЯДЗЕЦЬ, як здымаюць фільмы часамі больш цікава, чым глядзець ужо гатовую стужку. Я не маю на ўвазе няўдалыя фільмы. Калі нават кінакарціна радзе нас, усё роўна мы бачым толькі адну дзесятую таго агульнага натхнення здымачнай групы, якое адлюстравалася ў кадрах.

Чатыры гумавыя планеты — чатыры буксуючыя колы шалёна круцяцца ў золаце веснавой гразі. Надсадна вые мотор. Галоўны аператар Юрый Марухін у балотных ботах і ў мокрай брызентавай куртцы цягнецца ў вёску за трактарам. Ад стомы зліпаюцца вочы, плыве дарога, галавакружна гайдаюцца ў небе сосны Чэрыкаўскага заказніка. За ім — тысяча кіламетраў палявымі дарогамі, роздум над сцэнарыем, пошукі натуры. У полі — адзінокі сіні дымок, ля кастра пастух і механізатары. Толькі што адбыўся цуд — жаўранак, ратуючыся ад ястраба, нырнуў у рукаў пастуха!

— На, выпусці, — гаворыць аператару пастух.

Птушка пультуе ўжо ў небе, а ў далонях яшчэ некалькі імгненняў трымаецца яе цягло...

Многае застаецца за кадрам.

І трывожная бяссонніца рэжысёра Валерыя Рубінчыка, і складаныя трукі акцёра Алега Відава — сінякі на яго целе, яго другое, трэцяе, чацвёртае дыханне... Дублі, дублі, дублі. І зноў пошукі няўлоўнага колеру (аператар), жэсту (акцёр), гармоніі (рэжысёр).

Сонца гасне ў дубовым гаі на беразе Сожа, працоўны дзень кінагрупы скончыўся — вялікі напружаны дзень. Перад глядачамі ён мільгне на працягу дваццаці секунд: Глядачы ўбачаць, як Алег Відаў і Марыс Ліепа скрыжваюць мячы, князь (Марыс Ліепа) выб'е меч з рукі Машэкі (Алега Відава), ударыць яго зброяй па галаве і скажа:

— Ну што, ляўша, званы ў галаве гудуць?..

А потым князь сядзе на каня, і Машэка, аглушаны, застаецца на дне мелавага кар'ера Крычаўскага элементарага завода. Тут цяпер ідуць здымкі фільма «Магіла льва». Слаўная купалаўская легенда набывае новае жыццё.

І зноў ліпеньская гарачыня ліжа шыбы гразі, зноў мелава кар'ер запуюнены людзьмі і машынамі. У кадры — вядомы па «Братах Карамазовых» Леў Нікулін. У «Магіле льва» ён — вандроўны гуслір. Акцёра добра

Юрый Марухін (першы справа) на здымках фільма «Магіла льва». Фота Л. ШАСТАКОВА.

ведваюць і яшчэ раз убачаць глядачы.

А па-за кадрам — аператар Юрый Марухін. Смуглы, быццам са старажытнай паўднёвай фрэнскі твар, моцныя рукі, праніклівыя вочы. Кожны рух — упэўнены і дакладны. Калі такі чалавек рыхтуе да здымкаў кінакамеру, працуе вяслом, сячэ дровы — што ён ні рабіў, — міжволі захапляецца яго рукамі. Яны і табе і яму даюць радасць, унушаюць спакой, дапамагаюць паверыць у сябе. І сёння ён трывожна ўпэўнены ва ўсім, з кім будзе працаваць, і ў сабе. Праз паўгадзіны пачнецца здымка, цяжкая здымка на каляровую плёнку. Усе папярэднія фільмы Марухіна — «Чакай мяне, Ганна!», «Усходні калідор», «Чорнае сонца» — аднакаляровыя. Каляровая плёнка — каварная плёнка! Як быццам усе розныя, правярыць і рэжым нейкі няпрошаны зеленаваты або чырванаваты налет на тварах... Як ліквідаваць дэфект, у чым прычына? А час падганяе, трэба здымаць новыя кадры, акцёры прыляцелі з Масквы, Мінска, Ленінграда, у самых розных кутках краіны іх чакаюць іншыя кінагрупы або тэатры. Вось чаму рабочы дзень аператара — 24 гадзіны; і ў сне ён думае аб фільме, аб каварнай каляровай плёнцы, аб найтанчэйшых і складанейшых законах кінавясёлкі! Раніцай ён павінен разгадаць таяну. І ён разгадае яе, дапамогуць веды, інтуіцыя, акрыленасць і яшчэ штосьці... Магчыма, жаўранак, які заляцеў у рукаў пастуха, магчыма любоў да вершаў Артура Рэмбо... «А» — чорны, белы — «Е», «І» — чырвоны, «У» — зялёны. А магчыма бронзавы сполах бушуючага на пяску гэта першага і адзінага за гэты

сезон — няма часу... Хто бачыў «Чорнае сонца», той ведае, што аператар стварыў у гэтым фільме шмат цудаў, нездарма потым у яго пыталіся, у якой афрыканскай краіне ён здымаў.

— У Сочы, — адказваў Марухін.

На маленькім двухкрылым самалёце мы толькі прыляцелі з Мінска, дзе аператар праглядаў зняты матэрыял. У Крычаве ноччу быў моцны дождж, з адчыненых дзвярэй самалёта мы трапілі проста ў бяздонную лужыну! Першы крок, быццам крок у неба, у воблакі, аж дыханне перахапіла... Кожны ў гэты імгненне падумаў аб сваім. Магчыма, мой сябар успомніў, як здымаў дакументальны фільм «Наш Мінск». Тады з адчыненых дзвярэй верталёта прышліся і сапраўды зрабіць крок у неба і боўтацца каля кола з кінакамерай на працягу некалькіх гадзін. Унізе былі дамы, скверы, закінутыя галовы людзей, а ля кола бурлілі віхуры паветра, і ў гэтых ледзюных варонках аператар тварыў, шукаў, думаў!..

Кінакамера ў мелавым кар'еры, асістэнты робяць апошнія замеры па экспанометры, асвятляльнікі падрыхтоўваюць апаратуру, рэжысёр Валерыя Рубінчык просіць Алега Відава ўпасці пасля падножкі як мага больш натуральна, не пабалетнаму — рыбкай, а па-мужыцку — касцямі. Сцэнарыст Юрый Лакербя ў даспехах гарцуе на самым наравістым кані. Ён — дасканалы рыддок і не аднойчы выручае дружыну князя, калі коні не хопуць, баяцца ісці праз багнуну.

Крычаўскія хлопцы з вучылішча механізацыі апрацоўка ў кальчугі і кажухі, лаўрэат Ленінскай прэміі

Марыс Ліепа кансультуецца ў фехтавальшчыкаў.

Асвятляльніка-белы кар'ер абрамаваны блакітным вадаём, вада такая блакітная, быццам, быццам... І не хпае слоў! Адна толькі радасць у сэрцы — за сваю зямлю, за Магілёўшчыну. І за аператара Юрыя Марухіна, які знайшоў гэты кар'ер і многія іншыя непаўторнага хараства месцы. Каб не быў ён рыбаком і паэтам у душы, многае абмінула б гледача. На ўзвышшах кар'ера — чорныя паганскія ідалы. Чорнае кантрастна ўвайшло ў белы схіл, тут яшчэ вясной аператар думкамі ўстанавіваў сваю камеру, перамяшчаў дэкарацыі, пералятаў цераз лясы і азёры, «будаваў» кузню бацкі Машэкі, шукаў пяхору легендарнага пустэльніка. Цяпер усё гэта набыло рэальныя абрысы.

Калі пішуць пра фільм, які выйшоў на экран, часцей за ўсё гавораць аб рэжысёры і акцёрах. Аператару едаюць даніну ў канцы артыкула. Але не гэта падказала мне назваць свае ўражання імем галоўнага аператара. Рэжысёр — акцёр — аператар... Якое звязна самае важнае? Выключыце любое — выключыцца ўвесь ланцуг. А ў часе работы найбольшага нагрузка падае то на аднаго, то на другога, то на трэцяга. У тым некалькі дзён, калі я назіраў здымкі, найбольшую нагрузку адчуваў Юрый Марухін. Надвор'е куражылася над кінагрупай «Сцэна з чоўнамі» — сцэна пад дэжджом. У калоне машын — дзве пакарныя. Яны будуць «ствараць» дождж. Калона стала — уперадзе глыбокі брод. Шафёры сумняваюцца — ці пройдуць машыны. Раптам напачае хмара, ідзе сапраўдны дождж, трэба пспецы зняць яго. Мастак Ігнацьеў на плячах пераносіць Марухіна на той бераг. У галоўнага аператара нага таўшчынай з бярвенно — у часе здымак абдараў калена, трапіла інфекцыя, нага апухла. Днём — здымкі, вечарам — уколы пеніцыліна. Прапанавалі легчы ў бальніцу, Марухін адмовіўся. Мала — натхніцца, перамагаючы боль і слабасць, трэба натхняць іншых.

— Калі я прайшоў, значыць, і вы пройдзеце!... — весела крычыць аператар вадзіцелям машын.

Перайшлі!

Наперадзе яшчэ шмат складанасцей, цяжкасцей, нечаканасцей. Але калі мужнасць і талент уступаюць у саюз, нараджаецца ўдача.

Удачы, табе, аператар Юрый Марухін!

...Так «Беларусьфільм» здымае новую мастацкую кінастужку «Магіла льва».

Ігар ШКЛЯРЭУСКІ.

? *Міхаліч ЛІМА*

СВЯТЛО ЯЕ СЭРЦА

На дзвярах аднаго з домаў на Фабрычным завалку ў Міхалічых прыбіта шыльда. На ёй можна прачытаць, што тут знаходзіцца бібліятэка, якая працуе на грамадскіх пачатках, укажана, што яна працуе ўсе дні тыдня, акрамя панядзелка.

Заходзім. Ветліва і гасцінна нас сустракае немаладая жанчына — пенсіянерка Марыя Фёдаруна Старавітава. Яна і гаспадыня, і бібліятэкар.

Доўгі час працавала яна заатэхнікам. А як выйшла на пенсію, зайшла аднойчы ў гарпасялковую бібліятэку. Расказала, што ў яе шмат кніг, што яна хацела б аддаць іх у карыстанне жыхароў пасёлка, стварыць бібліятэку на грамадскіх пачатках. У бібліятэцы Марыю Фёдаруна падтрымалі. Пача-

лі зносіць свае кнігі і суседзі. Шмат кніг прынеслі маладыя рабочы камсамольцы Мар'ян Жураўскі, работніца пяхарні Ніна Куляшова і многія іншыя. Чытач Леанід Філіпчык памог зрабіць стэлажы. Суседні лесазавод забяспечыў дровамі.

Цяпер у бібліятэцы, у якой на грамадскіх пачатках стала працаваць Марыя Фёдаруна, налічваецца каля двух тысяч тамоў, яе наведваюць больш трохсот чытачоў.

— З людзьмі і мне веселей, забываеш пра свае немалыя гады, — хараша ўсміхаецца, раскажваючы, Марыя Фёдаруна. — А як бачыш, што і чалавек зацікавіўся літаратурай, пачаў гарнуцца да кніг, дык і зусім добра

на душы. Анастасію Міхнюк доўга я «выхоўвала». І сама ёй чытала кнігі, бывала, цэлыя вечары праседжвала... Потым і яна ўзялася чытаць. З тоненькіх кніг пачынала спачатку, а цяпер ужо і за класіку ўзялася. І з Любай Крывулец гэтаксама было... А хлапчук — шасцікласнік, Вася Шэўчык, дык быў і ад школы адбіўся, і ад бацькоўскіх рук. Ну, я раз яго паклікала да сябе, другі... Кажу, памежы, во, мне кніжкі расставіць, памежы абслужыць чытачоў. І стаў памегаць ён, стаў чытаць многа. І па вучобе падцягнуўся...

Я слухаў Марыю Фёдаруна і мне здавалася, што не толькі тыя кнігі, якія яна любіць, але і само яе сэрца выпраменьвала дзівоснае святло.

В. КЛЕШЧАНКА.

Лужыцкі раён.

ЧИТАЧАМ «Малодосці», відаць, цяжка было б уявіць сабе часопіс без фотарэпартажаў. Валянецца Ждановіча, настолькі яны там арганічныя.

Чорна-белыя яго здымкі прыцягваюць цеплынёй, назіральнасцю, увагаю да чалавека. Многія з іх успрымаюцца як завершаныя мастацкія творы. Прыгадаем хаця б партрэт народнай ткачыхі з Палесся Вольгі Лукашэвіч. Сціпла ўсміхаецца маладзіца. Але дзесяці ў глыбіні прыжмуреных задуменных вачэй адчуваецца затоены на імгненне, гарэзлівы агеньчык. Ад усяго яе вобліка вее цеплынёй, сардэчнасцю.

Партрэт добра вырашаны кампазіцыйна. Ён пабудаваны на кантрастах буйна ўзятага прыздзяга плану і размытых прыглушаных ліній дамоў, якія сыходзяцца ў цэнтры ў перспектыве. Фатаграф тут выкарыстоўвае здымачны прыём так звананага «эфекту прысутнасці». Але робіць гэта намікам, звяртаючы ўвагу больш на раскрыццё характару жанчыны, чым на сам прыём.

Адметная якасць мастацкага светаўспрымання В. Ждановіча найбольш поўна і ярка выяўляецца ад-

наогул сумнявацца ў магчымасці існавання каляровай фатаграфіі як мастацтва. Становішча не ратавала і шырокае прымяненне колеру ў часопіснай і кніжнай ілюстрацыі. Імпазантны каляровы «натуралізм» радаваў вока непатрабавальных людзей, але ніяк не мог задаволіць патрэб каляровага фотамастацтва.

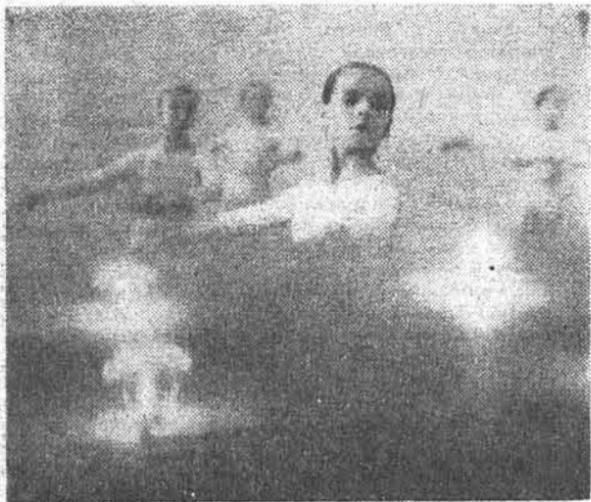
Крызіс натуралістычнай формы асабліва выявіўся, калі чырвань у звычайнай рэпартажнай фатаграфіі палала, як агонь, на ядавіта-зялёнай траве, а сіня неба становілася катастрофічна яркай, «пырскала» з-пад лаку і глянца паштовак, вокладак і разваротаў ілюстраваных выданняў.

Яркае, складанае і шматбаковае жыццё не мясцілася ў вузкае поле халоднага аб'ектыва. Натуралістычны прынцып выключыў актыў-

Мал радзіма.

З ДЫМА Е Валянцін ЖДАНОВІЧ

Уроц танца.

нак, у каляровай фатаграфіі. Тут ён не толькі мастак са сваёй індывідуальнасцю, але і даследчык, які ідзе ў нагу з самымі сучаснымі здабыткамі фотамастацтва.

Да нядаўняга часу дыяпа-

нае ўмяшанне фатографа ў каляровы працэс. У выніку сам каляровы спектр ставаў перашкодай на шляху мастака. Здавалася б, істотная перавага перад чорна-белай фатаграфіяй заставалася ўсё ж уяўнай. Мастацкія задачы, якія лёгка вырашала фатаграфія чорна-белая, для каляровай былі не па сіле.

Лёд рушыў у апошнія дзесяцігоддзе. Мастацкая каляровая фатаграфія ва ўсім свеце ўпэўнена знаходзіць новыя, больш свабодныя выяўленчыя сродкі. Асвойваючы і выкарыстоўваючы на аснове чорна-белай фатаграфіі манеру каляровай ізагеліі, саларызацыі, барэльфу, таніраваных негатываў, вываратак і г. д., фотамастак здолеў падпарадкаваць сабе колер і, што галоўнае, не ідэнтычна капіраваць рэальнасць.

Шырокія магчымасці ў свабодным выкарыстанні колеру адкрывае перад фотамастаком нядаўна распрацаваная швейцарскім інжынерам Эрнэстам Герэтам каляровая тэхніка таніраваных кантратываў з чорна-белага негатыва, што разам з выкарыстаннем занальных

фільтраў і эфекту Сабацье дае проста неабмежаваныя магчымасці каляровага выяўлення.

Упершыню з якасна новымі каляровымі здымкамі В. Ждановіч выступіў зусім нядаўна, на персанальнай выстаўцы ў 1968 г. Тады звярнула на сябе ўвагу яго югаслаўская серыя. Сярод лепшых здымкаў гэтай серыі — «Лагуна», вельмі меладыйная па агульным гучанні. Гарачыя, барвова-жоўтыя, залатыстыя блікі над кілем самотнай лодкі — нібы «флямскі агонь» у даўняй беларускай разьбе, нібы гарачыя водбліскі святла на медных арганых трубах.

На беларускай выстаўцы АДН (люты — сакавік 1971) В. Ждановіч выставіў 11 каляровых прац. З іх найбольш цікавыя і па-мастацку завершаныя, на мой погляд, — «Няміга» і «Інтэрлюдый». Апошняя з іх — на дзіва тонкая, бездакорная, згарманізаваная па колеры. Назва даволі дакладная для такой, здавалася б, агульнай рэчы.

У «Нямізе» В. Ждановіч не дае ні копій, ні сімвалу гэтай часткі горада. Ён выяўляе нюансы асабістага мастакоўскага ўспрымання даўніны шляхам асацыяцый. Фатаграфія вызначаецца дасканалым тэхнічным майстэрствам і завершанасцю формы. Асноўныя колеры — сіне-фіялетава і жоўта-карычневы (разбіты зярністым растром) — выдатна збалансаваны на плоскасці. Тонкія барвовыя блікі ў цэнтральнай частцы гучаць ледзь чутным акордам вя-

чэрняга сонца і ствараюць, акрамя прыемнага для вока ўражання, адпаведны настрой.

Прыемнае ўражанне пакідае каляровы партрэт «Нарачанка». Фантазія мастака малюе нам маладую дзяўчыну на ўскрайку прыбою хвалістага ярка-сіняга жыта.

Мора — жыта, хвалі — жыта... На фатаграфіі гэтая метафара нібы матэрыялізуецца ў колеры. Сіняе жыта — возера разам з прыглушанымі цёмна-барвовымі ценямі на абліччы дзяўчыны выклікаюць нечаканае і свежае пачуццё.

Іначай створаны «Партрэт гуцула» (серыя «Карпаты»). Вобраз старога, рэзка адарваны ад фону, даецца абагульненым цёмна-сінім сілуетам.

У карпацкай серыі, як увогне ва ўсіх працах В. Ждановіча, адчуваецца захапленне чыстымі колерамі, імкненне знайсці іх гармонію з усёй плоскасцю ліста, жаданне максімальна выявіць сваё ўласнае ўспрыняццё колеру.

Вядома, гэтыя добрыя якасці ніяк не павінны хаваць ад нас галоўнага, што павінна быць у кожнага мастака: яснасці і глыбіні ідэй творчасці. І калі б мы разглядалі тое, што ўжо зроблена фотамастаком, як канчатковы вынік, то мусілі б канстатаваць некаторую безадраснасць, напрыклад, яго карпацкай серыі.

Упэўнена адзначаючы, што Валянцін Ждановіч гаворыць сваё слова ў беларускай каляровай фатаграфіі, мы шчыра жадаем яму стварэння новых работ, цікавых і надзежных па змесце.

Зянон ПАЗНЯК.

Югаславія. Вулей.

АПОШНЯЯ навуковай камандзіроўка ў Вільнюс была непрацяглай, але даволі плёнай. У рукапісных аддзелах Цэнтральнай бібліятэкі АН Літоўскай ССР і навуковай бібліятэкі Вільнюскага ўніверсітэта пашанцавала знайсці некалькі невядомых раней твораў беларускай літаратуры XVIII стагоддзя. А літаратурных матэрыялаў гэтай пары, як вядома, няма. Найбольш цікавы ў знойдзеным дзевяцінах сатыры аб руска-прускай сямігадовай вайне. Назвы сатыр: «Указ гарачы палкам Расійскім з Прус да Масквы вараваючыме, праз кур'ера ўсёй арміі аб'яўляем» і «Праект вялікастрашнаму войску Расійскаму напроціў прыздобнаму каралю Прусекаму, праз сем лет на вайне будучаю прама часна напісана ліста». Невядомы нам аўтар з'едліва, часта непрыстойнымі словамі, вясмэйвае царскі двор. Не менш цікавы і два вершаваныя тэксты, якія, мабыць, служылі прыпеўкамі ў час танцаў — «Тэкет скочны» і «Тэкет втуры той жа кампазітуры». Вылучылі яны ў рукапісным зборніку «Опера...», складеным дзесяці ў пачатку XVIII стагоддзя (у зборніку ёсць польскі твор «Ярмарка ў Наваградку над час бытнасці Аўгуста II...1706 г.»). Вось пачатак «Тэкету скочнага». (X «Тэксце» 48 радкоў):

Дзевянька цяганька ўздыхае,
Шчо сабе дружонька не мае.
Красы з лічанька спалі,
Чорна очи запалі...

Да апошняга часу імяны выкладчыкаў Забэльскай гімназіі (Полацк) і Каэтана Марашэўскага і Міхаіла Ціцёрскага былі вядомыя толькі па двух беларускіх драматычных творах — «Камедыі» і паследаванні-перапрацоўцы п'есы Мальера «Лекар на прымусу». У фондах Цэнтральнай бібліятэкі АН Літоўскай ССР знайшліся некалькі іх польскіх твораў. Сярод іх — датаваныя 1787—1792 гг. трагедыі «Свабода ў няволі», «Фемі-стокл», «Крэз», камедыі «Пышна-гольскі», «Шлюб, перакулены ўверх нагамі штукамі арлекіна», аперэта «Апалон-заканадаўца» (падзеі адбываюцца на Парнасе, куды перабраецца селянін), змястоўная арацыя «Пчоль». Усе яны сведчаць, што Марашэўскі і Ціцёрскі былі людзьмі, прагрэсіўнымі для свайго часу, ярка выяўжанымі прадстаўнікамі класіцызму на Беларусі.

Са шкадаваннем глядзеў я на горныя нотныя рукапісы, звестыя ў 1864 г. у Вільню з усёй Беларусі. Ціцёрскі захоўваўца ў неапісаным фондзе Віленскага ўніверсітэта. Тут ёсць творы, напісаныя ў Полацку і Слоніме, Віцебску і Гродне — нотныя тэксты такіх кампазітараў Беларусі XVIII стагоддзя, як Эўзэбіюс Міхалевіч (Полацк), Дэльфін Мікалаеўскі і Франц Праніціц (Слоніч), Міхал Кавалеўскі і Юзаф Казлоўскі (Забэльская гімназія). Усё гэта чакае рукі беларускіх музыказнаўцаў, якім тут хопіць работы на цэлыя гады.

Аднак і палітычныя сатыры, і любовныя вершы, і польскія творы Марашэўскага і Ціцёрскага, і іншыя тэксты XVIII стагоддзя, патрабуюць спецыяльнага аналізу, які будзе зроблены ў іншым месцы. Тут жа хочацца расказаць аб некаторых выпадковых знаходках, якія стаяць некалькі збоку ад асноўнага накірунку маіх пошукаў. Можна гэтыя знаходкі прыдадзца іншым даследчыкам, наведуючы іх на нейкі новы след.

ХТО ЁН, УЛАДАЛЬНІК СШЫТКА!

Часам карысна пагартваць вопісы фондаў, якія, на першы погляд, да Беларусі ніякага дачынення не маюць. Здавалася б, што можа быць цікавага ў паперах даваеннага, буржуазнага Каўнаскага ўніверсітэта? Абыякава гартваю апісанні розных дзелавых спраў, лентыйных раскладаў. І раптам — па-літоўску: «Рукапісны зборнік вершаў Чарота»...

Са сховішча прыносяць тоўсты шытак у руковай вокладцы. Тры першыя старонкі парваны. Далей

«ІСТОТА МАЯ ПЕРАПОЎНЕНА ЎРАЖАННЯМІ»...

Вялікай падзеяй у тэатральным жыцці Беларусі былі прыезды ў наш край вядомага рускага акцёра Паўла Мікалаевіча Арленева. Упершыню Арленев прыехаў у Беларусь у 1889 годзе, калі яму было ўсяго дваццаць гадоў. На другую палову сезона адправіліся ў Баб-

ідуць вершы, перапісанія чарнілам і распісьмістым хімічным алоўкам: Ал. Салагуб — «У дэфензіве», А. Гурло — «Н. Каліноўскі», Ясакар — «Змаганне», Я. Купала — «Моладзі», рэвалюцыйныя песні ў беларускім перакладзе — «Варшавянка», «Змучаны цяжкай нядоляй», «Смелымі крокамі ўночы», на рускай мове — «Молодая гвардия». «Вперед, заре навстречу». А вось і творы Чарота — паэма «Босыя на вогнішчы», вершы «Дымам і пакарам», «Беларусы». Словы «Міхась Чарот» выведзены буйным літарамі, і таму архівец, існае, відаць, апісваючы рукапіс, прыняў яго за зборнік аднаго Чарота.

А далей... далей невядомы нам ула-

дзянера, здольнага пачынаючага літаратара. А можа і ён сам дзесяці жыць, не здагадваючыся, што яго шчытан нейкім чынам трапіў у бібліятэку Каўнаскага ўніверсітэта і захаваўся да нашых дзён?

І яшчэ адно. Унікальны дэнінкі 20-х гадоў варты надрукавання. Гэта было б каштоўным палаўненнем нештатнай на помнікі беларускай мемуарнай літаратуры.

РУКАПІСНАЯ МАНАГРАФІЯ

ПРА МІР

«У 30-х гадах на пошце ў Міры служыў спільым чыноўнікам Аляксандр Снежка. Ён быў зацэпым краязнаўцам, збіраў матэрыялы пра Мір і яго

Мяркую, што зварот да рукапіснай манаграфіі Аляксандра Снежкі будзе карысны як для гісторыкаў, асабліва гісторыкаў культуры, так і эканамістаў (ёсць статыстычныя звесткі), географам, краязнаўцаў. Паведамляю для іх шыфр рукапісу: фонд 9, адзінка захавання 3032.

БЕЛАРУСКА-ПОЛЬСКАЯ ПЕСА З. НАГРОДСКАГА

Упершыню прозвішча Зыгмунта Нагродскага я сустрэў у архіўнай справе аб будове ў Вільні помніка Адаму Міцкевічу. Са справы было відаць, што ў 1898 годзе, калі адзначалася стагоддзе з дня нараджэння паэта, Нагродскі быў ініцыятарам і старшынёй нелегальнага юбілейнага камітэта, актыўным членам якога быў і Францішак Багушэвіч.

Далей у «Лістах календара» Максіма Танка я прачытаў запіс ад 27 сакавіка 1937 г. пра смерць Нагродскага: «Памёр надзвычай цікавы чалавек, — гаворыцца ў мемуарах, — адзін з апошніх прадстаўнікоў таго пакалення, пра якое мы сёння ведаем толькі з літаратуры». З. Нагродскі раскаваў М. Танку і Е. Пуграманту аб сваёй дружбе з Багушэвічам, вершы якога ён часта, апрапушыўшы ў мужыцкую сярмягу, дэкламаваў на вечарынках. У Нагродскага былі цікавыя здымкі Багушэвіча, рукапісы нікому невядомых твораў паэта.

Зацікавіўшыся Нагродскім, я параў перапісаць вільнюскую беларускую прэсу за 1937 год. Не можа быць, каб не адгукнуўся на яго смерць жалобным некролагам! І ў другім нумары «Калосся» знайшла невядомая пачатка. У ёй паведамлялася, што Нагродскі памёр 25 сакавіка 1937 г. Усё жыццё ён цікавіўся беларускай паэзіяй і сам пісаў беларускія вершы. У архіве Вільнянскага беларускага музея, паведамляла «Калоссе», захоўваліся два ягоныя вершы. Першы з іх напісаны ў 1901 годзе ў пецярбургскай турме і адрасаваны жонцы (аўтар абяцае вярнуцца і абдумаць «заплату» мучыцелам). Другі верш прысвечаны памяці Сыракомлі.

У «Калоссі» гаварылася таксама аб тым, што Нагродскі, «захапіўшыся «Дудкай» Багушэвіча, пазнаёміўся з ім і здружыўся. Працуючы ў сельскагаспадарчым кааператыве на Татарскай вуліцы, Нагродскі надаваў сваім кліентаў-сялян кніжкамі Багушэвіча, чытаў іх на вечарынках рамяснікаў. Потым за ўласны грошы арганізаваў другое выданне твораў свайго друга.

І вось у рукапісным адзеле вільнюскай акадэмічнай бібліятэкі, у фондзе Ромераў, знайшоўся драматычны твор З. Нагродскага «На каляды». Песа мае падагалолак «Народны абразок з ваколіц Зулова з 1876 года».

У прадмове да абразка, напісанай Аленай Ромер, сказана, што твор узнік у асяродку, дзе сяляне гавораць «па-тутэйшаму», па-беларуску, а вышэйшыя слаі — па-польску. Таму і песа атрымалася дзюжмоўная. Па-беларуску пададзены ў ёй сялянскія дыялогі, народныя песні. Мелодыі песень і музыку танцаў, якія «захаваўся ў памяці аўтара абразка», запісала Браніслава Гаўронская.

А. Ромер прыводзіць таксама біяграфічныя звесткі пра Нагродскага. Ён нарадзіўся ў 1866 г. у Зулове на Свянцішчыне. У 15 год паехаў у Пецярбург, дзе папыраў свету сярод саудат. На апошнія грошы купляў кнігі з бібліятэкі І. Агрызкі і А. Кіркора. Потым пераехаў у Вільню, засноўваў тут народныя бібліятэчкі, выдаваў кніжачкі, наладжваў прадстаўленні. «З пачатку гэта былі вершы, дыялогі на беларускай мове, калі п. Зыгмунт у ляснях і сярмязе нудова дэкламаваў вершы Багушэвіча». У 1900 г. Нагродскі быў сасланы ў Пскоў. Памёр у страшэннай матэрыяльнай цясачы.

«Абразку напярэднічае ўступнае слова самога Нагродскага. Ён раскавае аб працэсе аналячвання беларускага сялянства на Вільняшчыне ў

другой палове XIX ст. Тады сяляне яшчэ не разумелі, што «гэтая так званая «простая мова з'яўляецца адной з славянскіх моў, такая ж добрая, як і кожная іншая — аб чым ім першы сказаў народны паэт, які пісаў на беларускай мове, палыміяны... патрыёт Францішак Багушэвіч». Аўтар несімістычна апісвае гэты працэс: «Так тапілася і, як тады ўжо здавалася, утанілася старая, цікавая і арыгінальная культура беларускага народа ў маіх родных мясцінах, а часткова і ва ўсім краі».

Падзеі п'есы «На каляды», паводле аўтарскай рэмаркі, адбываюцца ў вёсцы Валюці ў ваколіцах Зулова (Свянціцкі павет) зімой 1876—1877 гг. У прастай сялянскай хаце збіраюцца хлопцы — Юзік, Эдвардкі, Матэўка, дзяўчаты — Стэфка, Забелка, Лявоня, Пятруся. Іх вельмі прымаюць гаспадар і гаспадыня. Яны просяць моладзь заспяваць песні. Гучаць «Цераз рэчаньку, цераз быструю», «У лесе каліна», «Каб я, малада, зязюлькай была», «Гэй, там у бору, сапта гарала», «Валела галоўка сем нядзель» і іншыя. У хату (даецца падрабязнае апісанне хаты) заходзяць з калядой каларытна адзетыя (дзе падрабязнае апісанне вопраткі) «журавельнікі». Пачынаецца саборніцтва ў народных тапцах і гульнях («Мяцельца», «Лявоніха», «Падусачка»). «Журавельнікі» прамаўляюць да ўсіх сакавітай беларускай мовай. Праўда, часам гучаць і «не панія» (польскія) песні, але ў цэлым і песа набувае на беларускім фальклорна-этнографічным матэрыяле. Сказнаго дзеянні ў «абразку» няма. І усё ж песні, танцы і дыялогі скампанаваны так умела, што пры добрай пастаўцы п'есы на сцэне магло б атрымацца захваляючае народнае відовішча.

Магло б... На жаль, ва ўмовах буржуазнай Польшчы песа Нагродскага не ўбачыла сцэны, не займала чытача. Недаючы нейкі дапамагі старою і збіднеламу аўтару, Алена Ромер пры падрыхтоўцы «абразка» да выданняй найшла на хітрасць. Яна напісала, што песа ўзнікла ў «атмасферы» таго самага Зулова, у якім нарадзіўся Юзаф Пільсудскі, што ў творы ёсць «паветра», якім дыхаў будучы маршалак, Але гэта яшчэ больш насцярожыла пільсудчыкаў ад цензуры: атмасфера ж п'есы аказалася беларускай! А хіба мог Пільсудскі «дыхаць» беларускім «паветрам»?

І песа Нагродскага была пахавана ў архіве.

МІНСКІ ЗБОРНИК ЗАБЫТАГА Аўтара

Урэшце хочацца сказаць некалькі слоў пра рукапісны зборнік вершаў С. Шаблочэнкі (псеўданім невядомага нам Сяргея Аляксандравіча Малевіча). Складзены ён у 1896 годзе ў Мінску і называецца «На чужбыне». Аўтар зборніка хутчэй за ўсё украінец (эпіграфам бяруцца радкі з шаўчэнкаўскай вершаў). Але пісаў ён на рускай мове (у вопісах фонда 29 ч. мусыці ўказана, што на Украінскай).

Таматыка зборніка «На чужбыне» даволі разнастайная. Тут і інтымная лірыка (Ноччу», «Восенню»), і апісанні беларускіх краінаў («Насці»), і філасофскі роздум аб сэнсе жыцця (урывак «Сустрэча Навага года»). Ёсць у зборніку наследаванне Міцкевічу («Магілы гарэма»). Але найбольш цікавая для нас падборка «З беларускіх матываў». Вось пачатак адной з беларускіх народных песень, апрацаваных С. Шаблочэнкам:

Тяжко, грустно жыть молодке
На чужой стороне,
Тяжко, грустно жить в неволе
У лихого мужа...

Адным словам, у канцы мінулага стагоддзя жыў у Мінску цікавы паэт, хутчэй за ўсё украінец па паходжанні. Мінск для яго быў «чужбынай», але гэта не перашкодзіла яму запісваць беларускія народныя песні, захаваць беларускія краіны і працавітаю беларускіх сялян.

СЯРОД ВІЛЕНСКИХ РУКАПІСАЎ

Адам МАЛЬДЗІС

далейнік шчыткі, чалавек (калі меркаваць па падборы тэкстаў) рэвалюцыйна настроены, пад уражаннем перапісанага і сам спрабуе пісаць вершы. 27 верасня 1928 ці 1929 года ён закатаваў:

Колькі разоў я пісаць пачынаў
Цябе, дарагая заметка натхнення,
Але, пачаўшы, я хутка кідаў,
Бо не хапала цяплення.
Цяпер я на нова пісаць пачынаю,
Бо чую прыліў сілы волі,
І гэты пачатак рашуча вітаю —
Ня кідаць пісаць больш ніколі!
Шчаслівы ты ці нешчаслівы —
Будзі сьмяю сваёй зямлі,
Над беларускай роднай нівай
Нягасны светач распалілі!

А яшчэ далей ідзе беларускі дэнінкі ўладальніка. Вось першыя запісы: «6. X. Субота. А палове сёмай бачыўся з Таварышам. Вызваў ён мяне дзеля заўтрашняга дня. Гутарылі доўгі час, спадырочы каля агароду. Заўтра ўбачымся». «8. X. Панядзелак. Найдзі на лекцыі, бо парваўся бацнанак... Дзень воеўскі мхурны, ідзе дождж. Нявесела на душы.

Эх, воеўскі, воеўскі, колны суму
Прыносіш ты ў маю душу,
Пад завыванне ветра й шуму
Я часта горка галашу.

Паступова перад намі паўстае прываблівы воблік аўтара запісаў. Жыве ён у буржуазнай Вільні (упамінаецца Востра Брама), вучыцца ў беларускай гімназіі (назваюцца выкладчыкі — Віслаўх, Ральцэвіч), удзельнічае ў нелегальнай рабоце (чытае рабочым шкільную гуты творы беларускіх савецкіх пісьменнікаў), падтрымлівае сувязь з паэтам-рэвалюцыянерамі (мае ліст ад Алеся Салагуба, сустрэкаўся з Валянцінам Таўлаем).

Ва ўмовах, калі за ножным прокам сачылі і шпікі, калі не было чым плаціць за вучобу, хлопцу жылося нялёгка. У 1929 годзе адбылася бурная размова з дырэктарам гімназіі Астроўскім (аўтар дэнінкі не шкадуе на яго «цёплых» слоў) — і прыйшлося пакідаць калюці. Цягнуком юнак дабраецца да Сморгоні, а адтуль на сялянскай фурманцы — у родную вёску. Пачынаецца нялёгкае жыццё падпольшчыка, агітацыйная работа сярод сялян. І раптам, пасля прыходу «таварыша Аляксандра», усё абрываецца. Ці не арышт?

Каму ж належаў гэты рукапісны зборнік? Чыёй рукою зроблены гэтыя вельмі шчырыя і мужныя запісы? Ведаем мы пра яго вельмі нямнога. Звалі яго Уладзімірам (ёсць зварот сябра: «Браток Валодзька»). У 1929 годзе быў выключаны з Вільнянскай беларускай гімназіі. Бацькі яго жылі дзесяці каля Вішнева (аўтар ходзіць туды з вясковымі хлопцамі). І — усё.

Можа чытачы «Ліма» дапамогуць усталяваць прозвішча юнака-рэвалю-

ваколіцы. У 1937 годзе ён выдаў у Лідзе брашуру «Фарны наспёл у Міры», надрукаваў некалькі краязнаўчых артыкулаў у часопісе «Земля Лідзкая» (1937, №№ 1—5).

Аляксандр Снежка доўга працаваў пад манаграфіяй пра гістарычнае мінулае Міра і славутага мірскага замка. У 1936 годзе свой рукапіс пад назвай «Мір. Манаграфія колішняй сталіцы Мірскага графства і ваколіц» ён здаў адно з вільнянскіх выдавецтваў. Але па невядомых прычынах манаграфія была забракавана і з цягам часу трапіла ў рукапісны аддзел Цэнтральнай бібліятэкі АН Літоўскай ССР.

У рукапісе прасочана гісторыя Міра на працягу амаль сямі стагоддзяў. Першае ўпаміненне аб ім дагучаца 1394 годам. У 1434—1490 гадах Мір належаў Гедыголдавічам, у 1490—1568 — Лінічам. Адзін з Лінічаў у 1508 г. пачаў тут будаўніцтва замка, каб абараніцца ад нападаў пад начальам Глінскага. Для будаўніцтва былі ўведзены дзве цагельні, а вапну прывозілі са Сверхня. Потым панамі на Міры сталі Радзівілы. Яны прымалі тут Пятра I, асадылі цяганю на чале з цыганскім караём Марцінкевічам. У XIX ст. замак трапіў у рукі князя Вігенштэйна, які пасля Кутузава стаў галоўнакамандуючым рускай арміяй. Урэшце ў 1898 годзе, рашыўшы, што назва іх роду паходзіць ад горада Мір, замак і яго наваколлі за 700 тысяч рублёў набылі Святаполк-Мірскія.

А. Снежка прыгадвае, што Мір знайшоў багатае адлюстраванне ў мастацкай літаратуры. Мірскі замак апісаны ў эпапеі Адама Міцкевіча «Пан Тадэвуш» — гэта замак Гарэшкаў. Мясцовая легенда легла ў аснову гутаркі Ул. Сыракомлі «Пра закліяты скарбец». Славуты мірскі зван, гулі якога былі чутны аж да Нясвіжы, апісаны ў «Дэнінках Івстары» І. Ходзькі. Урэшце ўжо ў XX стагоддзі пра мірскія кірмашы раскаваў у паэме «Мая зямля» (Вільня, 1923) ураджэнец гэтых мясцін вядомы фатограф і польскі паэт Ян Булгак. Гісторык культуры знойдзе ў манаграфіі Снежкі шмат цікавага матэрыялу пра філосафа Саламона Маймона, які вучыўся ў Міры, і Фларыяна Бохвіца, які тут нарадзіўся. Многія створкі прысвечаны прабыванню ў Міры Ул. Сыракомлі. Аўтар прыгадвае, што калі мірскага касцёла пахаваны бацька славутага падарожніка Ігнаці Дамейкі Гіпаліт Дамейка, што ў тым жа касцёле захоўваліся коці маманта, выкапаныя ў час будовы, што мірскі ешыбот быў у свой час славуты ва ўсім свеце.

акцёр пазней пісаў, што менавіта ў Віцебску яму ўпершыню па-сапраўднаму ўдалася гэта роля. «У Віцебску я знайшоў склад цудоўны і адрэз, адчуў палёгку, — пісаў аб гэтых днях Арленей. — Мною авалодала нецярплівае жаданне прыняцца за работу зноў... Мы старанна пачалі працаваць на чамі і аддавалі кожную мінуту калектыўнай творчасці».

Арленей з такім захопленнем сустраці вядзьяне, што ён змяніў сваё рашэнне пакінуць трупы Вітарскага і разам з ёй адправіўся ў Полацк, дзе зноў цудоўна іграў у «Прывідах». «Гэты маленькі гарадок на ўсё жыццё застаецца ў мяёй памяці, — пісаў праз многа гадоў Арленей. — У дарозе, пад'язджаючы да Полацка, і цэ-

руйск, — пісаў пазней артыст, — іграў маленькі, але вельмі тэатральны. Тут было многа вайскоўцаў з сем'ямі, якія амаль заўсёды наведвалі наш драўляны, нязграбны тэатр».

Наступны сезон Арленей правёў у Мінску. Тады якраз толькі што быў узведзены будынак гарадскога тэатра па праекце архітэктара К. Вядзенскага. Дэбютаваў акцёр на мінскай сцэне ў вадзвілі «Адгукнулася сэрцайка». «Вадзвілі прайшоў вельмі жыва, публіка... многа смяялася і апладзіравала», пісаў на наступны дзень «Мінскі лісток».

Міжчана ўбачылі Арленева ў ролі Белагуба ў «Даходным месцы», караля французскага ў «Каралі Ліры», Буланова ў «Лесе», князя Шастунова

ў «Чадзе жыцця». Мясцовая прэса многа пісала пра малавядомага дэбютанта, справядліва прадказваючы яму вялікую будучыню.

У красавіку 1892 года пачаліся выступленні Арленева ў Гродне. Акцёр быў заняты ў спектаклях «У няроўным б'і», «Другая маладоўца», «Пакутнікі каханія», у вадзвілі «Школьная пара». Трэба адзначыць, што і тут прэса высока ацаніла маладога артыста.

У 1901 годзе Арленей гастраляваў у Віцебску. Гледаны ўбачылі яго ў ролі цара Фёдара ў драме А. Талстога «Цар Фёдар Іванавіч». Праз два гады Павел Мікалаевіч зноў прыехаў у Віцебск і сыграў Освальда ў п'есе Ібсена «Прывіды». У сваіх мемуарах

лы дзень перад спектаклем я адчуваў у сабе нейкую вытанчаную чульлівасць, уся істота мая была перапоўнена новымі ўражаннямі, і мяне ахоплівалі то бессвядомае веселасць, то да слёз смутак. Іграючы на сцэне... я адчуваў тое захопленне, якое жыўчы і натхняе мастака, дорацы яму пазнанне пацупца сапраўднай прыгажосці».

У 1912 годзе амаль два тыдні Арленей гастраляваў у Магілёве. А яшчэ праз гады бываў у Гомелі і зноў у Віцебску.

А. ПАДЛІСКИ.

Адась АБАБАК

РЫФМЫ-ЗАБАВЫ

З ІЗКІ «ПЕРАПЛЮНЕМ
ФОКУСНІКАУ»

РАЗМОВА У АДНЫМ ЗАМЕЖНЫМ РЭСТАРАНЕ

— Скажы ты мне, афіцыянт,
Які ў вас каэфіцыент
Калорый мае правіант,
Што з'еў я зараз як кліент!
Мне трэба ехаць на цэмент,
Што прадае негацыянт,
Дык добра б знаць каэфіцыент,
Бо шлях даўгі ў Сен-Себасц'ян.
І адказаў афіцыянт:
— Ты не кліент, а пацыент,
Калі б я быў паліцыянт,
Ты б не паехаў на цэмент!

КУЛІНАРНА-МУЗЫЧНАЯ ЗАЛЕЖНАСЦЬ

ПАРАДЫ ДЛЯ МУЗЫКАЎ

Пад'еўшы кашы картаплянай,
Прыемна граць на фартэп'яна,
А насадзіўшыся каўбас,
Прыемней стаць за кантрабас!

Схаваўшы скарку за губой,
Прыемна ў губы ўзяць габой,
Але калі ўжо з'еў філей ты —
То лепш прыгубіцца да флейты.

Калі ты дробную еў рыбку,
То вельмі добра ўцяць у скрыпку.
Калі ж аддаў пашану карпу —
То лепш, вядома, стаць за арфу.

Умяўшы мяса кавал добры,
Прыемна вельмі граць на домры,
Калі ж ты груцы ўлёр саган —
То лепш загрузаць у орган!

КАРАЦЕЛНІ-КАЛАМБУРЫ

Мяне выправіла Дар'я —
Вам пітво прынес у дар я:
Каб быў тонус ваш высокі —
Піце, дзетачкі, вы сокі,
А дзядам каля парогу
Я налью віна па рогу!

Неяк раз са дна ракі
Падняліся ў неба ракі.
Вечер здэс андранкі —
І памерзлі небаракі.

Пакуль бог папу на расу
Сыпаў божую расу,
Чорт у храме выграб касу,
Каб купіць сабе касу.

Барсукі у глыб нары,
Баючыся кары,
Нацягалі шмат кары
І зрабілі нары.

МАЛАДЫЯ заўсёды
такі спачатку зро-
біць, а потым ужо ду-
маюць. Вось і я, Аляксан-
дэр, а цяпер шукаю кватэ-
ру.

...Іду па вуліцы ўскраі-
най горада і пытаюся ў
страшых: ці ведаюць
яны, хто тут здар кватэ-
ру. На жаль, не ведаюць.

Гавяду — ля плоту на
лавачцы сядзіць старэнь-
кая і парываецца са мною
загаварыць.

— Добры дзень, — ка-
жу. — У вас, часам, не
здаецца кватэра?

— Што ты сказаў?
А-а! Кватэра! Чаму ж не.
Людзі жывуць — людзі
здаюць. А колькі вас?

— Двоє. Я і жонка.

— Хм... Таіх мы не
бярэм. Мы толькі дзевак
прымаем на кватэру.

— Бывайце, бабуля.

— Э-э, пачакай, хло-
пец! А ты ў тым мураван-
ным доме быў? Ага, вунь

Анатоль ДЗІК

У тым трохпавярховым?

— Не, не быў.
— Дык чаго ж ты
стаіш? Ідзі хутчэй.

— А-а... там здаюць?
— Гэтаі дом, ды каб
не здавалі! У нас во хата
касабокая, а і то восем
дзевак трымаем!

Абнадзесны, я абабег
некалькі кватэр у мураван-
ным доме, але кватэранты
нікому не спатрэбіліся.

Праз нейкі час бачу —
стаіць дзед ля весніц.
Падыходжу бліжэй, дзед
і пытаецца:

— У цябе запалі
ёсць? Дай прыкурыць, а
то мой педанурак нейта
патух.

Даво яму, прыкурыць і
не вытрымаваю — пы-
таюся паконт кватэры.

— У такім горадзе ды
кватэры не знайсці! Ці не
ведаю я, пытаецца? Не,
браток, не ведаю. Але ж
ты хадзі, пытайся. Язык і
да Кіева дайдзе.

— Міне, дзед, кватэра
патрэба, а не Кіеў.

— Яно, канечне, але ж
язык і да Кіева...

Ветарэта. Я стаміўся,
нібыта дзве змены зараз
адрабіў. Кватэры не зна-
ходзілася. Але не хацела-
ся вяртацца да жонкі з
пустымі рукамі. Урэшце,
паткнуўся на асабічой з
мезаніям. У гародчыку

ля яго івалася жанчына.
Я падшыоў, павітаўся.

— Кватэру шукаеце?

— А вы адзін?

— Я выраныў схітраваць
і сказаў, што адзін.

— Ты сёння адзін —
заўтра вас трое будзе.

— Даруйце, калі лас-
ка.

— А ты прыходзь праз
месяц, — раптам спаха-
нілася жанчына. — У нас
жывуць муж з жонкай, а
ён вайсковец.

— Ну дык і што?

— Вайскоўца могуць
раптам перавесці куды.
У іх жа ўсё па загадзе.
Я зарагатаў і... пра-
нуўся.

— Чаго ты рагочаш
сярод начы? — спытала
жонка. — Ірынку разбу-
дзі!

Ірынку нашай другі
годзік, і мы ўчора ўсплілі-
ся ў сваю — двухпанаў-
ную — кватэру.

— Здароў, суседае, з прыез-
дам!

— Дзякую.
— Як адпачывалася-загарала-
ся?

— Пачакай, амухаюся трохі з
дарогі, тады раскажу.

— Тады хоць анекдот які-не-
будзь скажы.

— Можа, пра піва?

— Пра піва я ведаю, ты свежы
давай!

— Хацеў — свежы анекдот! Не
да анекдотаў было, брат.

— А што таго?

— Дык я ж без пучёўні ездзіў,
— Даігуном?

— Ага, і такіх даігуноў сабра-
лася — процьма! Грошы ёсць, а
адпачыць неўга.

— Мог бы і дома адпачываць.
Азёр колькі, лесу таго...

— Яно так, але паўднёвага сон-
ца захацелася.

— Дык што — пад небам і
спаў?

— Давалася, браце. Нейта су-
так трое. А потым...

Браты Бароўкі

— На кабету з жылплошчай на-
трапіў?

— Як у вадзі глядзеў! Але не
тое, што ты думаеш. Слухай. Ся-
дзім мы гэта ля мора. Мора смея-
ца, і мы рагочам, розныя казі-

небыліцы адзін аднаму апавядаем.

Раптам бачым — ідзе да нас ка-
бета, ды такая прыгожая, каб ты
ведаў. Падшыла, павіталася і ка-
жа: «Мяне прыслала да вас, дара-
гія таварышы, дырэкцыя дома ад-
пачывку. Калі хто з вас захоча,
можа ўнесці ў касу дома адпачы-
нку грошы ў адпаведнасці з поштам
пучёўні і няхай сабе ў арганізава-
ным парадку адпачывае». Мы ас-
дуваліся, а калі апамяталіся —
хорам закрычалі: «Запішыце мя-
не!» Я аказаўся сорак пятым...

— І што, месца не хапіла?

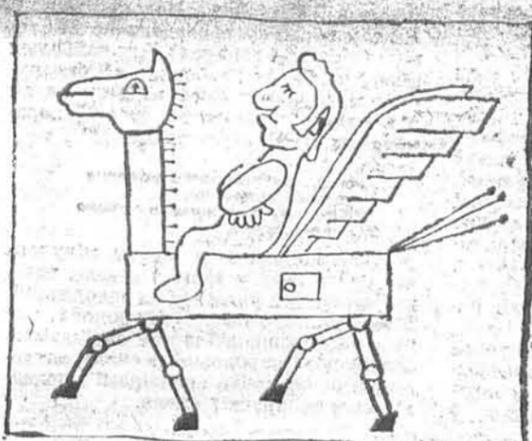
— Чаму ж! Хапіла. Усіх нас ка-
бета-прадстаўніца завяла ў дом ад-
пачывку, мы ўнеслі грошы і праз
некалькі хвілін дыхалі сабе ў цяль-
ку сваіх пакояў.

— Усе?

— Усе. Больш чым пяцьдзесят
чалавек.

— Ну, вось, а казаў, што све-
жага анекдота не ведаеш!

ПЕГАС ФАНТАСТА

Мал. А. ШАУЦОВА

Валянцін СТАЛЬМАХОУ

МУЖЧЫНЫ І ЖАНЧЫНЫ

УНІКАЛЬНАЕ ЗАВЯШЧАННЕ

Адзін дзівак, уступаючы ў шлюб, пакінуў на сваім сталі запіску:
«У маёй жаніцьбе прашу нікога не вінаваціць».

ДУШЭУНЫ ЧАЛАВЕК

— Ты, Верачка, душэуны, сціплы чалавек...
— Дзякую, Вася. Толькі мне хочацца ўдакладніць адну дро-
бязь. Скажы, кватэра твайго сэрца трохпакаёвая ці двух?

ЗДЗЕН

— Чуў, што ты жэнішся? Віншую, браце, віншую.
— Прабач, але я думаў, што ты мой сябра. Навошта здзе-
куешся?

СМЕШНАЕ ПЫТАННЕ

— На поўдзень едзеш? А жонка ж дзе?
— Смешнае пытанне! Калі ты ідзеш у лазню, ты што — вяду з
сабой нясеш?

ТАНТОУНАСЦЬ

— Вы вельмі пастарэлі з таго часу, калі мы бачыліся апошні
раз.

— Ніна Іванаўна, я глыбока люблю вас і паважаю. І хіба я мог
дапусціць, каб за гэты час пастарэлі толькі вы?

Аляксандр ЛІХАЧ

МІМАХОДЗЬ

Меў нястомную энергію: заваліўшы
работу, ніколі не скардзіўся на стом-
ленасць.

Жартуючы, прызнаў дабіваюцца
толькі пісьменнікі-гумарысты.

Сваім існаваннем атзісты абавязаны
толькі богу.

У майстэрні па рамонце абутку тры-
вала падшывалі скаргі.

Каб атрымаць белы колер, трэба
змяшаць сем колераў вясёлкі. Каб
атрымаць чорны, дастаткова аднаго.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правалення Саюза пісателёў БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня
выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 АТ 07808.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесні-
ка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага са-
кратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04,
аддзела тэатра (кіно і музыкі) — 33-24-62, аддзела
выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай
эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі —
33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецт-
ва — 33-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісы рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛА-
ДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара),
Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОУ, А. С. ГРАЧАНІ-
КАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У.
ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ,
У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕН-
КА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРНО,
Р. Р. ШЫРМА.